

Natur og kultur i Jared Diamonds tolkning av samfunnsmessig vekst og fall

Vegard Valle

Veileder

Carl Fredrik Feddersen

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen.
Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de
metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.*

Universitetet i Agder 2015

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Forord

Jeg ble introdusert for Jared Diamond i mitt første fag på universitetsnivå, og satt trollbundet mens foreleseren forklarte hvordan ulikhetene i dagens verden kunne forklares ved bruk av geografi. Senere tenkte jeg mer over om det virkelig var så lett å forklare som denne Diamond hevdet, men la det fra meg fram til jeg skulle velge tema for masteroppgaven. Etter samtale med venner og familie kom jeg fram til at jeg måtte velge et tema som engasjerte meg, og da kom Jared Diamond tilbake, og siden har jeg hatt den økologisk/geografiske profeten i bakhodet.

Etter et år med hardt arbeid, energikrevende lesing og fortolking av litteratur, tidkrevende søking etter mulige kilder, mangfoldige timer på biblioteket, og en lommebok hvis innhold ligger igjen i kantina på universitetet, så står masteroppgaven endelig ferdig.

Jeg vil i denne anledning takke veileder Carl Fredrik Feddersen for å ha lest alle utkast, gitt tilbakemeldinger og foreslått litteratur. Så vel som å ha holdt ut med meg på tross av min heller dårlige korrekturlesning og min manglende evne til å nummerere sidene i utkastene. Jeg vil også rette en takk til alle medstudenter for både det faglige og ikke-faglige samværet året gjennom, og til venner og familie for all støtte.

Jeg vil også takke Harald Rinde for at han som masterkoordinator alltid har vært tilgjengelig for spørsmål vedrørende seminarer, oppgaveoppsett og andre ikke-faglige spørsmål om masteroppgaven. Og til slutt vil jeg takke min mor Edel Valle, for å ha korrekturlest hele oppgaven, noe jeg vet kan være en utfordring når jeg er forfatteren.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	3
Kapittel 1. Innledning	6
1.1 Problemstilling.....	6
1.2 Plan for oppgaven	7
1.3 Jared Diamonds forskningsmessige bakgrunn	8
1.4 Kritikk av Jared Diamond	12
1.5 Metode og kildegrunnlag	16
Kapittel 2. Vektlegging av naturmessige og kulturelle faktorer innen makrohistorisk forskning.....	17
2.1 Globalhistorisk Historiografi.....	18
2.1.1 Knut Kjeldstadli.....	18
2.1.2 Richardo Duchesne.....	19
2.1.3 Eric Jones	22
2.2 Natur og kultur som historiske forklaringstradisjoner	23
2.3 Modernitet i Diamonds ideverden	27
2.4 Jared Diamond, kulturell bakgrunn og kildebruk	29
2.4.1 Kilder.....	29
2.4.2 Personalialia	30
Kapittel 3. Våpen, pest og stål, smidd i et kulturelt vakuum.	33
3.1 Om modernitetens forutsetninger.....	33
3.1.1 Planter og dyr tilgjengelig for domestisering	34
3.1.2 Kontinentenes akser og ulike klimasoner	36
3.1.3 Geografiske barrierer	38
3.1.4 Sykdommer, skriftspråk, teknologi og samfunnsstruktur, Diamonds utløsende årsaker til samfunnsutvikling	39
3.2 Naturmessig og kulturell argumentasjon i <i>Guns, Germs and Steel</i>	42
3.2.1 Kumulativ teknologisk utvikling i <i>Guns</i>	42
3.2.2 Kulturell argumentasjon og utløsende årsaker i <i>Guns</i>	44
3.2.3 Tid og rom i <i>Guns</i>	46
Kapittel 4. Forskjellige samfunn, liknende problemer og ulike løsninger	50
4.1 Om samfunnsmessige sammenbrudd.....	50
4.1.2 Fem årsaker til samfunnskollaps	50
4.1.3 Fortidens samfunnskollapser	53
4.1.4 Nåtidige fareområder for samfunnskollaps	55

4.2. Diamonds avgjørende årsak for samfunnskollaps.....	57
4.2.1 Samfunnskollaps på Grønland.....	58
4.2.2 Den klassiske Mayakulturens kollaps	60
4.2.3 Sammenligning av Haiti og Den Dominikanske Republikk.	63
Kapittel 5. <i>Guns og Collapse</i> . En komparasjon av ulike forklaringsmodeller	65
5.1 Diamond om <i>Guns og Collapse</i>	65
5.2 <i>Guns og Collapse</i> . Målsetting og dens innvirkning på bøkens argumenter	67
5.2.1 Ulikheter i målsetting	68
5.3 Jared Diamond og historie som en selvforsterkende prosess.....	71
5.3.1 Selvforsterkende prosesser i <i>Guns og Collapse</i>	72
5.3.2 Jared Diamond og Thomas Malthus	74
5.4 Ville Diamond skrevet <i>Guns</i> annerledes i 2005?	76
5.4.1 Diamonds omtale av Kina.....	77
5.4.2 <i>Guns</i> seks år etter, og Diamonds omtale av Japan.....	79
5.5 Jared Diamond og «Den edle ville»	82
5.5.1 Drøfting.....	84
5.6 Geografisk determinisme og misforstått kritikk.....	86
Kapittel 6. Konklusjon.....	88
6.1 Støtteproblemstilling nr.1:	88
6.2 Støtteproblemstilling nr 2:	89
6.3 Hovedproblemstilling	89
Litteraturliste.....	92

Kapittel 1. Innledning

1.1 Problemstilling

I 1998 vant *Guns, Germs and Steel*,¹ av forfatter Jared Diamond, Pulitzer prisen for beste sakprosa bok. Siden den gang har Diamond vært en av de mest omtalte forfatterne innen globalhistorisk forskning, til tider heftig kritisert av både fagfeller og amatører. Men også omtalt i rosende ordelag for hans evne til å gjøre kompliserte tema forståelige for mannen i gata.

Denne masteroppgaven vil være en komparasjon mellom *Guns* og den langt mindre omtalte boken av samme forfatter, titulert *Collapse, How Societies Choose to Fail or Succeed*.²

Påstanden i denne masteroppgaven er at *Collapse* i langt større grad en *Guns*, fokuserer på kulturelle årsaker til samfunnsmessig utvikling og sammenbrudd. Min problemstilling vil være: Hvorfor endrer Diamond argumentasjon fra økologisk/geografiske forklaringsmodeller i *Guns*, til kulturelle forklaringsmodeller i *Collapse*? Denne problemstillingen fører til at en god del andre spørsmål må svares på, og de to fremste av disse vil være:

Støtteproblemstilling nr 1: Hvilke økologisk/geografiske og kulturelle argument bruker Diamond for å svare på sin problemstilling i *Guns*?

Støtteproblemstilling nr 2: Hvilke økologisk/geografiske og kulturelle argument bruker Diamond for å svare på sin problemstilling i *Collapse*?

Når jeg har svart på hvilken form argumentasjonen tar i de to bøkene, vil jeg gå nøyere inn på selve problemstillingen. Her vil jeg drøfte årsaken til at bøkene har ulik argumentasjon, og bruker ulike forklaringsmodeller, på tross av at bøkene er skrevet av samme forfatter. Dette vil føre til at jeg sitter igjen med et spørsmålsbatteri bestående av en hovedproblemstilling, og to støtteproblemstillinger.

Både *Guns*³ og *Collapse*⁴ er ifølge Diamond selv skrevet for å forklare hvordan naturmessige og økologiske forutsetninger som ligger utenfor menneskets kontroll, har spilt en sentral rolle

---

¹ Diamond. Jared. *Guns, Germs and Steel*. Norton. New York. 2003 (første gang utgitt i 1997)

² Diamond. Jared. *Kollaps, hvordan samfunn går under eller overlever*. Spartacus Forlag. Oslo. 2012 (første gang utgitt i 2005)

³ Diamond 2003 s25

⁴ Diamond 2012 s22-24

innen utviklingen og undergangen av menneskelige samfunn. I utformingen av problemstillingen har jeg lagt vekt på at den skal gi meg muligheten til å vurdere påstanden min om at Diamond sin argumentasjon endrer seg. I tillegg til at den legger opp til drøfting av Diamond sine argumenter, samt presentasjonen av et rammeverk som argumentasjonen kan vurderes ut ifra, i dette tilfellet motsetningen mellom økologisk/geografiske og kulturelle forklaringsmodeller.

1.2 Plan for oppgaven

Jeg vil starte med å presentere en plan for oppgaven, og hovedtankene bak hvert av kapitlene. Deretter vil jeg legge fram en rask gjennomgang av metode og fremgangsmåte. Deretter vil jeg diskutere momenter fra Diamonds bøker som han kan ha lånt fra andre forfattere, og på den måten vise at Diamond ikke har oppstått i et forskningsmessig vakuum. Til slutt vil jeg ta for meg noe av den vanligste og mest omtalte kritikken mot Diamond, og vise hva denne kritikken har å si for masteroppgavens relevans.

Hovedmålet i kapittel to vil være å presentere et rammeverk som jeg kan bruke som utgangspunkt for drøftingen senere i oppgaven, samt plassere Diamond inn i dette rammeverket. For å gjøre dette vil jeg starte ved å presentere teorier knyttet til globalhistorie, hvordan fagfeltet har utviklet seg gjennom tidene, og hvilke retninger som er de mest sentrale den dag i dag. Videre vil jeg presentere rammeverket som oppgaven skal drøftes ut i fra, nemlig motsetningen mellom den økologisk/geografiske og den kulturelle forklaringstradisjonen. For deretter å plassere Diamond inn i dette rammeverket ved å bygge på hans svar på anklager om geografisk determinisme. Jeg vil også diskutere modernitet med hovedfokus på hvordan Diamond bruker begrepet i *Guns* og *Collapse*, samt ta for meg Diamonds faglige bakgrunn og bøkens kildegrunnlag.

Kapittel tre og fire vil følge det samme grunnleggende oppsettet. De vil begge være todelt, den første delen i begge kapitlene vil omhandle henholdsvis *Guns* (Kapittel 3) og *Collapse* (Kapittel 4), og legge fram Diamonds grunnleggende tese, påstander, og mål, for så å gå gjennom hans argumenter. Videre vil den andre delen av begge kapitlene være en drøftingsdel, der jeg diskuterer en sentral del av boken, som henger sammen med hvor mye plass henholdsvis økologisk/geografiske og kulturelle forklaringsmodeller får i boken. Målet mitt med disse kapitlene er først og fremst å svare på de to støtteproblemstillingene, i tillegg

til å presentere leseren for Diamonds bøker, særlig sett ut i fra motsetningen mellom økologisk/geografiske og kulturelle forklaringsmodeller, og samtidig foreta en innledende drøfting vedrørende graden av økologisk/geografisk kontra kulturell argumentasjon som er tilstede i de to bøkene.

Målet mitt med kapittel fem er å svare på hovedproblemstillingen, ved å bygge på informasjonen fra kapittel tre og fire. Jeg vil vise hvordan *Guns* i langt større grad bygger på økologisk/geografiske forklaringsmodeller, mens *Collapse* fokuserer på det kulturelle aspektet. Jeg starter kapitlet med en gjennomgang av *Guns* og *Collapse* sin egenart og ulike fokusering, videre diskuterer jeg ulikheter i målsetting og omfang hos bøkene og hvilken innvirkning dette kan ha hatt på sluttproduktet. Deretter diskuterer jeg eventuelle endringer vi kan ha sett hos Diamond som forfatter på de åtte årene mellom bøkens utgivelser, ved å se på tilleggskapitler i *Guns*, samt Diamonds omtale av Kina i de to bøkene. Så vil jeg diskutere Diamonds omtale av urfolk, og hvorvidt dette er partisk i favør urfolk. Til slutt vil jeg diskutere en av de få andre sammenligningene mellom *Guns* og *Collapse* som finnes, og påstanden om at de to bøkene sett under et, gir en forståelse av at samfunn som går under gjorde det som et resultat av egen inkompetanse, mens samfunn som overlever gjorde det som et resultat av økologisk/geografiske tilfeldigheter.

1.3 Jared Diamonds forskningsmessige bakgrunn

Det er nærliggende å begynne undersøkelsen av Diamonds forskningsmessige bakgrunn og mulige inspirasjonskilder ved å peke på historikeren Alfred. W. Crosby, som senere har omtalt *Guns* som en «A wonderfully interesting book»⁵. Crosby har flere argumenter og poenger som kan minne om Diamond, og i sin bok *Ecological Imperialism: The Biological Expansion of Europe, 900-1900*, tar han opp hvordan europeere, så vel som deres planter og dyr, hadde fordeler knyttet til opparbeidet resistans mot sykdommer som et resultat av tusenvis av år med nedarvet genetiske fordeler. Crosby hevder at disse fordelene kom som et resultat av europeerne sin tette kontakt med domestiserte dyr, og at de levde i samfunn med relativt høy befolkningstetthet. Dette førte til at når europeiske matplanter ble ført over til andre områder med liknende klima, slik som Nord-Amerika og Sør-Amerika, så utkonkurrerte disse de lokale matplantene. Det var også Crosby som først brukte termen «den colombianske

---

⁵ Sitatet finnes på baksiden av 2003 utgaven av *Guns, Germs and Steel*.

utvekslingen.⁶ Som vi kommer til å se i kapittel 3, så er argumentasjonen til Crosby omtrent identisk med Diamonds på dette punktet, og siden Crosbys verk først ble utgitt i 1986 så er det sannsynlig at dette kan ha vært en av Diamonds inspirasjonskilder med tanke på *Guns*.

En annen forfatter som kan ha inspirert Diamond er William Rees, som sammen med sin student Mathis Wackernagel introduserte uttrykket økologisk fotavtrykk. Denne termen er siden hyppig brukt av Diamond i både *Guns* og *Collapse*, og refererer til hvilken innvirkning et enkeltmenneske, en gruppe eller en hel sivilisasjon har på jordas økosystem. Tanken innebefatter både en undersøkelse av hvilken skade mennesker gjør, og hvor lang tid det vil ta å få området tilbake slik det var før menneskelig påvirkning.⁷ Særlig *Collapse* er det mulig å se at baserer seg i stor grad på tanken om menneskets økologiske fotavtrykk, og hvilken innvirkning dette har for miljøet totalt sett. Sitatet nedenfor, som er tatt fra *Collapse* sin siste side, er et eksempel på dette:

«Selv om det ikke vil bli lett å redusere det totale økologiske fotavtrykket vårt, er det heller ikke umulig. Husk at det totale økologisk fotavtrykket er et produkt av to faktorer: befolkningstall ganger med den enkelte innbyggers økologiske fotavtrykk.»⁸

Som vi kan se av dette sitatet så fastslår det *Collapse* som en bok som tar for seg miljøproblemer. Diamonds dårlig skjulte agenda om å opplyse leseren om sentrale økologiske problem skinner også relativt klart gjennom.

Det er også mulig å nevne raskt Eric Jones, og hans fokusering på Europas oppstykkede geografi med mange halvøyer, fjellkjeder og elver, fordelaktige posisjon på verdenskartet, og gunstige klima. Jones forklarer hvordan dette skapte samfunnsmessig utvikling i Europa, og på motsatt vis bremsset utvikling andre steder.⁹ Diamond skriver det samme i *Guns*, selv om han som regel grupperer Europa og Kina sammen under betegnelsen Eurasia, så er det likevel et par tilfeller der det kan tenkes at han har latt seg inspirere av Jones.

---

⁶ Crosby. Alfred W. *Ecological Imperialism: The Biological Expansion of Europe, 900-1900*. Cambridge University Press. Cambridge. 2004

⁷ Rees. William E. *Ecological footprints and appropriated carrying capacity: What urban economics leaves out* 1992 s121-130 Hentet fra: <http://eau.sagepub.com/content/4/2/121.abstract> 09.03.2015.

⁸ Diamond 2012 s520-521

⁹ Jones. Eric. *The European Miracle. Enviroments, Economies and Geopolitics in the History of Europe and Asia*. Cambridge University Press. New York. Third Edition. 2003 s225-229

Heller ikke Collapse ble skrevet ut av ingenting. Clive Ponting hevder i sin bok *A Green History of the World: The Environment and the Collapse of Great Civilizations*¹⁰, at ved flere forskjellige anledninger i verdenshistorien har vi sett hvordan imperier og stater har ekspandert ved å utnytte naturressursene på en ikke-bærekraftig måte, for så å gå under når ressursene er brukt opp. Ponting eksemplifiserer blant annet dette med Romerriket,¹¹ men mer interessant for oss bruker han også Påskeøya¹² og før colombianske Nord-Amerika¹³ som eksempel. Disse områdene blir som vi skal se senere også brukt som eksempel av Diamond i *Collapse* på akkurat det samme viset. Han hevder at økologisk rovdrift på et området gjorde det ubeboelig i det lange løp, og gjennomgikk en betraktelig nedgang i befolkning, så vel som teknologisk og politisk kompleksitet. Som vi ser av dette så var ikke Diamond den første som har diskutert økologiske tilnæringsmetoder for å forklare samfunnskollaps, og han bygger på en forskningstradisjon på området. *Collapse* kan også minne om Ponting sitt verk, ved at ordlyden og tonen i forklaringen ofte har et profetisk preg, som henter om undergang dersom det ikke blir gjort tiltak.

I neste avsnitt vil jeg basere meg på Richardo Duchesne og hans verk *The Uniqueness of Western Civilization*, der han gjennomgår den globalhistoriske debatten vedrørende menneskets natur. Den franske opplysningsfilosofen Rousseau hevdet at mennesket var naturlig et fredelig vesen, og at steinaldermennesket hadde gjennomsnittlig mer fritid og et bedre kosthold enn mennesker som levde i en stat. Denne påstanden har tradisjonelt sett stått i opposisjon til Thomas Hobbes sin teori som bygger på at den gjennomsnittlige jeger og sankeren levde kortere og mer brutale liv en jordbrukeren. Duchesne hevder at de fleste av nyere forskere står på Hobbes side i debatten, og at steinaldermennesket ikke hadde det bedre enn jordbrukere.¹⁴ Dette er relevant siden Diamond i sine bøker hevder at mange jegere og sankere faktisk hadde det bedre enn jordbrukere, og at overgangen til jordbrukssamfunn skjedde som et resultat av plassmangel flere steder, og ikke fordi livet som jordbruker var mer fordelaktig.¹⁵ Av dette kan vi se at Diamond langt ifra var den første som søkte å forklare hvorfor enkelte samfunn gikk over til jordbrukssamfunn, mens enkelte lot være, men at han derimot bygger på en forskningsdebatt som strekker seg langt tilbake i tid.

---

¹⁰ Ponting, Clive. *A Green History of the World: The Environment and the Collapse of Great Civilizations*. Penguin. 1991

¹¹ Ponting 1991 s161-163

¹² Ponting 1991 s1-8

¹³ Ponting 1991 s167-170

¹⁴ Duchesne, Richardo. *The Uniqueness of Western Civilization*. Brill. Boston. 2012s42-43

¹⁵ Diamond 2003 s104-114

En siste forfatter som det er rimelig å anta at Diamond kan ha blitt inspirert av, er den russisk-amerikanske historikeren Alexander Gerschenkron, og hans teori om den relative tilbaketillegghetens fordeler. Gerschenkrons teori går ut på at et økonomisk tilbaketilleggende samfunn har fordeler knyttet til adaptasjonen av ny teknologi i stor skala. Teorien baserer seg på England og Tyskland sin situasjon ved utbruddet av den industrielle revolusjon. Tanken baserer seg på at siden England gikk først gjennom den økonomiske endringen, i det som blir kalt den første industrielle revolusjonen, og fant de beste løsningene for økonomisk vekst, så brukte de mye ressurser på å prøve ut alternative metoder som senere viste seg å være ulønnsomme. Når Tyskland eller andre land senere gikk gjennom den samme prosessen, kunne de umiddelbart adaptere de mest gunstige løsningene i stor skala (den andre industrielle revolusjon). Mens området som var først ute (England) måtte prøve og feile, og dermed kaste vekk ressurser på dette.¹⁶ Som jeg drøfter senere i oppgaven, er Diamond opptatt av tanken om historie som en selvforsterkende prosess. Tanken om at når utvikling først har begynt, så vil utviklingen fortsette som en autokatalytisk prosess.¹⁷ Selv om Gerschenkrons modell er ment til å skulle brukes på langt mer moderne områder enn de som vanligvis diskuteres i Diamonds bøker, så er det ikke utenkelig at Diamond og Gerschenkron deler mening i at fremskritt innen teknologi utvikles kumulativt,¹⁸ og at konkurranse fører en selvforsterkende prosess som skaper nyvinninger innen både teknologien og økonomien i et område. Av dette kan vi se at Diamond meget mulig har blitt inspirert av Gerschenkron, og kan ha bygd deler av sine teorier vedrørende spredning av teknologi og historiske konkurransefortrinn, på hans verker.

Grunnen til at jeg velger å ta opp alle disse ulike forfatterne med liknende tanker som Diamond, er kort fortalt at det viser Diamond som en del av en lang forskningstradisjon på området. Spesielt *Guns* har ved enkelte anledninger blitt omtalt som nyskapende og på

---

¹⁶ Fishlow, Albert. *Economic Backwardness in Historical Perspective: A Book of Essays*. 2001. http://eh.net/book_reviews/economic-backwardness-in-historical-perspective-a-book-of-essays/ Hentet 18.02.2015

¹⁷ Diamond 2003 s258

¹⁸ Dette begrepet blir vanligvis brukt om grafer og statistikk, men brukes her på samme måte som Diamond bruker det i *Guns*, nemlig som en måte å forklare hvordan teknologi utvikles fordi området er teknologisk rede til å ta det neste steget, og ikke som isolerte heroiske hendelser, utført av oppfinnere med unike evner. Diamond 2003 s245-246

grensen til genierklært av flere anmeldere, som vi kan se blant annet av to sitater på baksiden av 2003 utgaven¹⁹:

«A book of remarkable scope, a history of the world in less than 500 pages which succeeds admirably, where so many others have failed, in analyzing some of the basic workings of culture process... One of the most important and readable works on the human past.» - Colin Renfrew, Nature

«Facinating... Lays a foundation for understanding human history» - Bill Gates

Det må selvsagt tas høyde for at disse sitatene er valgt av forlaget for å oppmuntre til kjøp av boken. Det sentrale her er ikke hvorvidt sitatene stemmer eller ikke, men det faktum at de vil være mange leseres først møte med *Guns*. Dersom man leser denne boken etter å ha lest disse anmeldelsene, så vil det være nærliggende å tenke at Diamond er den første som har brukt økologisk/geografisk argumentasjon for å forklare samfunnsmessig utvikling, særlig ettersom Diamond ikke henviser til kilder i teksten da det er snakk om en populærvitenskapelig bok. Ved å ta opp forfattere som har presentert Diamonds tanker tidligere er mitt mål kort sagt å vise at Diamond ikke revolusjonerte forskningsfeltet med helt nye tanker. Han bygger derimot på en lang forskningstradisjon på området, før han så samler trådene fra disse og supplerer med sine egne argument for å opprette sin teori vedrørende samfunnsmessig utvikling.

1.4 Kritikk av Jared Diamond

Jared Diamond har blitt utsatt for mye kritikk, og på de neste sidene vil jeg ta for meg noe av denne kritikken, se hvilken karakter kritikken tar, og med et særlig fokus på hvilken relevans denne kritikken har for masteroppgavens relevans. En av Diamonds mer renommerte kritikere sett fra et profesjonelt standpunkt er James M. Blaut, som blant annet har anklaget *Guns* for det som han kaller «Euro Enviromentalism». Blaut hevder at siden Diamond vet at Europa til slutt kom ut som den mest moderne sivilisasjonen, så fokuserer han utelukkende på økologisk/geografiske forklaringer som kan gi en forklaring på dette, mens han overser momenter som taler imot sin egen tese. I følge Blaut legger Diamond uforholdsmessig mye vekt på negative geografiske, økologiske og klimatiske faktorer ved Amerika, Afrika og Australia, som for eksempel Panamastredet, Saharaørkenen, Amerikas økologiske fattigdom,

---

¹⁹ Som nevnt er disse sitatene hentet fra omslaget til 2003 utgaven av *Guns*

og kontinentets akser, mens han ignorerer liknende faktorer i Eurasia, slik som Himalayafjellene og Gobiørkenen. På denne måten hevder Blaut at Diamond manipulerer fakta i *Guns* slik at det skal passe inn i hans forståelse av økologi og geografi som en grunnleggende faktor i hans forklaringsmodell.²⁰

Blaut angriper også Diamond for en kvasivitenskapelig språkbruk, der han bruker ordet «eksperiment», når «sammenligning» hadde vært mer passende. Og at han gjør dette for å gi inntrykk av at boken er mer vitenskapelig enn den faktisk er.²¹ Blaut gir inntrykk av at han mener Diamonds formuleringer er uvitenskapelige, som vi blant annet kan se av disse sitatene: «In this introductory chapter, he sets the tone of the argument: the treatment will be experimental; scientific. How can you argue with science?»²² og «But notice first the crude scientism in this formulation.»²³ Denne typen passiv-aggressiv språkbruk er typisk for Blaut, og ved flere anledninger grenser argumentasjonen hans tett opp mot ironi, (Som i: How can you argue with science?) og det virker på formuleringene hans som om han føler Diamond tar en uvitenskapelig tilnærming for å forklare hvordan Eurasia fikk det forspranget som de fikk, som Blaut tross alt mener er et legitimt spørsmål.

Victor Davis Hanson har kritisert Diamond for en overdrevet fokusering på lite relevante landområder som Ny-Guinea, og en glorifisering av den «edle ville». Hanson siterer korrekt Diamond der han hevder at Ny-Guineanere generelt er «more intelligent, more alert, more expressive and more interested in things and people.»²⁴ Videre kritiserer Hanson også Diamond for en bombastisk og skråsikker stil, der han ikke egentlig diskuterer kulturelle forklaringsmodeller for skillet mellom sivilisasjoner innad i Eurasia, men heller glatter over vanskelige spørsmål ved bruk av enkle svar på kompliserte problemer.²⁵ Diamonds omtale av urfolk vil bli drøftet inngående i kapittel fem.

Diamonds bok er populærvitenskapelig. Og siden den er skrevet for massene så er det også kommet mye kritikk fra journalister og andre som står utenfor fagmiljøet. Jason Antrosio, for nettstedet livinganthropologically.com, har kritisert *Guns* for å rettferdiggjøre brutale

---

²⁰ Blaut, J.M. *Eight Eurocentric Historians*. Guilford Press. New York 2000 s149-172

²¹ Blaut 2000 s 152

²² Blaut 2000 s152-153

²³ Blaut 2000 s153

²⁴ Hanson. Victor David. *Why the West has Won*. Faber and Faber. London. 2001 s15

²⁵ Hanson 2001 s15-19

handlinger av europeere. Han påstår at Diamond glatter over brutale overgrep utført av europeiske imperialister, ved å hevde at dette var den naturlige gangen i historien, og at økologiske, geografiske og klimatiske faktorer gjorde imperialistisk erobring til den eneste retningen historien kunne ta. Antrosio eksemplifiserer ved inkaimperiet, og Pizarro. Bare fordi Pizarro hadde kapasitet og anledning til å oppføre seg brutalt, så var det fortsatt et valg han gjorde, og han kunne under andre omstendigheter ha latt være. Diamond får det til å virke som om det var historisk uunngåelig at Pizarro handlet som han gjorde.²⁶ Det Antrosio angriper Diamond for her, er geografisk determinisme, og det er nok nettopp dette Diamond har måttet tåle mest kritikk for med tanke på *Guns*. Videre hevder Antrosio at Diamond underspiller kulturelle faktorer, nok en gang med tanke på den spanske erobringen av Amerika. Han hevder at Diamond legger alt for liten vekt på allianser mellom spanjolene og lokale høvdinger som ville fri seg fra Aztekerne sitt brutale styre.²⁷ Nok en gang får kritikken fra Antrosio deterministiske undertoner. Diamond sine argumenter fører til at mennesket selv ikke har noe de skulle ha sagt, og det som skjedde var det eneste som kunne ha skjedd, i dette tilfellet erobringen av de amerikanske kulturene av conquistadorer.

I artikkelen til Antrosio kommer også en av de svært få sammenligningene av *Guns* og *Collapse* som finnes. Antrosio hevder korrekt nok at *Collapse* er mer opptatt av menneskelig agens, og som Antrosio ville sagt det, mindre deterministisk en *Guns*.²⁸ Videre siterer han Frederick K. Errington, som samlet kritiserer *Guns* og *Collapse* ved å hevde at de to bøkene legger opp til en forståelse av at de som har ressurser og blomstrer, gjør det som et resultat av tilfeldigheter. Mens de som hadde ressurser, men mistet de, gjorde det som et resultat av egne feil.²⁹ Denne påstanden vil bli drøftet senere i oppgaven.

Collapse blir på sine side langt mindre kritisert enn tilfellet er med *Guns*. Det finnes likevel noen eksempler på kritikk rettet mot *Collapse*. I *Journal of Economic Literature* blir *Collapse* angrepet av Scott Page for å presentere for enkle løsninger på kompliserte problem. Mer spesifikt der Diamond mener vi kan løse miljøproblem ved å kjøpe «grønne» produkter,

---

²⁶ Antrosio. Jason. Real History versus Guns Germs and Steel. *Living anthropologically*.

<http://www.livinganthropologically.com/anthropology/guns-germs-and-steel/> Hentet: 16.02. 2013

²⁷ Antrosio. J. <http://www.livinganthropologically.com/anthropology/guns-germs-and-steel/> Hentet: 16.02. 2013

²⁸ Antrosio. J. <http://www.livinganthropologically.com/anthropology/guns-germs-and-steel/> Hentet: 16.02. 2013

²⁹ Antrosio. J. <http://www.livinganthropologically.com/anthropology/guns-germs-and-steel/> Hentet: 16.02. 2013

dele informasjon om miljøskadelige selskaper og produkter, og gjennomgå en generell holdningsendring med tanke på miljøet³⁰. Page mener at dette er et greit utgangspunkt når vi har å gjøre med små samfunn med høyst et par tusen medlemmer, men at denne tankegangen blir vel optimistisk og naiv når vi snakker om hele verdens befolkning.³¹ Diamond har også blitt kritisert for sin behandling av mayasivilisasjonen i *Collapse*, blant annet av Emma Gause. Hun har hevdet at Diamond gjør en feil når han gir området økologiske kollaps skylden for de påfølgende krigene og urolighetene i området, men at det like gjerne kunne vært krigene og urolighetene som var årsaken til den økologiske kollapsen.³²

Hvilken relevans har denne kritikken for min masteroppgave? Den gjennomgående tendensen i kritikken mot Diamonds to bøker er uomtvistelig at *Guns* blir langt mer kritisert en *Collapse*, og også har fått mye mer omtale generelt. Et raskt søk på Google.com viser at søkeordene «Jared Diamond Guns Germs and Steel» får ca 1 900 000 treff,³³ mens «Jared Diamond Collapse» kun får litt over en femtedel, 401 000 treff.³⁴ Dette viser at når folk flest tenker på Jared Diamond, så er det *Guns* som assosieres med Diamond. *Guns* kritiseres, *Guns* diskuteres, *Guns* hylles, og *Guns* engasjerer. Jared Diamond blir for mange en forlengelse av *Guns*. Dette skjer på tross av, som vi skal se senere i oppgaven, at *Guns* kun er en del av Diamonds forfatterskap. Boken definerer han ikke i så stor grad som mange, både profesjonelle historikere og engasjerte amatører, tror. Som nevnt i innledningen så er min påstand i denne oppgaven at *Guns* og *Collapse* er i større grad ulike enn det mange tror, og dette er en av de viktigste grunnene til at denne oppgaven er relevant og verdt å lese. Fordi den viser at Diamond ikke er grodd inn i økologisk/geografiske forklaringsmodeller på alle tenkelige spørsmål, men er en forfatter i konstant endring, og at hans konklusjoner varierer etter bøkens ulike egenart.

---

³⁰ Page, Scott E. "Are We Collapsing? A Review of Jared Diamond's *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*." *Journal of Economic Literature*, 43(4): 2005. s1049-1052

³¹Page s1057-1060

³² Gause. Emma. A Critique: Jared Diamond's *Collapse* Put In Perspective. *Papers from the Institute of Archaeology* 24(1):16. 2015. <http://www.pia-journal.co.uk/article/view/pia.467/630>. Hentet 16.02 2015

³³<https://www.google.no/search?client=opera&q=Jared+Diamond+Guns+Germs+and+Steel&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#q=Jared+Diamond+Guns+Germs+and+Steel> Hentet 16.02. 2015

³⁴<https://www.google.no/search?client=opera&q=Jared+Diamond+Guns+Germs+and+Steel&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#q=Jared+Diamond+Guns+Germs+and+Steel> Hentet 16.02. 2015

1.5 Metode og kildegrunnlag

Fremgangsmåten min i denne oppgaven vil være bygget på tekstanalyse og drøfting av *Guns* og *Collapse*. Metoden vil utelukkende være kvalitativ, og bestå av tolkning av kildemateriale, som i hovedsak vil bestå av *Guns* og *Collapse*. Oppgaven vil forsøke å gjøre dypdykk i kildematerialet, og på denne måten hente ut essensiell informasjon som er relevant for å svare på problemstillingen. Hovedfokuset i drøftingsdelen vil omhandle Diamonds argumentasjon i de to bøkene, og om denne er preget av geografisk/økologiske standpunkt, eller om kulturelle årsaker er mer fremtredende. Metoden i denne oppgaven er naturlig nok preget av at de to bøkene jeg vil sammenligne begge har et vidt geografisk og bredt tidsmessig omfang. Som en konsekvens av dette ville det vært svært vanskelig for meg å basere oppgaven på primærlitteratur eller egne observasjoner, da dette ville vært et prosjekt hvis tidshorisont alene ville gjort det umulig å gjennomføre i løpet av det året man har til rådighet for masteroppgaven. En slik fremgangsmåte ville også medført store reisekostnader. Jeg vil også nevne at både *Guns* og *Collapse* er delt inn i fire hoveddeler, hvor den første delen er en slags innledning i begge tilfeller. Disse innledningene har begrenset faglig innhold og vil derfor ikke blir gjennomgått. På grunn av dette vil jeg i denne oppgaven omtale den andre delen som den første delen, den tredje delen som den andre delen og så videre.

Kapittel 2. Vektlegging av naturmessige og kulturelle faktorer innen makrohistorisk forskning

Patrick Manning definerer globalhistorie som historien om fortidig samspill og kontakt mellom mennesker fra ulike samfunn og kulturer, hvordan man kan se hele verden under en linse, og på den måten skape et bilde der alle verdens kulturer og samfunn er representert.³⁵ Oppgaven vil i sin helhet ta for seg det komparative aspektet ved globalhistorie, nærmere bestemt den delen som sammenligner ulike forutsetninger og blokkeringer for økonomisk og teknologisk utvikling, innenfor et langt tidsspenn og en global romdimensjon. Jared Diamonds bøker faller inn under denne kategorien.

Målet med kapittel to er å presentere et teoretisk rammeverk som Jared Diamonds bøker kan drøftes med utgangspunkt i. Det rammeverket jeg har valgt bygger på motsetningsforholdet mellom den geografisk/klimatiske og den kulturelle forklaringstradisjonen. Grunnen til at jeg har valgt denne innfallsvinkelen er at som vi har sett i innledningen, så blir Diamonds bøker ofte kategorisert av de fleste forskere som overdrevent opptatt av geografi, klima og andre faktorer som er utenfor menneskets kontroll. Kulturell argumentasjon på sin side er omtrent fraværende når Diamonds bøker diskuteres. Min påstand i denne oppgaven er at Diamonds bøker endrer fokus, og at *Guns* i langt større grad en *Collapse* fokuserer på geografisk/klimatiske, samt økologiske forklaringsmodeller. Siden Diamonds bøker varierer seg imellom med tanke på tilknytning til de ulike forklaringstradisjonene, så åpner dette i mine øyne for at nettopp motsetningen mellom natur og kultur er det rammeverket som i størst grad legger til rette for drøfting og diskusjon av Diamonds bøker.

For å gi leseren et best mulig utgangspunkt for å forstå Diamond, vil jeg i denne drøftingen beholde Diamond i sentrum. Det hadde vært nærliggende, og kanskje også fordelaktig, å ha gitt en komplett historiografi over tidligere globalhistoriske verk og deres innstilling til natur/kultur og presentere Diamonds og mitt eget utgangspunkt på denne måten. Men jeg har kommet fram til at dette passer dårlig inn i en masteroppgave av begrenset omfang, og at Diamonds utgangspunkt kan presenteres bedre ved å peke på aspekter med mer direkte relevans til Diamonds og hans teorier. Derfor vil jeg på de neste sidene diskutere de

---

³⁵ Manning, Patrick. *Navigating World History*. Palgrave MacMillan. New York. 2003 s3-7

elementene som nevnes i neste avsnitt, som jeg føler vil være mer relevante til Diamond spesifikt.

Jeg vil starte dette kapitlet ved å presentere bakgrunnen til det globalhistoriske fagfeltet. Her vil jeg bygge på tre forfattere med ulik bakgrunn, og som har ulike innfallsvinkler i presentasjonen av globalhistorie, disse tre er Knut Kjeldstadli, Richardo Duchesne, og Eric Jones. Videre vil jeg raskt presentere leseren for den økologisk/geografiske, og den kulturelle forklaringsmodellen, før jeg vil innlede en diskusjon vedrørende geografisk determinisme, samt Diamonds svar på denne anklagen, som jeg igjen vil bruke til å plassere Diamond inn i debatten mellom naturmessige og kulturelle forklaringsmodeller. Deretter vil jeg diskutere modernitet med vekt på Diamonds bruk av begrepet, før jeg tar for meg Jared Diamonds faglige bakgrunn og kildebruk i *Guns og Collapse*.

2.1 Globalhistorisk Historiografi

Globalhistorie er et enormt fagfelt, derfor vil jeg først gå raskt gjennom de mest grunnleggende retningene, slik de blir presentert av Knut Kjeldstadli i boken *Fortida er ikke hva den en gang var*. Senere vil jeg gå inn på historiografien mer spesifikt knyttet til skillet mellom økologisk/geografiske og kulturelle forklaringsmodeller, presentert av en representant for hver faglige tradisjon, Ricardo Duchesne, og Eric Jones.

2.1.1 Knut Kjeldstadli

Kjeldstadli nevner fire hovedretninger som har vært sentrale innen globalhistorie. Den første baserer seg ifølge Kjeldstadli på forholdet mellom ulike stater, der allianser, fred, krig og diplomati blir sentrale tema. Denne type globalhistorie faller inn under politisk historie, selv om den også søker og forklare de sosiale, religiøse og økonomiske årsakene til politisk endring. Denne type globalhistorie orienterer seg mot hovedaktørene på den politiske verdensscenen, en bok med dette utgangspunktet som gis ut i dag ville fokusert på politiske kriser og situasjoner rundt om i verden, og søkt å gi historiske forklaringer på disse.³⁶ Videre skriver Kjeldstadli om det han kaller sammenliknende studier av sivilisasjoner, et klassisk spørsmål her er knyttet til hvorfor Vest-Europa, og ikke Kina, ble gjennombruddet for den moderne verden og den industrielle revolusjon. Retningen fokuserer som nevnt på sammenlikning av sivilisasjoner, særlig med tanke på økonomisk, politisk, religiøs og sosial

---

³⁶ Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var*. Universitetsforlaget. Oslo. 1992 s87-88

struktur, Kjeldstadli nevner både Marxister, Max Weber og økologiske/geografiske globalhistorikere som alle er en del av tradisjonen, og har sine egne svar på problemene.³⁷ Men også Diamond kan plasseres i denne kategorien, da sammenligning av sivilisasjoner er et ganske vanlig virkemiddel i Diamonds bøker. Men Diamond har derimot en annen komparativ konstellasjon der han sammenligner Eurasia med resten av verden, i motsetning til den mer klassiske Europa versus Kina.

Den tredje retningen Kjeldstadli nevner baserer seg på Immanuel Wallerstein, og hans tanker om de moderne verdenssystemene. Denne tanken baserer seg på et skille mellom «kjerne» og «periferi». Kjerne-land baserer seg på salg av gods hvis råvarer de har importert billig fra periferi-land, som igjen kjøper ferdig produsert gods fra kjerne-land, som er laget med sine egne råvarer, til en mye høyere pris. Denne retningen har tradisjonelt fokusert på utnyttelse av ikke-vestlige land via imperialisme og kolonier.³⁸ Den siste retningen, og den mest relevante for denne oppgaven, er den som Kjeldstadli sier fokuserer på «økologiske perspektiver», for å forklare verden slik den fremstår i dag. Her har det tradisjonelt vært et fokus på å forstå at mennesket ikke bare er et kulturelt og sosialt vesen, men også et naturvesen. Videre ligger fokuset på topografi, fjell, daler, elver og innsjøer, så vel som jordsmonn, klima og andre ting utenfor menneskers kontroll. Økologiske historikere har også tradisjonelt et øye for hvordan mennesker påvirker naturen, så vel som motsatt.³⁹ Disse fire retningene er svært generelle og overliggende. Det er i all hovedsak den fjerde retningen, som representerer de økologisk/geografiske forklaringsmodellene, i tillegg til tradisjon nummer to, som representerer de kulturelle forklaringsmodellene, som vil bli diskutert nøyere nedenfor.

2.1.2 Richardo Duchesne

I Richardo Duchesnes bok *The Uniqueness of Western Civilization* blir det presentert en gjennomgang av globalhistorisk historiografi, og det er denne boken de neste avsnittene kommer til å bygge på. Duchesne hevder at globalhistorie fra opplysningstiden og fram til ca 1960 i stor grad var preget av vestlig etnosentrisme, den vestlige kulturen og den vestlige sivilisasjonen ble sett på som bærere av fremskritt, og var kulturelt overlegne andre sivilisasjoner med tanke på fremskritt og innovasjon. I følge Duchesne så var bøker som ble skrevet om emnet preget av å utelate Kina, India og Amerika før Columbus, mens det gamle

---

³⁷ Kjeldstadli 1992 s88

³⁸ Kjeldstadli 1992 s88-89

³⁹ Kjeldstadli 1992 s89-90

Midtøsten og Egypt ofte fikk relativt god behandling frem til Romerriket kom inn i bildet, men videre var tendensen at alle ikke-europeiske sivilisasjoner ble faset ut av teksten.⁴⁰ Globalhistorikere før 1960 var på ingen måte rasister, de skrøt tvert om omfattende av ikke-europeiske sivilisasjoner, men de så historien som en konstant pågående bølge av modernisering, samt politisk, teknologisk og kulturell fremgang. Duchesne siterer H.G Wells og hans *Outline of History* (1920):

«It was possible (at least until the year 1914) to view the history of the world as progress, interrupted but always resumed, towards peace and freedom. In most of the states of the world political and parliamentary freedom was extending, personal rights were more protected, liberty of thought and of speech was expanding and states were beginning to be less irresponsible in their foreign policy.»⁴¹

Tanken var at siden den europeiske sivilisasjonen var den mest moderne i dag, så måtte nødvendigvis også grunnen til dette ligge i den europeiske sfæren.⁴² Blant forfattere i denne tradisjonen nevner Duchesne; H. G. Wells, J. H. Breasted, M. Rostovzeff, C. Dawson og V.G. Childe.⁴³ Forfattere i denne tradisjonen har jeg valgt å kalle for «imperialister»

Duchesne hevder at fagfeltets omtale av ikke-vestlige områder endret seg fra 1960 tallet og særlig fra 1970 og utover. Forfattere startet å kritisere det eurosentrisk verdenssynet, og påpekte blant annet at vesten kun gjorde sin teknologiske overlegenhet mulig ved å utnytte naturressurser og arbeidskraft i den tredje verden. Bøker som ble skrevet forsøkte å gi alle sivilisasjoner en rettferdig beskrivelse, og prøvde å forstå ikke-vestlige sivilisasjoner som et produkt av sin egen historiske utvikling, og ikke kun som passive tilskuere fram til de ble utsatt for vestlig påvirkning. Som i den forrige perioden, ble historien også her skrevet ved å sammenligne den politiske, økonomiske og sosiale historien til to områder, ofte Vest-Europa og Kina. En av de store endringene mellom disse periodene er at sistnevnte ikke føler at verden følger en bestemt vei fra umoderne til moderne samfunn, men at det fantes flere måter å modernisere samfunnet på.⁴⁴ Duchesne omtaler denne nye retningen, som eksemplifisert ved Fernand Braudel:

---

⁴⁰ Duchesne 2012 s1-6

⁴¹ Duchesne 2012 s8

⁴² Duchesne 2012 s1-10

⁴³ Duchesne 2012 s6

⁴⁴ Duchesne 2012 s11-19

«Braudel viewed the world's civilizations as «the history of continual and mutual borrowing over many centuries», but he also believed that each civilization was «very different» and played a unique role in the march of human progress. Differences between cultures arose from the variety of «material and biological conditions that always help determine the destiny of civilizations», cultural origins, and geographical links to the world.»

Som vi kan se er hovedtanken her samspill mellom sivilisasjoner, og han tar også opp de to ulike forklaringstradisjonene som er rotfestet i henholdsvis økologisk/geografiske og kulturelle forklaringsmodeller. Forskere innen denne nye tradisjonen kan refereres til som «relativister», og blant forskere innen denne tradisjonen kan vi nevne William. H. McNeill, Alfred Crosby, Immanuel Wallerstein, Fernand Braudel og Phillip. D. Curtin.⁴⁵ Disse var alle en del av en nytenking som også bredte seg gjennom særlig sosialvitenskapen, men også andre humanistiske fagfelt.⁴⁶ Som fokuserte særlig på å forstå samfunn i lys av sin egen bakgrunn, der «imperialistene» hadde forsøkt å forstå dem i lys av vestens historie.

Dette er svært kort forklart de to hovedretningene innen komparativ globalhistorie, Duchesne hevder videre at det i nyere tid, særlig fra 90 tallet og utover, har kommet flere nye verk som har gått alt for langt i sin målsetting om å rive ned den eurosentrisk forståelsen av historien. Og at de dermed har presentert vestens bidrag til modernisering og utvikling som langt mindre sentralt enn det som faktisk var tilfellet.⁴⁷ Men siden Duchesnes målsetting og sentrale tese er å understreke vestens innflytelse, så er det mulig at han overdriver hvor kritisert vesten har blitt tidligere for og på den måten gjøre sin egen bok mer relevant, men dette endrer på ingen måte de to hovedretningene han har presentert tidligere. Siden Duchesne kan kategoriseres som en motstander av Diamonds syn på historien vil jeg også gå gjennom hvordan Eric Jones, som har et økologisk/geografisk syn, ser på fagfeltets historiografi. Da knyttet mer spesifikt opp mot økologisk/geografiske forklaringsmodeller, og forklare hvordan Jones kan være med å underbygge Duchesnes historiografiske gjennomgang.

---

⁴⁵ Manning 2003 s54-67

⁴⁶ Duchesne 2012 s14-15

⁴⁷ Duchesne går her gjennom to forfattere, Patrick Manning og Felipe Armesto, og hvordan han mener de ignorerer Europas rolle i moderniseringsprosessen. Duchesne 2012 s51-69

2.1.3 Eric Jones

Eric Jones sin klassiker *The European Miracle* fra 1981 er en av de bøkene som tar for seg økologisk/geografiske forklaringer, som har størst autoritet innen fagmiljøet. Jones søker å forklare hvorfor Europa, og ikke Kina, ble gjennombruddet for den industrielle revolusjon. For å svare på dette peker han på Europas elvedeltaer, som gjorde fremveksten av uavhengige nasjoner mulig, samt Europas mange elver og oppstykkete topografi, som gjorde det vanskelig for en hersker og erobre hele området. Videre peker han på avstanden fra de sentralasiatiske steppene, og den relative tryggheten fra invaderende steppenomader, og en rekke andre politiske faktorer, som i bunn og grunn kommer som et resultat av Europas og Kinas ulike geografi.⁴⁸

Jones gir ikke en historiografisk gjennomgang av fagfeltet på samme måte som Duchesne, men boken refererer konstant til ulike kjente forfattere. Og dersom man ser på utgivelsesår hos Jones sine kilder, og sammenligner dette med måten Duchesne beskrev fagfeltets historiografi, samt Jones sin argumentasjon i *The European Miracle*, så er det likevel mulig å bruke Jones til å undersøke om Duchesnes historiografi stemmer. Jones nevner blant andre William H McNeill, og hans verk *The Rise of the West. W.W. Rostov: How it all Began, Origins of the Modern Economy*, og L. S. Stavrianos: *The World Since 1500: A Global History*. Videre skriver han også om Imanuel Wallerstein og hans bok: *The Modern World System*, og Fernand Braudel, *Capitalism and Material Life 1400-1800*.⁴⁹ Disse bøkene blir av Jones beskrevet slik: «I list here those works on global history, or very long-term economic change, or major aspects thereof, which have been central to the whole exercise.»⁵⁰

Blant bøkene Duchesne nevner som sentrale verk i den relativistiske perioden fra 1965 og utover finner vi blant annet McNeill,⁵¹ Braudel,⁵² og Wallerstein.⁵³ Her har vi en overlapp mellom forfattere som Duchesne karakteriserer som relativister og Jones nevner som inspirasjon for sitt relativistiske verk. Dette tilsier uten tvil at de to forfatterne, på tross av ulik tilnærming til historiske problem, har en lignende forståelse av fagfeltets historie.

---

⁴⁸ Jones 2003 s225-238

⁴⁹ Jones 2003 s271-272

⁵⁰ Jones 2003 s271

⁵¹ Duchesne s23-27

⁵² Duchesne s12

⁵³ Duchesne s16-17

Alle disse bøkene er også skrevet mellom 1965 og 1975, altså helt i starten, og i gullalderen til den «relativistiske» perioden innen globalhistorisk historiografi. Av de 29 kildene som Jones nevner som svært innflytelsesrike for boken hans, så har kun to utgivelsesår før 1965.⁵⁴ På bakgrunn av årstallet de siterte bøkene ble gitt ut, og at flere av bøkene også nevnes av Duchesne som sentrale verk fra den relativistiske perioden, så vel som at Jones slår fast at disse 29 har hatt stor innflytelse på boken hans. Så er dette med å demonstrere Duchesnes påstand om de to ulike globalhistoriske retningene, og bruddet midt på 1960 tallet.

Som vi kan se av diskusjonen ovenfor finnes det altså en synergi mellom hvordan Jones og Duchesne, to forfattere fra ulike tidsperioder og historiske tradisjoner, beskriver fagfeltets historie. Duchesne, som tilhører kultursiden av debatten, og Jones, som foretrekker økologisk/geografiske forklaringer begge ser en endring fra «imperialistene» til «relativistene» rundt 1965. Av dette er det dermed rimelig å anta at historiografien til komparativ globalhistorie slik det blir beskrevet av Duchesne stemmer.

Når det gjelder Kjeldstadli, er han ute etter å beskrive globalhistorie i et nåtidsperspektiv, uten å fokusere på historien til fagfeltet i samme grad. Dette fører til at hans gjennomgang får et mer oversiktlig og mindre spesifikt preg, men vi kan likevel se enkelte tendenser til at alle tre forfatterne beskriver det samme fagfeltet, blant annet refererer Jones til Wallerstein⁵⁵ som en av hans viktigste kilder, og Kjeldstadli refererer til han som grunnleggeren av den tredje tradisjonen. I tillegg ser vi hvordan Duchesne sin gjennomgang av historiografien sammenfaller med det som Kjeldstadli nevner som de viktigste kjennetegnene på komparativ globalhistorie, noe som passer bra sammen med at Duchesne tilhører nettopp denne faglige tradisjonen med sammenliknende globalhistorie.

2.2 Natur og kultur som historiske forklaringstradisjoner

Motsetningsforholdet mellom natur og kultur går langt tilbake, og refererer til hvilken av de to faktorene som er viktigst innen menneskelig utvikling. Blant de første som skrev om emnet var den viktorianske britiske polymaten Francis Galton, da under frasen «Nature vs Nurture».⁵⁶ Galton var inspirert av Charles Darwin og hans bok *The Origin of Species*, og landet på at natur var den avgjørende faktoren. Det var likevel først på 1970 tallet at den

---

⁵⁴ Jones 2003 s271-272

⁵⁵ Jones s271-272

⁵⁶ Galton, Francis. *English Men of Science, Their Nature and Nurture*. (1874) Kessinger Publishing. 2008

moderne historikerbevegelsen med fokus på miljøet tok av. Dette var på samme tid som miljøspørsmål ble satt på dagsorden av media og politikere, og det ble dermed nødvendig med forskning på emnet. I tillegg til nevnte Galton, henviser historiker Alfred Crosby også til Charles Darwin, og at han gjorde det mulig for historikere å forstå mennesket med naturen som utgangspunkt, siden Darwin hadde plassert mennesker inn i en naturmessig sammenheng. Det var med andre ord nå mulig å se på mennesket som både et kulturelt produkt av sine omgivelser, men også som et vesen underlagt naturlovene på lik linje med andre dyr. Dette førte til den miljømessige og biologiske determinismen i slutten av det nittende og starten av det tjuende århundre.⁵⁷ Historikere som foretrekker forklaringer som legger vekt på naturforhold fremfor kulturelle fenomen, har historisk sett pekt på geografiske, økologiske, biologiske, klimatiske og evolusjonsmessige faktorer for å forklare forskjeller innen menneskelig utvikling.

På den andre siden av debatten finner vi de som peker på kulturelle faktorer for å forklare menneskelig utvikling. Forkjempere for dette synspunktet vil hevde at grunnen til ulik samfunnsmessig utviklingsgrad på forskjellige landområder, vil ligge hos mennesket selv, og hvordan enkeltindivider, grupper, og kulturelle særegenheter innen spesifikke samfunn, er med å forme samfunnsmessig utvikling. Det er langt enklere å finne historikere som har dette synspunktet, og blant de mer omtalte i nyere tid kan vi nevne Niall Ferguson. Han henviser til Europa og deres seks «killer apps⁵⁸», som ifølge han var den grunnleggende fordel Europa hadde over Asia.⁵⁹ Richardo Duchesne er en annen som ser på kultur som den avgjørende faktoren, og han peker blant annet på Europas aristokratiske krigskultur og den gresk-jødiske tradisjonen som to av faktorene som innvarslet Europas suksess.⁶⁰

Debatten mellom den økologisk/geografiske og kulturelle forklaringstradisjonen kan også sees på som en debatt mellom ulike syn på mennesket. Det er lett å oppfatte debatten som en motsetning mellom aktivt kontra passivt menneskesyn, de kulturelle historikerne ser på mennesket som den handlende part, som tar ansvar for sin egen utvikling og sin egen skjebne, mens de økologisk/geografiske historikerne får mennesket til å fremstå som passivt, og utsatt

---

⁵⁷ Crosby. Alfred W. *The Past and Present of Environmental History*. The American Historical Review» 1995

⁵⁸ Dette er et uttrykk brukt av Ferguson, og omfatter de seks faktorene som han mener var de største fordelene Europa hadde over Asia i utviklingen av den moderne verden. Disse seks er konkurranse, vitenskap, rettsikkerhet, medisin, forbrukersamfunnet og arbeidsetikk.

⁵⁹ Ferguson. Niall. *Civilization: The West and The Rest*. Penguin Group. London. 2011

⁶⁰ Duchesne 2012 s341-418

for naturens vold uten og egentlig kunne endre sin egen fremtid. De kulturelt orienterte historikerne har også angrepet motparten for akkurat denne formen for økologisk og geografisk determinisme. Blant andre av Carl Sauer som lanserte ideen om kulturlandskap og hvordan menneskelig påvirkning endret naturmiljøet, som en mottanke til den geografiske determinismen.⁶¹ Jared Diamond har fått mye kritikk for nettopp dette, blant annet av James Blaut som vi kan se av dette sitatet:

«But he claims to produce reliable, scientific answers to these problems when in fact he does not have such answers, and he resolutely ignores the findings of social science while advancing old and discredited theories of environmental determinism»⁶²

Som vi ser så kritiserer Blaut Diamond ved å peke på uvitenskapelighet i Diamonds forskning, og for at han presenterer gamle og utdaterte teorier som er uten empirisk grunnlag. Dette er kun en av flere punkter Blaut angriper Diamond for, men foreløpig vil vi nå se hvordan Diamond svarer kritikerne med hensyn kritikken om økologisk og geografisk determinisme på nettsiden sin:

«Several reasons may underlie this widespread but nonsensical view. One reason is that some geographic explanations advanced a century ago were racist, thereby causing all geographic explanations to become tainted by racist associations in the minds of many scholars other than geographers.»⁶³

Diamond hevder her at kritikken mot han som geografisk determinist har sin bakgrunn i fagfeltets historie, og hvordan biologiske årsaker har blitt brukt til å fremme rasistiske ideologier i det nittende og tjuende århundre. Diamond sin påstand her er at lysten til å separere seg fra et «grumsete» fagfelt, har overgått historikernes faglige integritet i behandlingen av økologi og geografi som årsak til samfunnsmessig utvikling.

---

⁶¹ Williams. M. *The apple of my eye: Carl Sauer and historical geography*. Journal of Historical Geography 9 (1):1-28 1983 s1-28

⁶² Blaut 2000 s172

⁶³ Diamond. Jared. Geographic Determinism. Hentet fra: http://www.jareddiamond.org/Jared_Diamond/Geographic_determinism.html 13.02.2015

«Another reason for reflex rejection of geographic explanations is that historians have a tradition, in their discipline, of stressing the role of contingency (a favorite word among historians) based on individual decisions and chance.»⁶⁴

Videre hevder Diamond at historikere tradisjonelt sett har fokusert på individbaserte forklaring som vektlegger menneskelig handling og agens, og derav ligger tettere opp mot den kulturelle forklaringstradisjonen. Dette står i motsetning til de økologisk/geografiske forklaringsmodellene, som legger mer vekt på strukturelle årsaker, i denne betydningen begrensningene som blir satt av ulike områders naturforhold. Videre er det interessant å bite seg merke i at Diamond her ikke omtaler seg selv som en historiker: «Historians have a tradition, in their discipline»⁶⁵. Og på den måten impliserer at det er nødvendig med bakgrunn fra flere fagfelt for å kunne argumentere for en geografisk/økologisk forståelse på en god måte. Som han også presiserer i neste sitat:

«A third reason is that geographic explanations usually depend on detailed technical facts of geography and other fields of scholarship: knowledge of wild plant and animal distributions, facts of climates and soils, and so on. Most historians and economists don't acquire that detailed knowledge as part of the professional training.

Han tilskriver også angrepet på han som geografisk determinist til ren kunnskapsløshet hos historikere. Han mener undersøkelser som tar for seg økologisk/geografiske forklaringer på historiske problem, forutsetter detaljert kunnskap om tema som jordsmonn, klimavariasjon, økologisk spredning av dyr og ressurser, samt presise geografiske kunnskaper. Diamond hevder de fleste historikere ikke innehar denne type kunnskap.

Og til slutt hevder han at mange mennesker, historikere inkludert, ønsker å se på fri vilje og individuell agenda som en vital del av det å være menneske. Dermed overdriver de dets rolle samtidig som de er mindre åpne for økologiske/geografiske forklaringer og dysser ned deres betydning, som vi kan se av dette sitatet: «Finally, many people yearn to believe that the human spirit, free will, and individual agency are the noblest expressions of being human and

---

⁶⁴ Diamond. Jared. Geographic Determinism. Hentet fra: http://www.jareddiamond.org/Jared_Diamond/Geographic_determinism.html 13.02.2015

⁶⁵ Diamond. Jared. Geographic Determinism. Hentet fra: http://www.jareddiamond.org/Jared_Diamond/Geographic_determinism.html 13.02.2015

have broad scope.»⁶⁶ Som vi ser av disse argumentene, er det ingen tvil om at Diamond ser på seg selv som en forkjemper for at geografisk/økologisk argument skal ha en sentral rolle i forståelsen av samfunnsmessig utvikling. Dette gjør det enkelt å plassere Diamond på den økologisk/geografiske siden i debatten, og dette vil også være mitt utgangspunkt med tanke på drøfting og diskusjoner rundt emnet, både i kommende kapitler, og i det neste avsnittet, som vil omhandle Diamonds forskningsmessige bakgrunn.

2.3 Modernitet i Diamonds ideverden

Begge de to bøkene jeg vil ta for meg i denne oppgaven omhandler samfunnsmessig utvikling. *Guns* har fokus på utviklingen i seg selv og hvordan fremgang skjer i forskjellig tempo på forskjellige kontinenter. Mens *Collapse* fokuserer på fraværet av utvikling, og på hvordan komplekse samfunn "går under" og opplever en signifikant tilbakegang i utvikling. Et begrep som blir relevant i denne oppgaven og som det er verdt å sette av noen linjer til å diskutere, er definisjonen, samt Diamonds bruk av begrepet «modernitet». Grunnen til at dette er så relevant er at både *Collapse* og *Guns* opererer med samfunn som står på en tenkt skala fra ikke moderne til moderne samfunn. Jeger- og sanker-samfunn vil befinne seg nederst, mens dagens moderne, industrielle og globaliserte samfunn vil innta andre enden av skalaen. Store norske leksikon definerer modernitet som et uttrykk for en tilstand i verden, ofte ensbetydende med kapitalisme og økonomisk utvikling, og særlig knyttet til den tilstanden vestlige samfunn har i dag, betegnet som industrielle nasjoner, i motsetning til såkalte U-land, eller underutviklede nasjoner.⁶⁷ Andre forfattere har knyttet det moderne i større grad til kunst, musikk, dans og andre måter å uttrykke seg selv via kulturelle kanaler,⁶⁸ og det er et vanskelig begrep å gi en klar definisjon på. Men det virker klart fra de fleste kilder at den vanligste definisjonen alltid er knyttet til at samfunnet innehar noe nytt av enten politisk, sosial, religiøs eller økonomisk karakter, og regnes som mer kulturelt avansert enn tidligere samfunn. Diamond gir aldri sin egen eksplisitte definisjon av begrepet, men på måten han skriver så virker det klart at han ser for seg en liknende forklaring som leksikonet. Men det finnes uansett enkelte forskjeller på definisjonen som blir gitt i leksikonet, og hvordan Diamond selv bruker begrepet i sine bøker.

---

⁶⁶ Diamond, Jared. Geographic Determinism. Hentet fra:

http://www.jareddiamond.org/Jared_Diamond/Geographic_determinism.html 13.02.2015

⁶⁷ Wæhle, Espen. (2014, 11.mars). Modernitet. I store norske leksikon. Hentet 16. september 2014 fra

<https://snl.no/modernitet>

⁶⁸ Briggs A. Clavin P. *Modern Europe 1789-Present*. Pearson Longman. London 2003 s 161-166

Vi kan ta et sitat av Diamond for å gi et innblikk i hva han mener om modernitet. De er hentet fra *Guns*, og her omtaler Diamond den fruktbare halvmåne.⁶⁹

"They domesticated far more species, domesticated far more productive or valuable species, domesticated a much wider range of types of crops, developed intensified food production and dense human populations more rapidly, and as a result entered the modern world with more advanced technology, more complex political organization, and more epidemic diseases with which to infect other people."

To ting ved dette sitatet kan si oss noe om Diamond syn på modernitet.

1. Diamond bruker begrepet moderne som et relativt begrep, i betydningen at menneskene som levde i den fruktbare halvmåne hadde fordeler som gjorde de overlegne på politisk, økonomisk og teknologisk nivå. Dette førte til at de gikk inn i den "moderne verden" tidligere en samtidige samfunn, selv om samfunnene i den fruktbare halvmåne på den tiden Diamond snakker om, var alt annet enn moderne dersom leksikonsdefinisjonen skal ligge til grunn. Leksikons definisjonen lukker selvsagt ikke dørene totalt for en relativ forståelse av modernitet, men likefullt så knytter den modernitet i langt større grad opp mot dagens samfunn og industri, enn tilfellet er for Diamond.
2. Diamond vedgår at det som kjennetegner moderniseringsgraden i et samfunn, er nettopp hvor politisk komplekst og teknologisk avansert det aktuelle samfunnet er, uavhengig av samtidige samfunn. Dette betyr at grunnforståelsen i leksikonsdefinisjonen likevel også er tilstede hos Diamond, han ser på modernitet og graden av modernitet hos et samfunn ut i fra en stige som har klart definerte ledd. Nemlig at et samfunn starter som jeger- og sanker-samfunn, og gradvis over tusenvis av år utvikler seg gjennom samfunnsnivå av økende kompleksitet og til slutt ender opp som et industrielt samfunn.

Med andre ord kan man si at leksikonet, og Jared Diamond, har samme forståelse av hva det vil si at et samfunn er moderne, men at Diamond også bruker modernitet som et relativt begrep. Med denne tankegangen vil f. eks Romerriket være et moderne samfunn i Diamond sine øyne, siden andre samtidige samfunn som utgjorde sammenligningsgrunnlaget, var langt

---

⁶⁹ Diamond 2003 s153

mindre avanserte.⁷⁰ Dette selv om Romerriket ikke hadde noen av de teknologiske nyvinningene som vi i dag assosierer med et moderne samfunn og vår forståelse av modernitet. Som et siste moment i dette kapitlet vil jeg på de neste sidene diskutere Jared Diamond, hans kilder, og faglige bakgrunn.

2.4 Jared Diamond, kulturell bakgrunn og kildebruk

Siden masteroppgaven omtrent i sin helhet vil bygge på en forfatter og to av hans bøker, så har jeg valgt å sette av noen sider til å forklare hans metode, kildene han bruker, hvilken måte han setter opp kildene sine på, og hvordan han bruker kildene i bøkene. Jeg vil også føye til et avsnitt om Diamond sin kulturelle og faglige bakgrunn, siden dette kan gi oss noen tips om han kan være tilbøyelig til å favorisere enkelte samfunn og enkelte forklaringsmodeller over andre.

2.4.1 Kilder

Som en konsekvens av at de to bøkene er skrevet av samme forfatter, og tiltenkt den samme målgruppen, så er oppsettet, formatet og måten kildene blir presentert på omtrent identisk i de to tekstene. Bøkene er begge skrevet med populærvitenskapelige trekk. De er faglige bøker, som bygger på empirisk data og vitenskapelig begrunnet argumentasjon, mens målgruppen allikevel er allmennheten, så vel som forskere og studenter. Bøkene er ikke skrevet med fotnoter, mest sannsynlig for å skape bedre flyt i boken og gjøre den mindre oppstykket. Diamond henviser enkelte steder til forfattere i teksten, men dette er langt i fra hovedregelen og ved de fleste tilfeller så må leseren selv slå opp bak i boken der Diamond har en svært fyldig bibliografi som inneholder de kildene han har brukt i forskningen sin, og anbefalinger til videre lesning, alt sortert etter kapittel.

Denne måten å sette opp kildene på er kanskje ingen favoritt hos professorer og studenter som vil ha en enkel måte å finne bakgrunnsinformasjonen som forfatteren har brukt, men likefullt viser mine undersøkelser av Diamond sin kildeliste at hans faktapåstander er godt dokumentert. Boken inneholder mye drøfting og diskusjon fra Diamond sin side, og av denne grunn så vil det kunne være store områder av teksten som det ikke er oppgitt kildegrunnlag for, men her har Diamond gjort lekse si og dokumentert de faktapåstandene som ligger til grunnlag for drøftingen hans ved å henvise til videre lesning i bokens kildeliste.

---

⁷⁰ Dette utelukker f. eks Kinesiske, Indiske og Amerikanske samfunn i samme periode, siden de ikke hadde noe kontakt med Romerriket.

Vi kan bruke kapittel 9⁷¹ i *Collapse* som eksempel. Her går Diamond inn på de to hovedmetodene som menneskene etter hans mening kan bruke for å unngå undergang og kollaps. For å eksemplifisere de to metodene og hvordan de har blitt brukt trekker han frem tre samfunn som har overlevd en potensiell samfunnskollaps, nemlig Japan på 1700 tallet, stillehavsøya Tikopia og det Nyguineanske høylandet. Når Diamond skriver et ganske fyldig avsnitt om jerntre⁷² og hvordan samfunn på Ny-Guinea brukte disse for å hindre jorderosjon og opprettholde jordens fruktbarhet i økologisk utsatte samfunn, så finner vi riktignok henvisninger til ikke mindre enn fem artikler som diskuterer dette temaet i Diamond sin kildeliste. På samme måte bruker Diamond mye plass på forklaringer av avskoging og miljømessige hensyn som senere ble tatt for å stoppe denne i Togugawa periodens Japan, og også her finner vi henvisninger til tre bøker fra Conrad Totman om emnet som Diamond har brukt som sin kilde, i tillegg til enkelte artikler som bygger på Totman sine bøker.⁷³

Som vi har sett her er det ingen grunn til og ikke stole på at Diamond sine kilder er like sikre som dersom de skulle ha vært satt opp i fotnoter. Fagmessig er Diamond sin bok altså like solid som andre empiribaserte fortellinger. Et mer interessant spørsmål kommer når vi går forbi faktadelen i kapitlene og over på drøftingsdelen, og om det er grunn til å tro at Diamond sin faglige eller kulturelle bakgrunn har kunnet lede han til å overse viktig informasjon, samtidig som han legger ekstra vekt på informasjon uten like stor betydning som han tillegger den.

2.4.2 Personalialia

Jared Diamond er professor i geografi ved Universitetet i California. Hans personlige nettside forteller oss at han er født i 1937, og oppvokst i Boston i et akademisk hushold med en far som var lege og en mor som var lærer og konsertpianist. Diamond sine tidlige år rett etter skolen var preget av laboratorievitenskap, og han tok senere en doktorgrad i fysiologi fra Universitetet i Cambridge. Etter å ha jobbet innen fysiologisk forskning, og senere som professor i fysiologi, reiste Diamond til Ny-Guinea for første gang i 1964, og han tok senere ikke mindre enn 27 turer tilbake til øya for å studere plante og dyrelivet. Han utviklet også en interesse for, og vennskap med, øyas innfødte befolkning, og tilbrakte mye tid sammen med

---

⁷¹ Diamond 2012 s278-307

⁷² Jerntre er en tresort som vokser på Ny-Guinea som Diamond hevder at øker jordens fruktbarhet og kan være med å forhindre jorderosjon

⁷³ Diamond 2012 s538

disse. Det var også her han fikk inspirasjonen til å tenke ut og senere skrive *Guns, Germs and Steel*. I følge Diamond selv så er hans virke i dag delt i fire områder. Han underviser geografi ved Universitetet i California, skriver bøker om menneskelige samfunn, gjør feltarbeid om fugler og planteliv på Ny-Guinea, og promoterer bærekraftige løsninger på miljøproblemer.⁷⁴

Avsnittet over gir oss et svært kort overblikk over hvem Jared Diamond er, og hans faglige og kulturelle bakgrunn. Hvis vi så ser nøyer på dette så er særlig to punkter som skiller seg ut:

1. Han har vokst opp i et vestlig samfunn, men han beundrer de innfødte på Ny-Guinea. Spørsmålet for vår del er om dette kan ha preget hans persepsjon av samfunn på Ny-Guinea, og at han har hatt lettere for å se det positive enn det negative i disse urfolksamfunnene. Denne oppfattelsen av urfolkssamfunn som noe ærverdig og attråverdig, kan ha skapt en tendens til å overdrive deres kunnskap og attributter. Diamonds omtale av urfolk kommer til å bli drøftet mer inngående senere i oppgaven.

2. Diamond har flere fagfelt, han kan beskrives som både økolog, geograf, antropolog og evolusjonær biolog, i tillegg til at han skriver bøker som havner under historieseksjonen i biblioteket. Grunnen til at dette presenterer en utfordring er fordi bøkene jeg vil ta for meg i denne oppgaven er regnet som historiebøker, som gjør et forsøk på å svare på historiske spørsmål, men Diamond bruker ikke de klassiske historiske metodene for å svare på sine problemstillinger. Han låner derimot fra sine andre fagfelt. Dette er Diamond sin store fordel og hans store ulempe. På den positive siden gjør dette at han kan finne nye vinklinger og nye svar på gamle spørsmål, men på den andre side så vil hans utgangspunkt i de fagfelt han har sin ekspertise, gjøre at han kan være predisponert til å finne økologisk/geografiske løsninger på sine problemstillinger. Og på den måten nedvurdere relevansen til kulturelle forklaringer, som andre historikere så ofte har brukt i sine forklaringer på de problemer som Diamond presenterer.

Det kan virke som om de to punktene ovenfor sier at Diamond er en løgner og ikke kan stoles på, men det er altså ikke dette som er tilfellet. Alt som disse to punktene sier, er at man må lese Jared Diamond sine bøker med kildekritiske øyne, og det vil være særlig viktig og

---

⁷⁴Diamond, Jared. *About Me*. http://www.jareddiamond.org/Jared_Diamond/About_Me.html Hentet 10/9-2014

vurdere om argumentasjonen hans ha blitt påvirket av hans forkjærlighet for urfolk eller hans faglige bakgrunn.

Kapittel 3. Våpen, pest og stål, smidd i et kulturelt vakuum.

Samfunnsutvikling sett fra Jared Diamonds ståsted

I dette kapitlet vil jeg vise hvordan Diamond argumenterer for økologiske og miljømessige årsaker for samfunnsmessig utvikling i sin bok *Guns, Germs and Steel*. Jeg vil vise hvordan Diamond har satt opp boken, hvordan han argumenter og hva hans konklusjon er. Siste del av kapitlet vil jeg sette av til en drøfting av hvorvidt det kun er økologiske, klimatiske og geografiske årsaksmodeller som bærer argumentet, eller om det også kan ha vært innslag av kulturell argumentasjon. Målet mitt med dette kapitlet er å vise hvordan Diamond presenterer sine argumenter i *Guns*. Samtidig som jeg vil vise leseren at Diamond ikke nødvendigvis alltid bruker kun økologiske/geografiske argumenter, men at det enkelte ganger kan være innslag av kulturell argumentasjon.

3.1 Om modernitetens forutsetninger

Guns kan deles opp i tre hoveddeler. Den første av disse delene viser hvordan noen landområder i verden hadde fordeler knyttet til naturmiljøet, da særlig knyttet til planter og dyr tilgjengelige for domestisering. Men også andre aspekter, slik som områdets klima og geografi. Den andre delen omhandler hvordan samfunn i Eurasia utviklet resistans til sykdommer, skriftspråk, avansert teknologi og sosialt stratifiserte samfunn, som et resultat av den opprinnelige fordelene knyttet til områdets geografiske plassering. Den tredje delen fungerer som et slags «case study» der Diamond går igjennom forskjellige områders bakgrunn knyttet opp mot deres unike økologi, geografi og klima, og hvordan dette har påvirket området videre. Hovedfokuset i presentasjonen vil være rettet mot den første delen av Diamonds bok, der tre hovedpoenger blir trukket fram, nemlig planter og dyr tilgjengelige for domestisering, kontinentets akser, og ulike klimasoner/geografiske barrierer. Jeg vil også gå gjennom den andre delen, og legge vekt på hvordan det Diamond presenterer her henger sammen med hans teorier fra den første delen. Den tredje delen vil ikke bli presentert, da Diamond ikke kommer med noen nye synspunkter her, men kun bruker teoriene sine for å gi praktiske eksempler på det han har hevdet i del en og to.

3.1.1 Planter og dyr tilgjengelig for domestisering

Diamond er svært opptatt av den ulike tilgjengeligheten kontinentene hadde på matplanter. Tanken til Diamond går ut på at områder som er naturlig rike på matressurser i form av planter som egner seg for domestisering, vil stille med en fordel sett i forhold til områder som er mindre ressurssterke. Dette siden områder som har tilgjengelige planter med høy kaloriavkasting, vil kunne opprettholde en større befolkning, og også trenge færre bønder for å brødfø den. Dette vil så naturlig nok åpne mange dører, og føre til utvikling av samfunnet, siden deler av befolkningen blir frigjort fra matproduksjonen.⁷⁵ Dette sitatet sammenfatter Diamonds teori godt på dette området:

«In short, plant and animal domestication meant much more food and hence much denser human population. The resulting food surpluses, and (in some areas) the animal-based means of transporting those surpluses, were a prerequisite for the development of settled, politically centralized, socially stratified, economically complex, technologically innovative societies. Hence the availability of domestic plants and animals ultimately explains why empires, literacy, and steel weapons developed earliest in Eurasia and later, or not at all, on other continents.»⁷⁶

Som vi ser her så forklarer Diamond hvordan domestisering av planter og dyr førte til overskudd av mat, som igjen kunne brukes til å opprette en spesialisering av arbeidskraften. Med smeder som kan lage verktøy og våpen, med soldater som kan forsvare byen eller staten mot angrep, og med eventuelt andre nyttige yrker som ikke kunne ha eksistert dersom alle innbyggerne måtte ha jobbet i matproduksjonen.

Når vi ser på dette, hevder Diamond at enkelte områder i verden var mye bedre egnet for et effektivisert jordbruk som skapte overskudd, og som dermed fikk nyte godt av fordelene dette skapte, rett og slett fordi området hadde planter tilgjengelige som kunne dyrkes lett, og som ga mange kalorier.⁷⁷ Diamond nevner her særlig områder som også ble de første som gikk over til agrarsamfunn fra jeger- og sanker-samfunn. Hovedsakelig gjelder dette Midtøsten og området rundt Eufrat og Tigris, som hadde kornsortene bygg og hvete tilgjengelig, såvel som

---

⁷⁵ Diamond 2003 s85-92

⁷⁶ Diamond 2003 s92

⁷⁷ Diamond 2003 s123-128

erter og oliven. Dette gjelder også Kina, som hadde tilgang på kornsortene ris og hirse.⁷⁸ Videre skriver Diamond også om områder som ikke hadde de samme fordelene. Australia, Nord-Amerika og Afrika sør for Sahara hadde ikke matplanter nok til å ta spranget over til jordbrukssamfunn.⁷⁹ Sør-Amerika hadde poteta, men svært få andre nyttige matplanter. Mellom-Amerika hadde en rekke matplanter, deriblant mais, bønner og squash, men heller ikke dette var bra nok til å skape utviklingen som vi ser i Eurasia.⁸⁰

Videre skriver Diamond også mye om betydningen av domestiserte dyr. Argumentasjonen hans her er svært lik den vi ser når han argumenterer for betydningen av matplanter, ved at dyr gjør viktige ressurser tilgjengelige for den aktuelle kulturen, f. eks melk, kjøtt, skinn, ull og flere andre potensielt svært viktige faktorer når det gjelder levestandard og utvikling.⁸¹ Diamond peker her på at dyr må inneha spesielle egenskaper for å være mulige å temme, og for å være nyttige for et samfunn. De må ikke være aggressive, de må være flokkdyr, og de må ikke være kjøttetere, er noen av kriteriene som han setter.⁸² Her kan vi ta et sitat fra Diamond når han forklarer spredningen av dyrene som innehar Diamonds kriterier:

«The wild ancestors of the Ancient Fourteen were spread unevenly over the globe. South America had only one such ancestor, which gave rise to the llama and the alpaca. North America, Australia and sub-Saharan Africa had none at all. The lack of domestic mammals indigenous to sub-Saharan Africa is especially astonishing, since a main reason why tourists visit Africa today is to see its abundant and diverse wild mammals. In contrast, the wild ancestors of 13 of the Ancient Fourteen (including all of the Major Five) were confined to Eurasia.»⁸³

Når man ser på alle dyr som passer kriteriene som Diamond siterer, så sitter vi altså igjen med kun 14 dyr, og av disse 14 så lever 13 av de i Eurasia, 1 i Andesfjellene (lamaen) og ingen i Afrika sør for Sahara eller i Australia.⁸⁴ Dette skaper ifølge Diamond store fordeler for Eurasia, siden de dermed får tilgang på de naturressurser som domestiserte dyr fører med seg,

---

⁷⁸ Diamond 2003 s100

⁷⁹ Diamond 2003 s112-113

⁸⁰ Diamond 2003 s93-103

⁸¹ Diamond 2003 s86-92

⁸² Diamond 2003 168-174

⁸³ Diamond 2003 s161

⁸⁴ Diamond 2003 s160-161

mens andre landområder ikke hadde denne fordelene, eller i Sør-Amerika sitt tilfelle, kun i svært begrenset grad.⁸⁵

Alt i alt så mener Diamond at Eurasia hadde flere ressurser, og derfor fikk en større befolkning som kunne utvikle seg videre. Når befolkningen så moderniserte seg så ble denne utviklingen ifølge Diamond en selvforsterkende prosess som gjorde at jo mer moderne området var, jo forttere fortsatte det å modernisere seg, og jo lenger i bakleksa havnet dermed andre områder.⁸⁶ Denne tanken vil bli drøftet nøye senere.

3.1.2 Kontinentenes akser og ulike klimasoner

Kontinentaksen er et tema som Diamond tillegger stor vekt når det gjelder utvikling, da særlig knyttet til diffusjon og spredning av teknologi. Diamond sin tese bygger på at aksene på kontinentene har innvirkning på i hvilken fart teknologi, matplanter, dyr, og andre ressurser sprer seg fra samfunn til samfunn.⁸⁷

Dersom vi går tilbake og ser på opphavet til de forskjellige matplantene som ble kultiverte for flere tusen år siden, så ser vi at kultivering av disse matplantene skjedde på enkelte plasser, separerte fra hverandre. Diamond angir med relativt stor sikkerhet, 3-4 forskjellige startsteder som utviklet matproduksjon uavhengig av hverandre. Alle andre plasser på kloden som utviklet matproduksjon fikk det via diffusjon og spredning av den nødvendige teknologien og de nødvendige plantene. Diamond hevder at kontinentets akse spilte en viktig rolle i måten matproduksjon, som også utviklet seg til å omfavne bruken av domestiserte dyr og nyttig teknologi, spredte seg.⁸⁸

Som alle vet så har geografisk beliggenhet stor innvirkning på klimaet. Det kan skape variasjoner i temperatur, fuktighet, antall soldager og andre ulikheter. Disse klimaforskjellene vil også variere hurtigere dersom aksene på landmassen går nord-sør, enn dersom den tilsvarende landmassen har en øst-vest akse. Klimaet rundt Middelhavet og i deler av Kina kan være relativt likt, selv som tusenvis av mil skiller de to, mens klimaet i middelhavsområdet og Norden ikke kan sammenliknes, selv om de to bare ligger en brøkdel av avstanden unna hverandre. Eurasia sin akse går øst - vest, mens både Amerika og Afrika

---

⁸⁵ Diamond 2003 s157-175

⁸⁶ Diamond 2003 s239-264

⁸⁷ Diamond 2003 s183-186

⁸⁸ Diamond 2003 s93-103

har nord - sør akser, Diamond sin tese er at dette skaper ulikhet, og at Eurasia akse har ført til en raskere spredning, og en mer effektiv diffusjon av teknologi og kunnskap, i motsetning til Afrika og Amerika, der nord-sør akse har ført til en tilsvarende saktere spredning.⁸⁹

Diamond underbygger påstandene sine ved å vise til matproduksjon spredte seg fra den fruktbare halvmåne til Balkan i løpet av ca 2000 år. Mens spredningen av nyttige matplanter og dyr fra sivilisasjoner i Andes til Mexico, var mye langsommere for noen planter, og aldri skjedde i det hele tatt for et så viktig dyr som lamaen. Dette på tross av at de to avstandene er cirka like lange.⁹⁰

Diamond sitt fokus her ligger på matplanter og dyr. Som forklart ovenfor, så var ifølge Diamond de beste matplantene og dyrene tilgjengelige i Eurasia i utgangspunktet, og akse på det Eurasiske kontinentet gjorde at disse kunne bli delt og spredt hurtig, noe som videre førte til befolkningsvekst, diffusjon, og utvikling av ny teknologi. Men Diamond legger særlig vekt på en innovasjon, siden den fungerer som en katalysator for annen kunnskap, nemlig skriftspråket. Skriftspråk gjør at et samfunn kan dele kunnskap i langt større kvantitet og i langt større detalj. Skriftspråket har blitt så viktig at det er nettopp dette som ble brukt av imperialister for å skille mellom sivilisasjonen og "barbarene".

Det å utvikle et skriftspråk fra bunnen av er så komplisert at ifølge Diamond, så finnes det bare to uomtvistelige tilfeller der empiriske data er solide nok til at vi kan si at skriftspråket har blitt utviklet fra bunnen av, nemlig Sumerkulturen ca 3500 år f. kr. Og i Mexico rundt 600 år f. kr.⁹¹ Som vi kan se av dette sitatet:

«With the possible exceptions of Egyptian, Chinese, and Easter Island writing to be considered later, all other writing systems devised anywhere in the world, at any time, appear to have been descendants of systems modified from or at least inspired by Sumerian or early Mesoamerican writing. One reason why there were so few independent origins of writing is the great difficulty in inventing is, as we have already discussed.»⁹²

---

⁸⁹ Diamond 2003 s176-191

⁹⁰ Diamond 2003 s186-188

⁹¹ Diamond 2003 s217-224

⁹² Diamond 2003 s224

Diamond peker så på den hurtige spredningen av skriftspråket fra Midtøsten og over til omliggende kulturer, som f. eks Kreta, Egypt og Etiopia, samt lenger øst til India og Kina. Kontrasten er stor når man sammenlikner med det meksikanske skriftspråket, som aldri spredte seg sør til Andesfjellene der folk uten tvil ville hatt bruk for det, eller nordover til dagens USA.⁹³ Diamond mener altså at denne ulikheten skyldes forskjeller i klima og kontinentets akse, siden de meksikanske samfunnene med skriftspråk ville ha dyrket en bestemt type matplanter som var tilpasset sine breddegrader, ville de aldri bevege seg særlig mye nord eller sør, da dette ville ødelegge matkilden deres. Og siden avstanden mellom øst og vest var såpass liten, førte dette til at de ble relativt stillestående, uten å emigrere i stor grad. På den andre siden av Atlanterhavet finner vi Sumerkulturen, som akkurat som meksikanerne ikke ville bevege seg mye nord - sør, siden dette ville ødelegge mattilgange. Men i motsetning til meksikanerne, så ville Sumererne ha en øst - vest akse som var mye lengre, og inneholdt andre folkeslag som kom i kontakt med skriftspråket deres og begynte å bruke det selv. På denne måten førte kontinentets akser til at noen samfunn fikk hjelp i utviklingen av sin teknologi, mens andre forble ignorante siden samfunnet deres lå i en ugunstig posisjon for spredning av kunnskap og teknologi.⁹⁴

Som vi har sett, så spilte kontinentets akse ifølge Diamond en avgjørende rolle for å bestemme i hvilken fart innovasjoner spredte seg mellom landområder, eller om de overhodet gjorde det. I Diamond sitt siste punkt skal vi nok en gang se på geografien, og hvordan han mener denne ga Afrika og Amerika et vanskelig utgangspunkt.

3.1.3 Geografiske barrierer

Det siste punktet i Diamonds økologisk/geografiske trekløver, omhandler geografiske barrierer, og hvordan deres tilstedeværelse, eller fravær av tilstedeværelse, har en stor innvirkning på hvor lett spredningen av matplanter, teknologi, dyr og andre applikasjoner gikk. Med geografiske barrierer menes hav, fjell, ørken og kort sagt alt som kan hindre spredning av mennesker, matplanter, dyr og teknologi.

Diamond peker for eksempel på Panamastredet som en slik geografisk barriere. Det drøye 60 kilometer brede stredet har ifølge Diamond hindret spredning av kunnskap og kontakt mellom

---

⁹³ Diamond 2003 s215-238

⁹⁴ Diamond s189-191

høyt utviklet og moderne folkeslag både på sør og nordsiden av streket i den før - Colombianske perioden.⁹⁵ Lamaen, Amerikas eneste tamme pakkdyr, ville ha vært til enorm hjelp for de meksikanske folkegruppene, og den ville også ha trivdes utmerket på det meksikanske høylandet. Men på grunn av det lavtliggende tropiske panamastredet, så klarte aldri lamaen å komme seg til Mexico. En annen geografisk barriere er Sahara ørkenen, som skilte det fruktbare Nord-Afrika og den også fruktbare Sahel sonen sør for Sahara. Selv om det fantes kontakt mellom folkegruppene i de forskjellige områdene, så gjorde den tusenvis av mil store ørkenen at kontakt og diffusjon av teknologi mellom de to områdene var mye mer sporadisk og tregere en tilfellet kunne ha vært.⁹⁶ Fravær av geografiske barrierer fungerer på samme måte og trenger ingen nøyere forklaring. Områder innad i Eurasia, som for eksempel Midtøsten, Europa og Kina, var ifølge Diamond mindre plaget av geografiske barrierer som igjen gjorde spredning av teknologi lettere.⁹⁷

3.1.4 Sykdommer, skriftspråk, teknologi og samfunnsstruktur, Diamonds utløsende årsaker til samfunnsutvikling

Ovenfor har jeg forklart hvordan Diamond argumenter for at forskjellige kontinent hadde forskjellige utgangspunkt som et resultat av ulike geografiske, økologiske og miljømessige forutsetninger. Videre vil jeg nå si litt om hvordan Diamond mener denne opprinnelige skilnaden i utgangspunkt førte til at ulikheten i teknologisk og politisk kompleksitet tiltok eksponentielt, og førte til utviklingen mot det moderne samfunnet som vi ser i dag. Diamond gjør dette ved å peke på fire aspekter som var med og skape denne ulikheten.

Det første som Diamond peker på, og som kommer som et resultat av domestiseringen av dyr og matplanter, er sykdommer. Flere av de dødeligste sykdommene menneskene har møtt, har vi fått fra dyr, Diamond nevner blant annet meslinger og tuberkulose som vi har fått fra kyr, og influensa, som opprinnelig stammer fra griser og ender.⁹⁸ Menneskene har så gjennom årtusen med nær samhandling med disse dyrene gradvis opparbeidet en hel eller delvis resistanse mot disse sykdommene. Dette har ingen betydning i utviklingen av samfunn så lenge de aktuelle samfunnene er adskilte fra hverandre. Men det får derimot enorm betydning med en gang vi får kontakt mellom folkeslag som har opparbeidet resistens mot disse

---

⁹⁵ Diamond s366

⁹⁶ Diamond 2003 s176-191

⁹⁷ Diamond 2003 s261-262

⁹⁸ Diamond 2003 s207

sykdommene, og de som aldri har det. Det mest innlysende eksempelet er når det store flertallet av Amerikas indianere døde av europeiske sykdommer etter å ha kommet i kontakt med europeere under den colombianske utvekslingen. Diamond anslår at prosentandelen døde kan ha vært opp imot 95%.⁹⁹ Ved å peke på dette viser Diamond hvordan små europeiske utposter kunne erobre enorme kongedømmer i Amerika, og fordelen folk fra Eurasia hadde når det kom til å være motstandsdyktige til brotarten av sykdommer, spilte en stor rolle i forklaringen av hvordan Eurasia klarte å dominere verden på den måten de gjorde.¹⁰⁰ Men det er fortsatt mer som må forklares om vi skal forstå hvordan eurasiatiske samfunn kom i den situasjonen i utgangspunktet, noe som leder oss videre til Diamond sitt neste punkt.

Det neste Diamond peker på er utviklingen av skriftspråket. De eneste samfunnene som ifølge Diamond utviklet skriftspråket fra bunnen av, Mayaene i Mexico og Sumerkulturen i Mesopotamia, var begge sosialt stratifiserte samfunn. De hadde en herskerklasse som utviklet skriftspråket for å holde styr på skattelegging og for å drive en mer effektiv kontroll på bøndene. Når skriftspråket så var utviklet førte dette til en enorm fordel, siden teknologi, innovasjoner og generell kunnskap kunne overføres til neste generasjon med langt større sikkerhet enn tilfellet var før. Skriftspråket spredte seg så raskere øst-vest enn nord-sør som et resultat av geografiske barrierer, og førte til at områder som Kina, Europa og Nord-Afrika hadde skriftspråk innen relativt kort tid etter at det oppsto i Mesopotamia. Nord og Sør-Amerika fikk på sin side aldri skriftspråket fra Mayaene.¹⁰¹

Diamond vier også et kapittel til å snakke om innovasjon, og hvordan alle samfunn av en viss størrelse innehar mennesker med evnen til å innovere, skape teknologisk progresjon og drive samfunnet fremover. Men samtidig så er alle innovatører prisgitt det samfunnet de er en del av, så den kreative kraften blir naturlig nok brukt på problemer som er aktuelle for de relevante samfunnet. Som vi kan se av dette sitatet fra Diamond:

«The New-Guineans whom i know include potential Edisons, but the directed their ingenuity toward technological problems appropriate for their situations: the problem

---

⁹⁹ Diamond 2003 s78

¹⁰⁰ Diamond 2003 s195-214

¹⁰¹ Diamond 2003 s215-238

of surviving without any imported items in the New-Guinea jungle, rather than the problem of inventing phonographs.»¹⁰²

Diamond mener også at teknologiens historie overfokuserer på isolerte genier, som gjør geniale oppfinnelser. Diamond mener derimot at teknologi utvikles kumulativt, og at teknologi finner sine bruksområder etter å ha blitt oppfunnet, heller enn og bli oppfunnet for å møte et behov.¹⁰³ Når man slår dette sammen med Diamond sin fokusering på at teknologi utvikles som en del av en autokatalytisk prosess¹⁰⁴, og at teknologi skaper mer teknologi, så fører dette til at samfunn som allerede har en fordel på det teknologiske plan, (som et resultat av økologiske, geografiske og miljømessige fordeler) også utvikler seg videre raskere enn samfunn uten den samme teknologiske fordel.¹⁰⁵ Diamonds forståelse av historie som en autokatalytisk prosess vil bli drøftet inngående i kapittel fem.

Diamonds siste punkt er knyttet til de forskjellige størrelsene mennesker organiserer seg i. Diamond skiller her mellom grupper på under hundre mennesker, stammer på noen hundre mennesker, høvdingdømmer med flere tusen, og stater med over femti tusen mennesker.¹⁰⁶ Dette punktet er knyttet til at når et samfunn er politisk stratifisert, så er dette med på å skape en definert elite som er fritatt fra jobben med matproduksjon. Den kan dermed vie tiden sin til å kontrollere befolkningen, og drive krig og indoktrinering ved bruk av religiøse og ideologiske hjelpemiddel. Dette kan ved første øyekast se ut som anti-elitisk propaganda, men Diamond peker på at gjennom 11 000 år av menneskelig historie, så har den generelle trenden vært at komplekse og politisk stratifiserte samfunn erobrer mindre kompliserte samfunn. Særlig som et resultat av bedre våpen, høyere befolkning og bedre teknologi. I tillegg til dette har komplekse samfunn en annen fordel når det kommer til krigføring. Ofte vil statlig propaganda føre til at de som går i krig vil si seg villige til å ofre sitt eget liv for det de mener er det felles beste, enten det er frihet, religion, eller en personkultur rundt herskeren. Det at mer komplekse samfunn erobrer mindre komplekse samfunn har så på sikt ført til at stammer slår seg sammen og blir høvdingdømmer, mens høvdingdømmer slår seg sammen og blir stater. Dette vil på sikt føre til amalgamasjon av politiske enheter og fremveksten av imperier¹⁰⁷

---

¹⁰² Diamond 2003 s264

¹⁰³ Diamond 2003 s244-247

¹⁰⁴ En Autokatalytisk prosess er en prosess som går hurtigere og hurtigere, fordi prosessen fungerer som en katalysator for seg selv. I dette tilfellet: Utviklingen av Teknologi. Diamond 2003 s258

¹⁰⁵ Diamond 2003 s239-264

¹⁰⁶ Diamond 2003 s268-269

¹⁰⁷ Diamond 2003 s287-290

Dette er grunntanken til Diamond bak fremveksten av større og mer komplekse samfunn, og som jeg allerede har nevnt, så legger større samfunn bedre til rette for teknologisk utvikling. Dette frigjør også befolkning til å drive med andre oppgaver en matproduksjon, som igjen driver samfunnet fremover.¹⁰⁸ Nok en gang er tanken om historisk utvikling som en autokatalytisk prosess fremtredende, men dette vil altså bli nøyere diskutert ved en senere anledning

Via sykdommer, skriftspråk, teknologi og samfunnsstruktur, kan vi altså se hvordan fordelene til Eurasia, knyttet til tilgjengelige matplanter og dyr, samt geografi og klima, førte til et utgangspunkt som gjorde området mer sykdomsresistent, mer teknologisk innovativt, mer sentralisert og stratifisert, og ga det en større utbredelse av skriftspråk. Kort sagt, hvordan naturmessige faktorer ga Eurasia våpen, pest og stål,¹⁰⁹ mens Amerika, Afrika, og Australia satt igjen uten noen av delene.

3.2 Naturmessig og kulturell argumentasjon i *Guns, Germs and Steel*

I den første delen av dette kapitlet har jeg gått gjennom Jared Diamond sine teorier, hva han fokuserer på når han skal forklare ulik utviklingsgrad i forskjellige samfunn, og hvordan han har strukturert og bygd opp *Guns*. I denne nesten delen vil jeg drøfte hvorvidt vi faktisk finner kun økologisk/geografisk argumentasjon i *Guns*, eller om vi også finner innslag av kulturell argumentasjon, hvor omfattende denne er, og hvordan denne type argumentasjon blir brukt.

3.2.1 Kumulativ teknologisk utvikling i *Guns*

Guns er delt opp i tre hoveddeler, som alle søker å forklare et element ved samfunnsmessig utvikling. Den første, og største delen av boken omhandler fremveksten av matproduksjon, hva som gjorde det mulig, og en gjennomgang av forskjellige områders fordeler ovenfor andre. Denne delen av boken fokuserer utelukkende på miljømessige, økologiske og geografiske faktorer for å svare på sin problemstilling, som et resultat av sitt fokus på grunnleggende årsaker. (Ultimate causes) Spørsmålet om hvorvidt vi finner kulturell argumentasjon i *Guns* blir mer interessant når vi ser på del to, som omhandler hvordan fordeler innen tilgjengelige økologiske ressurser og klimatiske forhold, førte til større samfunnsmessig utvikling i enkelte områder. Det er på denne delen fokuset vil ligge de neste

---

¹⁰⁸ Diamond 2003 s265-292

¹⁰⁹ Norske tittelen på *Guns, Germs and Steel*

sidene, da det er her vi finner flest innslag av kulturell argumentasjon. Vi kan bruke et sitat av Diamond som illustrerer dette:

"Among the dozens of Zulu chiefdoms, the Mtetwa chiefdom enjoyed no advantage whatsoever of technology, writing, or germs over the other chiefdoms, which it nevertheless succeeded in defeating. Its advantage lay solely in the spheres of government and ideology."¹¹⁰

Dette sitatet er hentet fra kapittel 14 som forsøker å forklare hvordan samfunn går mellom forskjellige stadier av politisk, økonomisk og sosial kompleksitet. Som vi ser av sitatet så bruker Diamond kulturelle trekk ved et samfunn for å forklare hvordan nettopp dette samfunnet klarte seg bedre enn andre, selv om de hadde de samme miljømessige forutsetningene. Han peker på et område, i dette tilfellet Sør-Afrika, som hadde noen titalls forskjellige høvdingdømmer.¹¹¹ Og siden høvdingen for Mtetwa stammen hadde personlige egenskaper som gjorde han egnet til å herske, var det han, og ikke noen av de 30-40 andre stammehøvdingene som erobret de andres landområder og etablerte Zulu-staten. Diamond bruker også liknende eksempel på samfunn som beveger seg fra mer til mindre kompliserte samfunn, i kapittel 14, hvor han eksemplifiserer med Fayu stammen:

«Tribes that resolve conflicts as poorly as did the Fayu tend to blow apart again into bands, while ill-governed chiefdoms blow apart into smaller chiefdoms or tribes»¹¹²

Også her ligger ifølge Diamond ansvaret på de som styrer, derav uttrykket «Ill governed chiefdoms». Derfor blir det kulturelle faktorer som er årsaken til at Fayu stammen styrer seg selv på den måten de gjør, siden det tydeligvis finnes andre stammer i det samme naturmiljøet som styrer seg selv annerledes. Kort sagt var det kulturelle særegenheter hos herskeren som avgjorde hvorvidt høvdingdømmene i Sør-Afrika skulle utvikle seg til en stat på det aktuelle tidspunktet eller om de skulle forbli høvdingdømmer. På motsatt vis viser det andre sitatet oss hvordan Diamond mener at befolkningsgrupper med varierende politisk kompleksitet (stammer, høvdingdømmer, stater) alle står i fare for sammenbrudd dersom ikke de blir styrt riktig.

---

¹¹⁰ Diamond 2003 s292

¹¹¹ Diamond 2003 s292

¹¹² Diamond 2003 s288

Det kan virke som om Diamond her går imot sin vante økologisk/geografiske orientering, da han hevder at kulturelle trekk ved samfunn og enkeltindivider kan være med å avgjøre hvilke samfunn som øker sin politiske kompleksitet. Problemet dersom man hevder dette vil være at Diamond i all vesentlighet bruker miljømessige og økologisk/geografiske årsaker for å forklare årsaken til hendelsen sett i et svært stort perspektiv, mens det kulturelle argumentet kun brukes for å forklare hvorfor samfunn innenfor det samme naturmiljøet kan ta forskjellige valg. Diamond sier det selv klart i starten av del tre:

"Hence the next four chapters will explore how the ultimate cause of food production, led to the proximate causes of germs, literacy, technology and centralized government."¹¹³

Så dersom vi bruker det tidligere nevnte eksempelet, så vil Diamond hevde at selv om kulturelle faktorer var med å velge hvilken av de mange zuluhøvdingene som etablerte Zulu-staten, så var opprettelsen av staten i siste instans et resultat av befolkningsvekst og teknologisk progresjon i området. Det ville med andre ord alltid vært en av zuluhøvdingene som trådte fram. Kort sagt så førte naturlige, miljømessige og geografiske faktorer til at "Zuluområdet" var klart til å gjennomgå overgangen fra høvdingstyre til statstyre. Mens kulturelle faktorer førte til at det var Mtetwa stammen som tok det første steget.¹¹⁴ Samme grunnleggende tankegang kan brukes om Fayu-stammen, økologisk/geografiske årsaker gjorde at det var mulig å overleve i et stammesamfunn i deres naturmiljø. Men Fayu-stammens manglende evne til å styre seg selv effektivt, gjorde at de gikk tilbake til en gruppeorganisering.

3.2.2 Kulturell argumentasjon og utløsende årsaker i *Guns*

Vi kan se samme type argumentasjon i de andre kapitlene i del tre. I kapittel 13 vil Diamond vise hvordan teknologi og innovasjon springer ut fra allmenn menneskelig kreativitet, men samtidig er preget av samfunnet det blir anvendt på. Diamond argumenterer for at alle samfunn av en viss størrelse har mennesker med den potensielle kreativiteten som kreves for å utvikle ny teknologi.¹¹⁵ Men siden enkeltindividet er prisgitt det samfunnet han eller hun er

---

¹¹³ Diamond 2003 s195

¹¹⁴ Diamond 2003 s265-292

¹¹⁵ Diamond 2003 s251-254

født inn i, så fører dette til at de som utviklet det som vi i dag regner som store oppfinnelser, som for eksempel dampmaskinen, bilen og telegrafene, er europeere fordi de vokste opp i et teknologisk avansert og befolkningsrikt område. Verdens største geni levde kanskje på Påskeøya rundt år 1400, men hans kreativitet ble brukt på problemer som var relevante for området han var født inn i.¹¹⁶

Diamond ser dette naturlig nok på bakgrunn av geografiske årsaker, på samme måte som han tidligere har gjort for å forklare spredningen av matproduksjon. Eurasia hadde ingen mennesker som verken var mer eller mindre kreative enn tilfellet var i andre områder. Det var dets fordelaktige geografi og økologi som sendte kontinentet på en vei som gjorde at de utviklet seg raskere enn andre kontinenter. Nok en gang kommer også tanken om samfunnsmessig utvikling som en autokatalytisk prosess fram.¹¹⁷ Diamond støter her på et problem som er gjengående i *Guns*. Argumentasjonen er solid så lenge det er lange linjer som trekkes, og kontinenter som sammenlignes, men han sliter når han skal forklare mer spesifikke elementer. I dette tilfellet hva som fører til at enkelte samfunn var mottakelige for ny teknologi og innovasjon, mens andre ikke var det. Diamond bruker ved flere anledninger kulturell argumentasjon for å løse dette problemet, som vi kan se i dette sitatet, Diamond spekulerer her i årsaker til at ellers lønnsomme oppfinnelser kan slå feil: «A second consideration is of social value and prestige, which can override economic benefit (or lack thereof)»¹¹⁸ Et annet eksempel på dette kan vi se når Diamond forsøker og forklare forskjeller innen ulike samfunn sin mottakelighet for innovasjon:

«Tolerance of diverse views and of heretics fosters innovation, whereas a strongly traditional outlook (as in China's emphasis on ancient Chinese classics) stifles it. (4) Religions vary greatly in their relation to technological innovation: Some branches of Judaism and Christianity are claimed to be especially compatible with it»¹¹⁹

Som vi ser så bruker Diamond klart kulturelle faktorer som religion og ulike kulturers politiske ståsted innen liberal/konservativ politikk, til å forklare mulige forskjeller innen et samfunns mottakelighet for innovasjon. Spørsmålet er om Diamond ser på dette som å gå

---

¹¹⁶ Diamond 2003 s239-264

¹¹⁷ Diamond 2003 s258

¹¹⁸ Diamond 2003 s248

¹¹⁹ Diamond 2003 s250

imot sin egen hypotese om miljømessige og geografiske faktorer, eller om han regner det som irrelevant siden kulturelle forklaringsmodeller kun brukes til å redegjøre for det som Diamond kaller «proximate causes» (utløsende årsaker), og dermed til dels faller utenom bokens målsetting. Dette spørsmålet lar seg ikke lett diskutere, men det mest sannsynlige er nok at siden hans fokus for kapitlet er å vise at alle samfunn har mennesker med potensiale for innovasjon, så bryr han seg nok mindre om at kulturelle årsaksforklaringer trekkes inn i argumentasjonen. Dette leder oss over til mitt siste punkt om Diamonds argumentasjon i *Guns*.

3.2.3 Tid og rom i *Guns*

Som et siste tema er det mulig å argumentere for at Diamond er mer tilbøyelig til å bruke kulturell argumentasjon dersom diskusjonen tar for seg områder av lite geografisk og kort tidsmessig omfang. Som allerede nevnt, så skiller *Guns* sin første del seg ut ved at den fokuserer tilnærmet utelukkende på økologisk/geografiske forklaringsmodeller, vi kan finne store mengder sitater som underbygger denne påstanden.

«Hunter-gatherers in some productive areas, including North America's Pacific Northwest coast and possibly southeastern Australia, became sedentary but never became food producers. Other hunter-gatherers, in Palestine, coastal Peru, and Japan, became sedentary first and adopted food production much later. Sedentary groups probably made up a much higher fraction of hunter-gatherers 15 000 years ago, when all inhabited parts of the world were still occupied by hunter-gatherers, than they do today, when the few remaining hunter-gatherers survive only in unproductive areas where nomadism is the sole option.»¹²⁰

Dette sitatet er hentet fra en situasjon der Diamond vil forklare misforståelsen om at alle jegere og sankere alltid har vært nomader, og sier oss mye om hvordan Diamond bruker argumentasjon. I denne situasjonen sammenligner han geografiske områder som ligger tusenvis av kilometer unna hverandre som for eksempel Japan, Palestina og Peru.

Tidshorisonten hans går også veldig langt tilbake, hele 15 000 år og lenge før sivilisasjonens gjennombrudd. Kapitlet som sitatet er hentet fra søker å forklare hvorfor mennesker begynte med jordbruk for 11 000 år siden, og ikke på et annet tidspunkt. Diamond bruker fem faktorer

---

¹²⁰ Diamond 2003 s106

for å forklare dette: nedgangen i tilgangen på vill mat, økt tilgang på spiselige planter, kumulativ utvikling av teknologi som jordbruket kom til å bli avhengig av, toveiskoblingen mellom økt befolkning og økt matproduksjon, og til slutt den økte befolkningstettheten til jordbrukere, som gjorde at de kunne drepe jegere og sankere i konflikter.¹²¹ Som vi ser, så er dette alle økologiske argument, anvendt på enorme områder og over en enorm tidshorisont. Et annet eksempel på at store enheter og lange tidsperioder fører til økologisk/geografiske forklaringsmodeller kan vi finne der Diamond forklarer Afrikas relative tilbakeleggenhet sammenlignet med Eurasia. Dette gjør han ved å bruke fire sider i kapittel 19 til å peke på de samme temaene som han tidligere har nevnt som de viktigste faktorene bak samfunnsmessig utvikling, nemlig tilgangen på matplanter og dyr, geografiske barrierer og kontinentets akse.¹²² Disse fire sidene fungerer på mange måter som selve kroneksempelen på Diamonds økologiske tese. Han summerer opp argumentasjonen sin slik den kan brukes for å forklare et områdes teknologiske og politiske tilbakeleggenhet ovenfor andre områder. Og nok en gang er det økologiske og geografiske argumenter som kommer i fokus når det er store enheter som diskuteres.

Hvordan uttrykker så Diamond seg når han omtaler små enheter og kort tid i *Guns*? Diamond fremstår utvilsomt som mer tilbøyelig til å forklare små enheter ved bruk av kulturell argumentasjon enn tilfellet er for store enheter: «Strong centralized government boosted technology in late-19th-century Germany and Japan, and crushed it in China after A.D. 1500.»¹²³ Som vi ser av dette sitatet henviser Diamond til politisk sentralisering, et fenomen som har lite med naturforhold å gjøre, for å forklare mottakelighet for teknologisk innovasjon i tre geografiske avgrensede områder, (Tyskland, Kina og Japan) i løpet av en relativt kort tidsperiode (henholdsvis 1800 tallet og 1500 tallet). Diamond setter av noen sider i slutten av *Guns* til å diskutere kulturelle og personlige idiosynkrasier sin innvirkning på historien.¹²⁴ Han vedgår at slike forhold har til dels stor innvirkning på historien, men sier også at for målsettingen til *Guns* er det neppe relevant. Dette er ganske typisk for Diamond i *Guns*. Han vedgår at det finnes kulturelle faktorer som er med og avgjøre historiens gang, men han ser det ikke som relevant for sin problemstilling. Dette er også med å støtte opp om drøftingen min på de forrige sidene. Diamond opererer med utløsende og grunnleggende årsaker, og det

---

¹²¹ Diamond 2003 s111-112

¹²² Diamond 2003 s398-401

¹²³ Diamond 2003 s251

¹²⁴ Diamond 2003 s419-420

er kun de grunnleggende han ser på som nødvendig å forklare kun ved bruk av økologisk/geografisk argumentasjon.

Som vi har sett ovenfor, så finnes det altså kulturell argumentasjon i *Guns*. Det neste spørsmålet nå er hvor omfattende denne er, og hvordan denne argumentasjonen blir brukt. Begge disse spørsmålene kan besvares ved å se på hvordan Diamond bruker argumentasjonen. Diamond sitt grunnleggende fokus i *Guns* synes alltid å være og vise leseren at alle befolkningsgrupper hadde de samme grunnleggende biologiske egenskaper og potensiale til å havne i den moderne verden. Diamond mener dette skjedde som et resultat av ulike naturgitte forutsetninger på ulike kontinent, men det antydes også av Diamond gjennom teksten at dette stiller i annen rekke, det viktigste er å vise leseren at alle mennesker er like intelligente og at alle samfunn har de nødvendige menneskelige ressursene. Og det er her bruken av kulturell argumentasjon kommer inn. Diamond opererer med «proximate causes» (utløsende årsaker) og «ultimate causes» (grunnleggende årsaker). Det er de grunnleggende årsakene han forsøker å forklare ved å bruke økologisk/geografiske årsaker, og som utgjør hovedmålet i boken, mens utløsende årsaker tar en sekundær rolle, og må finne seg i å bli nedprioritert i Diamonds forklaringer. Det er kun på de utløsende årsakene vi kan anvende kulturelle forklaringsmodeller, og som vi kan se på sitatene som har blitt brukt i dette kapitlet, så er det alltid for å forklare hvorfor et enkelt samfunn, eller en enkelt kultur handler som den gjør. (Mtetwa stammen, Fayu indianerene, Jødiske og Kristne fraksjoner, Tyskland og Kinas statlige lovgivning). Vi finner aldri kulturelle forklaringer på de grunnleggende årsakene, da disse er forbeholdt økologisk/geografiske forklaringsmodeller.

Siden Diamond bruker kulturelle forklaringsmodeller kun på utløsende årsaker, og ikke for å svare på hovedhypotesen sin, så kan vi si at kulturelle forklaringer har en liten rolle i *Guns*, men er på langt nær så viktig som økologisk/geografiske forklaringer. Som et resultat av dette, så er kulturelle forklaringer heller ikke spesielt omfattende tilstede i *Guns*. De finnes kun sporadisk for å svare på isolerte problemstillinger, og har svært liten betydning som forklaringer på tekstens grunnleggende spørsmål.

For å summere opp kapitlet så kan vi si at *Guns, Germs and Steel* omhandler hvordan Diamonds «ultimate causes», nemlig økologiske, klimatiske og geografiske årsaker, førte til at enkelte landområder fikk fordeler i den førindustrielle perioden. Disse fordelene førte til det som Diamond kaller «proximate causes», nemlig sykdomsresistens, skriftspråk, innovasjon og

sosial stratifisering. Dette fungerte igjen som en selvforsterkende prosess som gjorde at verden i dag ser ut som den gjør. Jeg har også funnet ut at *Guns* hadde innslag av kulturell argumentasjon, men at denne var av liten betydning for å svare på Diamonds grunnleggende problemstilling, og alt i alt lite omfattende i teksten.

Kapittel 4. Forskjellige samfunn, liknende problemer og ulike løsninger

Samfunnskollaps sett fra Jared Diamonds ståsted

I dette kapitlet vil jeg gi en presentasjon, og et sammendrag av Jared Diamonds *Collapse, How Societies Choose to Fail or Succeed*. På samme måte som kapittel tre, så vil også dette være delt opp i to hoveddeler. I den første delen vil jeg gi en gjennomgang av Diamonds overordnede påstand og hans argumentasjon, i tillegg til å vise hvordan han har delt opp boken. Mens den andre delen vil diskutere hvorvidt Diamonds argumentasjon kun er knyttet til naturlig/økologiske forklaringer, eller om innslag av kulturell argumentasjon er til stede og hvor omfattende denne er. Min påstand i dette kapitlet er at kulturell argumentasjon får en svært sentral rolle i boken, uten at dette nødvendigvis er Diamonds intensjon.

4.1 Om samfunnsmessige sammenbrudd

Collapse omhandler hva som gjør at noen samfunn lykkes, mens andre går under og kolliderer. Boken er delt i tre hoveddeler. Første del handler om fortidige samfunn og hva som førte til at de gikk under. Andre del omhandler nåtidige samfunn, problemer de har, og hvilke endringer de må foreta seg for å kunne fortsette sin eksistens. Bokens tredje og siste del har et slags profetisk preg, og gir oss forslag til hva verdenssamfunnet må gjøre for å opprettholde en bærekraftig jordklode. Diamond definerer kollaps som en betraktelig nedgang i et samfunns befolkningsstørrelse, og dets teknologiske, sosiale, økonomiske og politiske kompleksitet over en lengre tidsperiode.¹²⁵

4.1.2 Fem årsaker til samfunnskollaps

Diamond nevner fem hovedfaktorer som kan være med å avgjøre om et samfunn kolliderer eller ikke. Dette gjelder i første rekke om disse faktorene oppstår, men også hvordan den aktuelle sivilisasjonen reagerer på disse faktorene. Disse fem er som følger:

1. Områdets økologiske sårbarhet, og den utilsiktede skaden menneskelige samfunn har på naturmiljøet ved f. eks vedhogst, overfiske, dyrking av jord, dyrejakt, og alt annet som kan

---

¹²⁵ Diamond 2012 s13

gjøre naturmiljøet mer sårbart. I tillegg kommer det aktuelle miljøets økologiske motstandsevne, altså evnen naturmiljøet har til å komme seg fra de påførte skadene.

2. Klimaendringer. Med dette mener Diamond alle endringer i temperatur, nedbørsmengde, sollys og vind.

3. Fiendtlige naboer. Dersom man har kontinuerlig fiendtlige naboer vil det være nødvendig å bruke mer ressurser på forsvar, og Diamond hevder at dersom samfunnet blir svekket (enten av klimatiske eller andre årsaker), så vil det å ha fiendtlig innstilte naboer lettere føre til sammenbrudd.

4. Vennlige naboer/fravær av vennlige naboer. Det fjerde punktet sier at dersom et samfunn har utviklet seg avhengig av handel med vennlige naboer, så vil et fravær av denne handelen kunne føre til lettere kollaps, særlig dersom naboene går over til å bli fiendtlige.

5. Samfunnets svar på dets problemer. Diamond inkluderer en femte faktor som tar for seg hvordan et samfunn responderer når det har problemer, om det tar tak i sine problemer og tilpasser seg, eller om de ignorerer problemene fram til det er for sent.¹²⁶

I følge Diamond vil et samfunn som er preget av en ugunstig sammensetning av en eller flere av disse faktorene bryte sammen, f. eks et samfunn uten en bærekraftig fiskeripolitikk, med en hissig nabo og liten vilje til endre seg.¹²⁷ Jo mer alvorlige disse faktorene blir, og dersom man finner flere av dem i et samfunn, så vil også sjansen for at samfunnet vil bryte sammen øke.

Jeg vil ta for meg det siste punktet mer omfattende siden det blir kraftig antydning av Diamond gjennom boken, at det er dette punktet som i bunn og grunn bestemmer om et samfunn kan overleve. Det er også dette punktet som vil være hovedtemaet for diskusjonen i kapitlets andre del.

Tilpassingsdyktighet og vilje til å endre livsstil kan gjøre økologisk svært marginale områder til bærekraftige habitat for mennesker. (For eksempel eskimoene på Grønland) Diamond vier et helt kapittel senere i boken (kap 9), til å forklare to hovedveier til å gjenkjenne problem og skape en vilje blant befolkningen til å løse det aktuelle problemet. Diamond hevder at det er to

---

¹²⁶ Diamond 2012 s20-24. Gjelder alle de fem punktene

¹²⁷ Diamond 2012 s20-21

hovedveier for å ta tak i problemer et samfunn kan ha. Hvilken måte man bruker er avhengig av størrelsen på befolkningen.¹²⁸ Et såkalt bunnstyrt tiltak er avhengig av at befolkningen er liten nok, høyest et par tusen. Slike samfunn er kjennetegnet ved at alle kjenner alle og at de personlige båndene som er knyttet mellom medlemmene i gruppen er sterke nok til at man ser at et problem naboen har også vil være ens eget problem dersom det ikke blir tatt tak i. Dette fører til at det kan bli tatt til dels demokratiske avgjørelser der alle bestemmer seg for eksempel for å felle kun tre trær i året per person, eller fiske kun fem kilo fisk i måneden og den slags. Og dermed den økologiske påvirkningen mennesket har på nærmiljøet stabiliseres.¹²⁹ Den andre løsningen er toppstyrt. Denne løsningen forutsetter en stor befolkningensmengde, og derav et politisk komplisert samfunn med en hersker. Denne herskeren vil ha en langsiktig egeninteresse, og vil ønske å beholde en bærekraftig økologisk utvikling siden han ønsker at hans sønner og sønnesønner skal herske etter han.¹³⁰ Han vil også ha politisk myndighet til å ta avgjørelser som kan være upopulære blant befolkningen, men som de likevel vil føye seg etter i frykt for straff.¹³¹ Diamond eksemplifiserer med togukawashogunene og deres toppstyrte strategi for å få bukt med nedhoggingen av Japans skoger på 1600- tallet.¹³²

Som vi kan se av dette, så er det små og store samfunn som har de beste mulighetene for å utvikle bærekraftige løsninger. I motsetning til det som Diamond omtaler mellomstore samfunn, Diamond skriver følgende om denne type samfunn i *Collapse*:

«Vanlige mellomstore samfunn på mellomstore øyer/landområder er som regel ikke like godt egnet til noen av disse to tilnæringsmåtene. Øya er for stor til at den enkelte småbruker har den fulle oversikt over, eller personlige interesser i, alle deler av den. Fiendskap mellom ulike høvdinge i nabodaler forhindrer avtaler og samordnede tiltak og bidrar i seg selv til å øke ødeleggelsen av miljøet: Hver høvding leder angrep der man kutter ned trær og forårsaker mest mulig skade på rivalens jord. Samtidig er øya gjerne for liten til at det kunnet danne seg et sentralstyre som er i stand til å kontrollere hele øya.»¹³³

---

¹²⁸ Diamond 2012 s277

¹²⁹ Diamond 2012 s277-278

¹³⁰ Diamond 2012 s278-279

¹³¹ Diamond 2012 s279

¹³² Diamond 2012 s293-305

¹³³ Diamond 2012 s279

Som Diamond vektlegger i dette sitatet så befinner mellomstore samfunn seg i mye større grad i en slags «spis eller bli spist» situasjon, der høvdinger ikke kan ta miljøhensyn, fordi han ser på det som viktigere å sikre sin egen posisjon i samfunnet. Dette er noe av det Diamond regner som en av flere sannsynlige årsaker til kollaps på plasser som Påskeøya. Som ikke var liten nok til at enkeltmennesker kjente alle de andre i samfunnet, og dermed hadde en "ikke mitt problem" holdning til økologiske trusler. Og øya var heller ikke stor nok til at en sentralisert konge med en langsiktig egeninteresse kunne beordre innbyggerne til å ta problemet på alvor. I stedet var øya styrt av høvdinger, som kun hadde løs kontroll over sin stamme, og som brukte ressurser på å konstruere statussymbol (statuene), og drive krigføring for å ta opp kampen med de andre høvdingene.¹³⁴

4.1.3 Fortidens samfunnskollapser

Størstedelen av Diamond sin bok blir brukt til å forklare tidligere samfunn og årsaker til deres kollaps. Han peker på Påskeøya, som ble truet av avskoging og demografisk katastrofe, og dens totale isolasjon fra omverden og potensielle handelspartnere, og som også viste liten vilje til å endre livsstilen da økologiske og befolkningsmessige trusler truet.¹³⁵ Han viser også til Anasaziindianerne i det sørvestlige USA, Mayaindianerne, og Mangerevaøya i Stillehavet. (Og hvordan Pitcairnøya og Hendersonøya kollapse som et resultat av tapet av sin viktigste handelspartner, Mangereva.), og hvordan disse samfunnene opplevde en kollaps, enten på grunn av menneskepåførte økologiske katastrofer, da særlig avskoging som påførte skader på jordsmonnet, eller overdreven jakt og fiske. (Anasazikulturen¹³⁶ og Mayakulturen¹³⁷) Diamond skriver at vi er mer usikre på hva som førte til kollaps på Mangereva, og videre for Pitcairn og Hendersonøya, men mest sannsynlig har det vært knyttet opp mot tap av handelspartnere, jorderosjon og krigføring mellom rivaliserende stammer.¹³⁸

Diamond bruker betraktelig lengre tid på å forklare det norrøne Grønlands endedikt. Grunnen til at han bruker tre kapitler på å forklare dette er at her ser vi alle de fem punktene i en sivilisasjon, som unektelig til slutt endte med undergang.

---

¹³⁴ Diamond 2012 s97-106

¹³⁵ Diamond 2012 s83-122

¹³⁶ Diamond 2012 s145-153

¹³⁷ Diamond 2012 s177-179

¹³⁸ Diamond 2012 s123-137

Det norrøne Grønland utarmet de tilgjengelige naturressursene, ved å insistere på å holde kyr i det harde polarklimaet, istedenfor å bytte til sau- og geitehold, selv om disse er mye mer hardføre og krever mindre mat.¹³⁹ Avskoging var også et problem, som gjorde det enda mer sannsynlig at dyrehold skulle utarme jorden, og den sårbare toppjorden bli ført ut i havet, og jordkvaliteten forringes.¹⁴⁰

Grønlanderne ble også utsatt for den lille istiden fra 1300 tallet og utover, noe som gjorde et allerede svært marginalt området befolkningsmessig enda vanskeligere å overleve i.¹⁴¹

De ble også preget av tap av vennlige handelspartnere, ved at europeiske skip sluttet å gå til Grønland da den lille istiden slo inn og det ble vanskeligere å komme fram. I tillegg til dette var en av Grønlands viktigste eksportvarer elfenben fra hvalrosstenner, noe Europa ikke lenger trengte siden korstogene åpnet europeiske handelsruter til Afrika, og elfenben fra elefanten.

Grønland fikk også rundt år 1200-1250, besøk av fiendtlig innstilte naboer.¹⁴² Når Inuittene kom, og grønlanderne måtte bruke tid og ressurser på krigføring, førte dette til en nedgang i en allerede kritisk lav produksjon. Sist, og kanskje det viktigste punktet, var at bosetterne nektet å endre adferd. Inuittene hadde utviklet teknologi som gjorde det mulig å overleve i det økologisk og klimamessige utfordrende området som Grønland er, men de norrøne bosetterne hadde en kultur og en selvforståelse som gjorde det helt uaktuelt for dem å adoptere "barbarenes" teknologi, som f. eks selvskinnskanoer, fisketeknikker og klesdrakt.¹⁴³ Alle disse punktene tar Diamond opp i et eget kapittel som han titulerer "Det norrøne Grønlands endedikt".

Kort sagt hevder Diamond at fortidige samfunn gikk under som et resultat av en kombinasjon av ett eller flere punkter. Sårbart naturmiljø, ugunstig klima, fravær av vennlige naboer, tilstedeværelse av fiendtlige naboer, og uvilje til å endre sine problemer. Nå vil jeg gå nøyere inn på det Diamond skriver om nåtidige samfunn og problemer disse står ovenfor.

---

¹³⁹ Diamond 2012 s274-275

¹⁴⁰ Diamond 2012 s249-256

¹⁴¹ Diamond 2012 s267-268

¹⁴² Sannsynligheten er stor for at inuittene ikke egentlig var fiendtlig innstilte, men etter kontakt med nordboerne, som oppfattet inuittene som barbarer og drepte dem hensynsløst, er det grunn til å tro at forholdet de to folkegruppene mellom ble langt verre enn det kunne ha vært.

¹⁴³ Diamond 2012 s261-266

4.1.4 Nåtidige fareområder for samfunnskollaps

Noen av de områdene som ifølge Diamond står ovenfor økologiske problemer i dag, og som på samme måte som fortidige samfunn kan knyttes opp mot de fem punktene er Haiti, Kina, Australia og Rwanda.

Diamond sammenlikner Haiti og naboen Den Dominikanske Republikk. På tross av en noe ulik bakgrunn, så er Diamond sitt fokus å vise hvordan disse to statene led av avskoging og jorderosjon. Den Dominikanske Republikk kom langt bedre fra problemene enn Haiti. Dette hadde sin årsak i at førstnevnte på 1900 tallet hadde ledere som var opptatt av å stoppe avskogingen og skjerme miljøet fra negativ påvirkning fra hogstselskap, mens Haiti på sin side hadde en kortsiktig tankegang som kom de rike til nytte umiddelbart, men ødela naturen på lang sikt.¹⁴⁴ De to statene, på tross av et relativt likt utgangspunkt, viste altså en forskjellig vilje til å endre seg. Dette førte til at Haiti i dag er en av de fattigste og mest økologisk og politisk ustabile områdene på det amerikanske kontinentet, mens Den Dominikanske republikk, som fortsatt er et fattig land etter vestlig målestokk, likevel har en langt mer konkurransedyktig og stabil økonomi som kommer befolkningen til gode.¹⁴⁵

Kina blir valgt som et eksempel ikke fordi landet er i fritt fall, men fordi det er en av verdens mektigste nasjoner og den mest folkerike staten, og dermed vil få et enormt økologisk fotavtrykk¹⁴⁶¹⁴⁷. Kina sliter med avskoging, som skaper jorderosjon og økt saltinnhold i jordsmonnet. Landet har en enorm befolkning, som alle streber etter å oppnå en levestandard på nivå med den som vi finner i den første verden i dag. Kina er også dårlige på resirkulering og har en elendig luftkvalitet som fører til sur nedbør over flere av landets byer. Som vi ser her sliter Kina med Diamonds først punkt, menneskepåført økologisk ødeleggelse av området, så vel som punkt fem, en uvilje til endring. Siden førsteprioriteten i Kina er landets økonomiske vekst og økte velstand, medfører dette at miljøhensyn vil komme i andre rekke, og tiltak vil dermed kun bli gjort dersom de ikke samtidig skader Kinas økonomiske vekst.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ Diamond 2012 s337-340

¹⁴⁵ Diamond 2012 s329-355

¹⁴⁶ Termen økologisk fotavtrykk ble gjennomgått i innledningen og henviser til hvilken innvirkning enkeltpersoner og grupper har på miljøet rundt seg

¹⁴⁷ Diamond 2012 s358

¹⁴⁸ Diamond 2012 s361-371

Australia er i utgangspunktet et økologisk marginalt område med store ørkenområder, og det er hovedsakelig områdene på sørvest og sørøst kysten en kan drive jordbruk. Kontinentet har svært få unike stedegne dyrearter sammenliknet med andre områder, noe som gjør landet ekstra utsatt for innføring av dyrearter som har en potensiell ødeleggende effekt på miljøet. Særlig kaniner og rev har i Australia forvoldt stor skade på naturen, ved å bli innført i et økosystem som ikke er et naturlig habitat for denne type dyr.¹⁴⁹ Diamonds mest grunnleggende problem med Australias miljøforvaltning kan oppsummeres i et sitat:

«Australia har tradisjonelt utnyttet, og utnytter fortsatt, sine fornybare ressurser som om de var mineraler. Det vil si at de utnytter ressursene sine i en høyere grad enn fornyelsesgraden, med det resultatet at de blir svekket. Med dagens utnyttelsesgrad vil Australias skoger og fiskebestander forsvinne lenge før kull- og jernforekomstene gjør det. Noe som er ironisk med tanke på at de førstnevnte er fornybare ressurser, mens sistnevnte ikke er det.»¹⁵⁰

Som vi ser så hevder Diamond at Australias har utnyttet fornybare ressurser på en måte som ikke er økologisk bærekraftig. Kombinert med klimavariasjoner som til tider kan være svært store, gjør at området lider av særlig to av Diamonds punkter, nemlig økologisk utilsiktet ødeleggelse av naturmiljøet, og endringer i klimaet. I tillegg til dette har Australias historie gjort at de lenge oppfattet seg selv som et britisk jordbrukssamfunn, og har vært uvillige til å endre denne kulturelle oppfattelsen. Dette har medført at de har brukt naturressursene som om de befant seg i det langt mer økologisk bærekraftige England, som igjen medførte den rovdriften på naturen og overutnyttelsen av fornybare ressurser som jeg har nevnt tidligere.¹⁵¹ Men Diamond skriver også at denne oppfattelsen har endret seg i de senere årene, og selv om Australia stadig står ovenfor økologiske utfordringer, så er det tegn på at en mer miljøvennlig holdning er på vei gjennom hos det australske folket.¹⁵²

Det siste nåværende samfunnet som Diamond tar for seg er Rwanda. Her snakker han ikke egentlig om nåtiden, men om de faktorene som ledet opp mot folkemordet i 1994. Selv om folkemordet ofte blir tillagt den tiltakende rivaliseringen mellom to etniske grupper i landet,

---

¹⁴⁹ Diamond 2012 s390-391

¹⁵⁰ Diamond 2012 s377

¹⁵¹ Diamond 2012 s388-396

¹⁵² Diamond 2012 s406-413

hutuer og tutsier, så mener Diamond at bakgrunnen er langt mer sammensatt, og at hovedårsaken er en malthusiansk krise der befolkningen har en eksponentiell vekst, mens matproduksjonen kun vokser lineært. Moderne medisin førte til en befolkningsvekst i Rwanda i tiårene før folkemordet, og landet klarte ikke produsere nok mat til den raskt økende befolkningen. Diamond viser til at det ikke bare var tutsier som ble drept av hutuer, men også hutuer som var store jordeiere var ofre, og at når antallet tutsier gikk ned, drepte hutuene hverandre.¹⁵³ Diamond mener at dette er et klassisk eksempel på en samfunnskollaps, som i siste instans var skapt av et økende press på ressursene og de store klasseforskjellene mellom rike og fattige, som ledet til en bestialske løsning på et legitimt problem. Rwanda hadde for mange mennesker, for lite mat, og løsningen ble folkemord under påskudd av etnisk hat.¹⁵⁴

Helt tilslutt i dette innledende sammendraget av *Collapse*, vil jeg nevne et siste av Diamonds poenger som han tar opp i bokens siste kapittel, og som han gjennom boken antyder at han legger stor vekt på. Han påstår at det er en korrelasjon mellom politiske og økologiske problemområder i verden i dag, at samfunn med overhengende fare for økologiske katastrofer også er politiske konfliktområder.¹⁵⁵ Hva som er årsaken til hva lar Diamond implisitt være opp til leserne å reflektere over, men også her blir det heftig antydning at årsaken til disse politiske konfliktområdene med ustabile styremakter eller krigføring tilstede, ligger i at området i tiden før ikke har hatt en økologisk bærekraftig måte å behandle naturen på.¹⁵⁶

4.2. Diamonds avgjørende årsak for samfunnskollaps

Denne delen av kapitlet vil i hovedsak omhandle Diamonds punkt vedrørende samfunnets svar på dets problemer. Om problemene blir løst ved endring av adferd og levemåte, eller om problemene blir ignorert fram til trusselen mot samfunnet blir så stor at problemet blir uløselig. Jeg skal se på hvilke implikasjoner Diamonds behandling av dette momentet får når vil skal vurdere bruken av kulturell og økologisk/geografisk argumentasjon i *Collapse*. Mot slutten vil jeg også si noen ord om Diamonds kapittel om Haiti og Den Dominikanske Republik, og hvilke kulturelle argumenter vi finner her.

---

¹⁵³ Diamond 2012 s319-325

¹⁵⁴ Diamond 2012 s311-327

¹⁵⁵ Diamond 2012 s494 og 511-517

¹⁵⁶ Diamond 2012 s494 og 511-517

4.2.1 Samfunnskollaps på Grønland

Det virker klart at punkt fem dreier seg om et kulturelt argument, og grunnen til at jeg vil gå nøyere inn på dette er at måten Diamond uttrykker seg i *Collapse* kraftig antyder at dette er det eneste egentlige punktet som avgjør om et samfunn er bærekraftig og kan overleve. Tanken her bygger på at det kun er samfunnets svar på dets problemer som egentlig har en betydning hvorvidt samfunn skal unngå kollaps eller ikke. Miljøødeleggelser, klima, fravær av vennlige naboer og tilstedeværelse av fiendtlige naboer vil bestemme den potensielle størrelsen på et samfunn, men selv kulturer som påvirkes negativt av alle fire vil kunne bestå, riktignok med en redusert befolkning. På motsatt vis vil et samfunn som kun er utsatt for en av Diamonds fire første punkter, for eksempel tap av vennlige naboer, risikere kollaps dersom de ikke tar endringene i situasjonen sin seriøst. Denne påstanden om det femte punktets altavgjørende relevans vil bli eksemplifisert ved Diamonds gjennomgang av kollapsen på Grønland. Som starter ved dette sitatet om jorderosjon:

"Kort oppsummert utarmet de norrøne bosetterne naturressursene de var avhengig av ved å kutte ned trær, fjerne torvlaget, for tungt beitetrykk og ved jorderosjon"¹⁵⁷

Her ser vi et eksempel på Diamonds første punkt, og hvordan jorderosjon og andre økologiske ødeleggelser var med på å forringe miljøet.

"For det andre viser beregninger fra Grønlands isprøver at klimaet var relativt mildt da vikingene kom, gikk gjennom flere sykluser med kalde år på 1300 tallet, for deretter og stupe ned i den kalde perioden som kalles den lille istid og som varte helt fram til 1800 tallet."¹⁵⁸

Dette er Diamonds andre punkt, som sier at Grønland var preget av mildere klima når vikingene kom for så å bli kaldere, og dermed mindre egnet for jordbrukssamfunn, på 1300 og 1400 tallet.

"Rundt halvparten av Norges befolkning døde da svartedauden (en pestepidemi) slo til i 1349-1350. Norge, Sverige og Danmark ble i 1397 samlet under en konge, som neglisjerte Norge, den fattigste av de tre provinsene. Den europeiske etterspørselen

---

¹⁵⁷ Diamond 2012 s267

¹⁵⁸ Diamond 2012 s267

etter elfenben fra hvalross, Grønlands hovedeksportvare, gikk ned da korstogene resulterte i at det kristne Europa igjen fikk tilgang til Asias og Øst-Afrikas elefant-elfenbein, som man hadde mistet importen av i Europa da araberne beleiret Middelhavets kyster"¹⁵⁹

Dette er Diamonds tredje punkt, som forklarer hvordan nordboerne på Grønland tapte viktige handelsforbindelser på det samme tidspunktet som klimaet ble kaldere.

"Til slutt bidro inuittenes ankomst og de norrøne bosetternes manglende evne eller vilje til å foreta en drastisk omstilling til å fullføre den kvintetten av grunnleggende faktorer som lå bak grønlandskoloniens endedikt."¹⁶⁰

Til slutt så ser vi her hvordan inuittenes ankomst gjorde at nordboerne måtte hankses med fiendtlig innstilte naboer, et problem de ikke hadde hatt før år 1200, samt nordboernes manglende evne og vilje til å endre adferd i en krisesituasjon.

Som vi ser av disse sitatene så var Grønland utsatt for utfordringer fra alle fem av Diamonds punkter. Problemet med argumentasjonen til Diamond er imidlertid at det kun er det femte punktet som egentlig er relevant. Diamond skriver i samme kapittel om inuittene, hvordan disse overlevde i Grønlands tøffe naturmiljø, og hvordan nordboerne kunne ha gjort det samme dersom de var villige til å tilpasse seg.¹⁶¹ Det fikk utvilsomt store følger for nordboerne at handelen med Europa forsvant, været ble kaldere, og jordsmonnet utarmet, men problemet er at inuittene ble utsatt for den samme klimaendringen som nordboerne. De fikk heller ingen hjelp av europeiske handelspartnere, og jordsmonnet var like dårlig for alle som brukte det. Hva gjelder det fjerde punktet med fiendtlig innstilte naboer, så sloss de aktuelle folkegruppene med hverandre, så også dette punktet var tilstede hos både inuitter og norrøne. Det som til slutt fikk en avgjørende rolle i hvorfor den ene gruppen overlevde fram til moderne tider, mens den andre gikk under en gang på begynnelsen av 1400 tallet, var dermed befolkningens kulturelt overleverte selvforståelse, nordboerne som europeiske kristne, og inuittene som jegere og fiskere. Diamond skriver selv at "Ved å nekte eller være ute stand til å lære fra inuittene, og med sitt manglende militære overtak på dem, var det de norrøne

---

¹⁵⁹ Diamond 2012 s267

¹⁶⁰ Diamond 2012 s 268

¹⁶¹ Diamond 2012 s261-266

beboerne og ikke inuittene som til slutt ble borte."¹⁶² Men Diamond mener nok at dette var en av fem grunner til at nordboerne døde ut, ikke som en endelig årsaksforklaring for nordboernes undergang.

Grønland var i en spesiell situasjon siden det levde et annet folkeslag i det samme geografiske området da den norrøne sivilisasjonen kollapset. Av denne grunn vil det være lett for eventuelle kritikere å si at nordboernes kultur kollapset av kulturelle årsaker, siden de ikke var villige til å leve som inuitter. Men dersom vi nå ser på et par andre sivilisasjoner som Diamond tar opp, så ser vi at de samme argumentene kan brukes på folkeslag som er i en helt annen situasjon en nordboerne på Grønland.

4.2.2 Den klassiske Mayakulturens kollaps

Mayakulturen kollapset ifølge Diamond som et resultat av en blanding av klimaendring, jorderosjon og innbyrdes kriger¹⁶³. Diamond legger særlig vekt på klimaendring i form av tørkeperioder:

«Årene mellom 475 og 250 f.Kr., rett før opptakten til den førklassiske mayaperioden, var en tørr periode. Den førklassiske perioden kan ha vært hjulpet frem av fuktigere værforhold etter år 250, mens en tørke fra 125 til 250 e.kr settes i forbindelse med den førklassiske kulturens kollaps i El Mirador og andre steder. Denne kollapsen ble så etterfulgt av en ny periode med fuktigere klima og fremveksten av klassisk mayabyer, midlertidig avbrutt av en tørke rundt år 600 som samsvarer med en nedgangstid i Tikal og enkelte andre steder, Til slutt, rundt år 760, inntrådte den største tørken på 7000 år, som hadde sitt høydepunkt rundt år 800, og mistenkes og ha sammenheng med sammenbruddet i den klassiske mayakulturen.»

Diamond trekker her linjer som tilsier at tørre år var vonde år for mayakulturen, mens våte år var gode år. I tillegg legger han også vekt på den lave proteinavkastningen til mayaenes maisavlinger, og hvordan denne førte til at økologisk utsatte områder ble "overdyrket" slik at jorden ble ødelagt på lang sikt.¹⁶⁴ Tørke, krigføring, jorderosjon og kollaps av handelsruter er

---

¹⁶² Diamond 2012 s266

¹⁶³ Naturlig nok vil det i samfunn som er på randen av kollaps, oppstå stort press på de tilgjengelige ressursene, som igjen vil føre til mer intense kamper over nevnte ressurser, ifølge Diamond ser vi dette i flere av samfunnene omtalt i *Collapse*.

¹⁶⁴ Diamond 2012 s164-168

årsakene som oftest blir nevnt av mayaforskere.¹⁶⁵Når man legger til at Diamond vil kunne hevde at kollapsen av handelsruter og krigføring kom som et resultat av tørke og jorderosjon, så er det i utgangspunktet ingen grunn til å tvile på at Diamonds årsaksforklaringer stemmer. Her kan det virke som om Diamond faktisk har funnet en sivilisasjon som gikk under av økologisk/klimatiske grunner, og der svaret samfunnet hadde på sine problemer ikke ville ha hjulpet mayaene å overleve. Problemet er at i motsetning til nordboerne på Grønland så døde ikke hver eneste mayaindianer ut. Diamond anslår at cirka 90-99% av befolkningen på det sørlige høylandet døde (eller emigrerte), siden de var mer utsatt for tørke da de ikke kunne grave brønner ned til grunnvannet.¹⁶⁶ Befolkningen i nord klarte seg på sin side langt bedre som et resultat av lettere tilgang på vann, men hovedpoenget er at deler av befolkningen overlevde.¹⁶⁷ Dette må bety at det var mulig å klare seg i disse områdene, dersom man var villige til å endre livstil. Men undersøkelser viser ifølge Diamond at mayakongene var mer opptatt av krigføring og monument bygging, og som et resultat av dette drev utpining av de få ressursene som bøndene klarte å produsere i et økologisk utsatt klima på grunn av tørken.¹⁶⁸

Mayakulturen kan altså ved første øyekast virke som et eksempel på det som Diamond prøver å formidle, at økologiske, geografiske og klimatiske årsaker har avgjørende betydning for hvilke samfunn som kolliderer og hvilke som består. Men når man går nøyere inn i situasjonen ser man at mayakongene kunne ha unngått, eller i verste fall begrenset kollapsen betraktelig, dersom de hadde hatt et mer nøkternt syn på tilgjengelige ressurser og ført en mer bærekraftig ressurspolitikk, kombinert med mindre krigføring. Som vi ser, så er det nok en gang Diamonds femte punkt som blir den egentlig avgjørende faktoren, mayakongene kunne valgt andre løsninger på de problemene de sto ovenfor, og på den måten reddet en langt større del av området befolkning.¹⁶⁹ På grunn av situasjonen, der langvarige og alvorlige tørker sto bak en så stor del av kollapsen, ville det nok ikke vært mulig å opprettholdt en like stor befolkning som før kollapsen (ca fem millioner¹⁷⁰) uansett hva mayakongene foretok seg, men kollapsen hadde ikke behøvd å ha vært på langt nær så omfattende som det den ble.

---

¹⁶⁵ Bulliet R. Crossley P. Headrick D. Hirsch S. Johnson L. Northrup D. *The Earth and its Peoples*. Houghton Mifflin Company. Boston. 1997 s346-350

¹⁶⁶ Diamond 2012 s172-176

¹⁶⁷ Diamond 2012 s176-177

¹⁶⁸ Diamond 2012 s178

¹⁶⁹ "Området" vil si Yucatan halvøya der mayaindianerene levde

¹⁷⁰ Diamond 2012 s178

Hva har så situasjonen for mayaene og nordboerne på Grønland, å si for boken *Collapse*?
Diamond skriver i innledningen av *Collapse*:

"Fire av disse faktorene - miljøødeleggelser, klimaendringer, fiendtlige naboer og vennligsinnede handelspartnere - *kan* være utslagsgivende for et bestemt samfunn. Den femte faktoren - samfunnets reaksjon på miljøproblemene - er alltid utslagsgivende."¹⁷¹

Diamond er altså klar over at den femte faktoren er tilstede i alle samfunnskollapser, men han synes ikke å tillegge den spesiell kraft, eller anse den som noe viktigere enn de fire andre punktene. Den eneste reelle forskjellen ligger i at den som et resultat av sin altomfattende definisjon¹⁷² vil være tilstede i alle samfunn, enten i form av fravær av den, eller tilstedeværelse. Dette står i kontrast til for eksempel jorderosjon, klimaendringer og fiendtlige naboer, som kun vil være et problem i enkelte samfunn. I praksis betyr det som jeg her har diskutert, at *Collapse* er en bok som i siste instans handler om forskjellige samfunns reaksjon eller mangel på reaksjon på diverse problemer, både av kulturell og miljømessig art. Som Diamond skriver: "Et samfunns reaksjonsform har sammenheng med hvilke politiske, økonomiske og sosiale institusjoner det har, og hvilke kulturelle verdier det besitter."¹⁷³

Det femte punktet er altså det som kan kalles en kulturell faktor i forståelsen av hvordan samfunn går under, og i realiteten er det mest sentrale i Diamonds argumentasjon, selv om Diamond selv ikke sier dette åpent. Det er likevel plausibelt å hevde at *Collapse* sitt egentlige hovedfokus ligger på den kulturelle delen av samfunnsmessige sammenbrudd, og ikke egentlig på hvordan miljøødeleggelser fikk samfunn til å gå under, som var Diamond sin opprinnelige tanke.¹⁷⁴

---

¹⁷¹ Diamond 2012 s21

¹⁷² Et samfunn må enten reagere, eller ikke reagere på sine problemer, det er et "ja nei spørsmål" og uansett hva svaret på spørsmålet blir så er den femte faktoren tilstede i form av enten reaksjon, eller fravær av reaksjon på et problem.

¹⁷³ Diamond 2012 s24

¹⁷⁴ Diamond hevder at før han startet arbeidet med boken, så trodde han at boken skulle omhandle utelukkende miljøødeleggelse. 2012 s21

4.2.3 Sammenligning av Haiti og Den Dominikanske Republikk.

Jeg velger å ta med noen kommentarer til kapittelet der Diamond diskuterer Haiti og Den Dominikanske Republikk. Grunnen til dette er at kapitlet godt illustrerer fokuset Diamond legger på kulturelle forklaringsmodeller, også utenom de femte punktet. Det viser også at Diamond er generelt mer opptatt av kultur i *Collapse*, ikke bare i forbindelse med samfunnet sitt svar på sine problemer.

Kapitlet søker å forklare den enorme forskjellen i levestandard vi ser i Den Dominikanske Republikk og Haiti i dag ved å peke på forskjeller innen landenes historie, da særlig knyttet til økologisk politikk som ble drevet i de to nasjonene. For mens Haitis ledere hogde ned landets skoger og iverksatte en gradvis økologisk ødeleggelse av området, så klarte Den Dominikanske Republikk sin diktator Belenguer å iverksette flere tiltak for å redde landets naturressurser. Diamond peker i all hovedsak på landets ledelse for å forklare forskjellen mellom områdene i dag, både som kolonier under Spania og Frankrike, og senere som selvstendige nasjoner med hensynsløse diktaturer.¹⁷⁵ Diamond henviser riktignok til minimale økologiske ulikheter mellom landene, særlig knyttet til Haitis sitt mindre fruktbare åkerterreng,¹⁷⁶ men fakta er fortsatt at de to nasjonene deler øya Hispaniola med i all hovedsak likt økologisk terreng.

Når Diamond argumenterer i dette kapitlet bruker han mye politisk argumentasjon, og peker mye på de ulike diktatorene sine ulike strategier med tanke på økologisk hensyn. Haiti brukte naturressursene sine tidlig i sin historie på plantasjer styrt av franskmenn uten en langsiktig egeninteresse i område, og som hadde en «bruk og kast» holdning til landets økologiske kapital. Den Dominikanske Republikk var på sin side styrt av Spania, som selv var inne i en nedgangsperiode og ikke hadde ressurser til å satse på plantasjer som kunne utnytte områdets naturressurser. Når landene så blir uavhengige så gjør Haitis ledere, diktatoren Papa Doc og andre, ingenting for å reversere det økologiske fotavtrykket som franskmennene hadde satt på områdene, mens Den Dominikanske Republikk sine ledere derimot prøver å beholde områdets økologiske kapital.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Diamond 2012 s329-355

¹⁷⁶ Diamond 2012 s338-340

¹⁷⁷ Diamond s333-338

Det som går igjen i kapitlet er bruken av kulturelle argument, knyttet til enkeltpersoner i ledende stillinger sine handlinger, eller fravær av handlinger, og ikke til langsiktige naturlig og økologiske prosesser som tilfellet er ved for eksempel klimaendringer, for å forklare natursituasjonen området befinner seg i den dag i dag. Dette kapitlet er valgt siden det illustrerer poenget mitt spesielt godt, men liknende argument kunne blitt brukt om flere av Diamonds kapitler i *Collapse*.

For å oppsummere dette kapitlet kan vi si at Diamond i boken *Collapse* søker å forklare hvordan økologiske faktorer, og menneskets innvirkning på miljøet, er med på å forme verden i dag. Diamond gjør dette ved å peke på fem punkter, og han mener tilstedeværelsen av, eller mangelen på disse punktene, er det sentrale i og bestemme om et samfunn er bærekraftig eller ikke. *Collapse* er også preget av omfattende bruk av kulturell argumentasjon, særlig knyttet til Diamonds femte punkt, men også ellers i teksten.

Kapittel 5. *Guns* og *Collapse*. En komparasjon av ulike forklaringsmodeller

I dette kapitlet vil jeg drøfte Diamond sin argumentasjon i *Guns* og *Collapse*, og vurdere hvordan, og i hvilken retning denne endrer seg, basert på motsetningen mellom den økologisk/geografiske og den kulturelle forklaringstradisjonen som ble tatt opp i kapittel to. Mitt mål med dette kapitlet er å finne årsaken til *Guns* og *Collapse* sin ulike ordlyd, og årsaken til at Diamond argumenterer så forskjellig i de to bøkene.

Jeg vil starte med en rask gjennomgang av hva Diamond selv sier om skilnaden mellom *Guns* og *Collapse*. Deretter vil jeg diskutere hva som kan være årsaken til denne ulikheten, med utgangspunkt i bøkens målsetting. Så vil jeg drøfte Diamonds oppfatning av historie som en selvforsterkende prosess, og hvordan dette presenteres i de to bøkene. Jeg vil også se på hvilken innvirkning dette momentet får for bøkene, med tanke på konklusjon. Deretter vil jeg drøfte om det er grunnlag for å tro at Diamond har gått gjennom en grunnleggende endring i sitt syn på økologisk/geografiske og kulturelle forklaringer i tiden mellom de to bøkene. Dette vil jeg gjøre ved å se på tillagte kapitler i *Guns*, samt hans omtale av Kina i begge bøkene. Så vil jeg se nærmere på Diamonds omtale av urfolk i de to bøkene, før jeg til slutt vil gå gjennom en av de få tidligere sammenligningene av *Guns* og *Collapse*, og vurdere denne. Jeg vil helt til slutt i dette kapitlet gi en konklusjon som oppsummerer mine funn.

5.1 Diamond om *Guns* og *Collapse*

Her følger to sitater av Diamond, et fra *Guns* og et fra *Collapse*, som illustrerer forskjeller i målsettingen i de to bøkene.

"History followed different courses for different peoples because of differences among peoples' environments, not because of biological differences among people themselves."¹⁷⁸

---

¹⁷⁸ Diamond 2003 s25

I dette første sitatet, hentet fra *Guns*, gjør Diamond et forsøk på å oppsummere boken i en setning. Han sier klart ifra at det er miljøet, og ikke genetisk utrustning, som er den avgjørende årsaken til samfunnsmessig utvikling.

"For øvrig kjenner jeg ikke til et eneste tilfelle av samfunnskollaps som kun kan tilskrives miljøødeleggelser; det fins alltid andre innvirkende faktorer"¹⁷⁹

Det andre sitatet, hentet fra *Collapse*, er også inne på miljøet som en årsak til samfunnsmessig undergang, og Diamond bruker også sidene før dette sitatet til å forklare viktigheten av naturmiljøet i nåværende og fortidige samfunn. Men i motsetning til sitatet som ble hentet fra *Guns*, ser vi her en henvisning til «andre innvirkende faktorer». Diamond åpner dermed for at denne boken i langt større grad vil trekke inn årsaker som ikke er direkte knyttet til naturen og lokalmiljøet.

Grunnen til at jeg nevner dette er at jeg vil gi Diamond en rettfærdig behandling. Forfatteren er selv klar over forskjellene innen målsetting og metode i sine bøker, som vi kan se av dette sitatet fra *Collapse*:

«Da jeg begynte å planlegge denne boken, var jeg ikke oppmerksom på disse faktorene, og tenkte naivt nok at boken utelukkende skulle handle om miljøødeleggelse»¹⁸⁰

Som vi ser av disse sitatene så forstår Diamond altså at *Collapse* i langt større grad enn *Guns* vil omhandle kulturelle, såvell som økologisk/geografiske årsaker når det kommer til utviklingen og sammenbruddet av samfunn. Dette ble også drøftet i kapittel tre og fire, der jeg kom fram til den samme konklusjonen: *Collapse* er mer preget av kulturelle forklaringer enn tilfellet er i *Guns*. Men på tross av dette, så legger han fortsatt stor vekt på miljøødeleggelser i beskrivelsen av *Collapse*, og min påstand er at han legger for stor vekt på miljøargumentasjon i forhold til hvor sentralt denne type argumenter faktisk er senere i boken.

---

¹⁷⁹ Diamond 2012 s21

¹⁸⁰ Diamond 2012 s21

5.2 *Guns* og *Collapse*. Målsetting og dens innvirkning på bøkens argumenter

Som jeg også har vist i kapittel tre og fire, så er *Guns* i en helt annen grad en *Collapse*, preget av økologiske og geografiske momenter i sin argumentasjon. Senere vil jeg se på hva som kan være årsaken til dette, men først vil jeg ta fram et par sitater fra Diamond som jeg føler illustrerer fokuset som økologiske forklaringer får i *Guns*.

«One advantage of the Fertile Crescent is that it lies within a zone of so-called Mediterranean climate, a climate characterized by mild, wet winters and long, hot, dry summers. That climate selects for plant growth rapidly upon the return of the rains»¹⁸¹

Dette sitatet er hentet fra et kapittel der Diamond forsøker å forklare årsaken til at det var nettopp i den fruktbare halvmåne at mennesket først gikk bort fra jeger- og sanker-samfunn og begynte med jordbruk. Dette gjør han ved å peke på områdets klima og matplantene som allerede var tilgjengelige i området. Disse ga selv i vill tilstand høy kaloriavkasting i forhold til arbeidet som ble nedlagt i sankingen av plantene. Som et resultat av dette så var plantene i den fruktbare halvmåne ikke avhengige av omfattende modifisering fra mennesker for å gi avkasting.

"The Wild Ancestors of the Ancient Fourteen were spread unevenly over the globe. South America had only one such ancestor, which gave rise to the llama and alpaca. North America, Australia, and sub-Saharan Africa had none at all. The lack of domestic mammals indigenous to sub-Saharan Africa is especially astonishing, since a main reason why tourists visit Africa today is to see its abundant and diverse wild mammals. In contrast, the wild ancestors of 13 of the Ancient Fourteen (including all the Major Five) were confined to Eurasia."¹⁸²

Det andre sitatet er tatt fra kapitlet etter, der Diamond forsøker å vise årsaken til at kun 14 av de 148 store landdyrene tilgjengelige for domestisering, faktisk ble temmet av mennesker. Og hvordan tilfeldighetene ville ha det til at 13 av disse hørte hjemme på det Eurasiatiske kontinent.

---

¹⁸¹ Diamond 2003 s136

¹⁸² Diamond 2003 s161

Disse to sitatene illustrerer Diamonds gjennomgående fokus på økologiske, geografiske og naturmessige forklaringsmodeller i *Guns*.¹⁸³ Særlig den første av bokens tre deler, som Diamond titulerer "The rise and spread of food production",¹⁸⁴ bruker utelukkende denne type argumenter for å svare på forskjellige problemstillinger knyttet til ulikheter innen samfunnsutvikling. Hva kan så være årsaken til at *Guns* har dette fokuset, der *Collapse* later til å være mye mer preget av kulturelle forklaringsmodeller? Svaret kan ligge på forskjellige områder, men de som skiller seg ut som de mest sannsynlige er:

1. Ulikheten bøkene imellom reflekterer endringer i tenkemåten hos forfatteren.
2. Økologisk/geografiske forklaringsmodellene egner seg bedre til å svare på problemstillingene hos *Guns*, enn tilfellet er med *Collapse*.

I denne situasjonen virker det lite sannsynlig at grunnen til endringen ligger hos forfatteren selv, det er ingen plausibel grunn til å hevde at Diamond har gjennomgått endringer på det personlige plan som vil lede han til å endre syn på akademiske tema. Diamond som forfatter, og hans faglige og kulturelle bakgrunn har allerede blitt drøftet, så jeg vil ikke gå nøyere inn på dette. Det som står igjen som den mest sannsynlige årsaken til forskjellene mellom *Guns* og *Collapse* er dermed knyttet til bøkens problemstilling, målsetting og deres egenart.

5.2.1 Ulikheter i målsetting

Guns og *Collapse* har flere likheter, hvorav det største sammenfallet er hvordan de begge fokuserer på de økologiske og geografiske forutsetningene som forskjellige områder innehar, og hvordan disse forutsetningene har vært med å forme verden slik vi ser den i dag. Den mest avgjørende ulikheten er knyttet opp mot bøkens mål. Der *Guns* har som målsetting å forklare samfunnsmessig vekst og årsaker til dette, forsøker *Collapse* på motsatt vis å forklare samfunnsmessig nedgang eller kollaps. Hva har denne ulikheten i målsetting å si for bruken av kulturell versus økologisk/geografisk argumentasjon? Det er mulig å hevde at problemstillingen til *Guns* egner seg bedre til å la seg forklare med økologisk/geografiske argumenter. Vi kan eksemplifisere med et sitat av Diamond:

---

¹⁸³ Selv om disse sitatene er valgt, så kunne jeg i realiteten ha valgt mellom hundrevis av sitater som alle har et like stort fokus på denne typen argumentasjon

¹⁸⁴ Diamond 2003 s83-191

«The raw substances available to ancient peoples were natural materials such as stone, wood, bone, skins, fiber, clay, sand, limestone, and minerals, all existing in great variety. From those materials, people gradually learned to work particular types of stone, wood, and bone into tools; to convert particular clays into pottery and bricks; to convert certain mixtures of sand, limestone, and other "dirt" into glass; and to work available pure soft metals such as copper or gold, then to extract metals from ores, and finally to work hard metals such as bronze and iron»¹⁸⁵

Dette sitatet sier noe om retningen argumentasjonen tar i *Guns*. Boken er skrevet for å vise hvordan noe (i denne betydningen samfunn og sivilisasjoner) blir bygget opp, der *Collapse* sitt mål er å vise hvordan det blir revet ned. *Guns* handler om hvordan klimatiske, geografiske og økologiske forhold som er utenfor menneskets kontroll, var med å forme tidlige samfunn på godt og vondt. Fokuset her ligger på at når man har med samfunn som går så langt tilbake i tid som 11 000 år, så er det ingen omfattende kultur som kunne ha vært en årsak til samfunnsmessig utvikling. Etterhvert som samfunn får en mer kompleks politisk organisering, og blir organisert i stater og imperier som kan romme alt fra tusenvis til flere millioner mennesker, så vil det kulturelle aspektet bli mer relevant siden det omhandler mennesker, og samspillet mellom disse. Likevel kommer ikke det kulturelle aspektet inn i *Guns*, siden Diamond sin uttalte målsetning med boken er å finne de såkalte grunnleggende årsakene (ultimate causes) til samfunnsutvikling, snarere enn de mer utløsende årsakene (proximate causes) som kulturelle årsaksmodeller ville ha falt inn under. På denne måten gjør målsettingen til *Guns* det mulig for Diamond å fokusere kun på de grunnleggende årsakene, og må sies å være en medvirkende faktor til *Guns* sin fokusering på økologisk og geografiske årsaker.

Hvordan fungerer så Diamonds argumentasjon i *Collapse*? Her vil jeg starte ved å ta for meg et par sitater fra Diamond som omhandler den økologiske og miljømessige situasjonen i Kina.

«Det vil i praksis si at Kina, i likhet med Japan, kommer til å verne om sine egne skoger, men bare gjennom å eksportere avskogingen til andre land, hvorav mange (som Malaysia, Papua Ny-Guinea og Australia) allerede har nådd eller er på full fart mot en katastrofal avskoging.»¹⁸⁶

---

¹⁸⁵ Diamond 2003 s246

¹⁸⁶ Diamond 2012 s370

«Sandstormer forårsaker hvert år skader for rundt 540 millioner dollar, og tap av avlinger og skoger på grunn av sur nedbør beløper seg til rundt 730 millioner dollar i året.»¹⁸⁷

Disse to sitatene er ment å være illustrerende for Diamonds argumentasjon i *Collapse*, og det er typisk for *Collapse* med denne type redegjøring for å informere leseren om den økologiske situasjonen i et land.¹⁸⁸ Det som går igjen i *Collapse* er at argumentasjonen starter i et samfunn som har fått utvikle seg gjennom hundrevis av år og fått etablere en velutviklet kultur. Men *Guns* på sin side har en mye bredere horisont, og starter argumentasjonen hos de første jordbrukerne, eller helt tilbake til jeger og sanker samfunn. På grunn av dette vil målsettingen hos *Collapse*, som er å vise hvordan noen samfunn går under mens andre overlever, naturlig nok være preget av en langt større andel av kulturelle forklaringer enn tilfellet er i *Guns*. Siden argumentasjonsrekken starter i allerede velutviklede kulturer, vil det også åpne seg for at kulturelle argument, som for eksempel hvordan personlig idiosynkrasier hos en hersker, eller kulturelle tradisjoner som hemmer utviklingen i samfunnet som helhet, kan føre til et samfunns undergang. Også i *Collapse* ser Diamond etter grunnleggende årsaker, (ultimate causes) men som et resultat av en mer snever problemstilling/målsetting¹⁸⁹ så vil disse årsakene i større grad være unike for det aktuelle samfunnet, og derfor også kunne få et større kulturelt preg. Et eksempel er hvordan tap av handelspartnere er blant de grunnleggende årsakene til samfunnskollapsen på Grønland, og siden det geografiske området som blir tatt opp er såpass begrenset (i motsetning til for eksempel Eurasia i *Guns*) så vil en kulturell årsak ha potensiale til å være en grunnleggende årsak. Dersom Eurasia var den geografiske enheten ville det vært håpløst å ha pekt på tap av handelspartnere på grunn av den enorme skalaen som blir operert under.

For å summere raskt opp så ser vi at selv om Diamond prøver å svare på problemstillingen i både *Guns* og *Collapse* ved å peke på miljømessige faktorer, så gjør de forskjellige problemstillingene og temaene. Henholdsvis samfunnsmessig vekst i *Guns* og

---

¹⁸⁷ Diamond 2012 s366

¹⁸⁸ I dette tilfellet Kina, men det er egne kapitler om Rwanda, Haiti, Australia, Páskeøya og flere andre landområder. Lignende sitater kunne like gjerne vært tatt fra disse kapitlene.

¹⁸⁹ "Hvorfor gikk Páskeøyas og det norrøne Grønlands befolkning under?" sammenlignet med "Hvorfor oppsto komplekse samfunn i Europa og ikke i Amerika?" *Collapse* har en langt mer geografisk avgrensede kapitler, og trekker ikke like store linjer som *Guns*.

samfunnsmessig fall i *Collapse*, at det blir mer naturlig for sistnevnte å bruke kulturelle argument for å supplere den miljømessige argumentasjonen. *Guns* har ikke det samme behovet for kulturelle forklaringer, og klarer seg med miljømessige årsaksmodeller som et resultat av sin målsetting og sitt omfang.

5.3 Jared Diamond og historie som en selvforsterkende prosess

På de neste sidene vil jeg diskutere historie som en selvforsterkende prosess, og hvordan Diamond bruker dette begrepet i *Guns* og *Collapse*. Tanken om at historie er en selvforsterkende prosess er på ingen måte unik for Diamond, og har mye til felles med evolusjonistisk historieforståelse. Dette er forklart av historikere som Knut Kjeldstadli, der hver historiske hendelse bygger på den forrige, og på den måten sakte men sikkert bygger opp en historisk forståelse,¹⁹⁰ eller Øyvind Østerud, som sier retningen bygger på en progressiv og syklisk historieforståelse som henter inspirasjonen sin fra den evolusjonære biologien.¹⁹¹ Diamonds bruk av begrepet vil her stå i fokus, og sitater der han tar opp prinsippet bak historie som en selvforsterkende prosess kan vi finne i både *Guns* og *Collapse*. Som Diamond skriver:

"That is, the adoption of food production exemplifies what is termed an autocatalytic process - one that catalyzes itself in a positive feedback cycle, going faster and faster once it has started."¹⁹²

Selv om vi ikke finner sitater i *Collapse* som går like rett på sak som her, kan vi likevel se tilfeller der tanken om historie som en selvforsterkende prosess ligger bak. I kapitlet om Den Dominikanske Republik og Haiti,¹⁹³ snakker Diamond om to land som i utgangspunktet delte det samme naturmiljøet. Men der Den Dominikanske Republik endte opp som relativt økologisk bærekraftig, mens Haiti fikk sitt naturmiljø ødelagt. Dette skjedde som et resultat av ulik kolonihistorie, og senere diktatorer med forskjellige målsettinger, som førte til at begge landene forsterket den situasjonen de allerede var i. Miljøødelagte Haiti ble verre og verre, mens Den Dominikanske Republik klarte seg bedre som et resultat av bedre forvaltning av miljøet. Vi kan bruke et sitat fra Diamond for å understreke dette:

---

¹⁹⁰ Kjeldstadli 1992 s59-61

¹⁹¹ Østerud, Øyvind. *Utviklingsteori og historisk endring*. Gyldendal forlag. Oslo. 1978

¹⁹² Diamond 2003 s111

¹⁹³ Diamond 2012 s329-355

«For å skåne skogene mot at folk tok ut trær til brensel, innførte Balaguer¹⁹⁴ et nødtiltak med i stedet å importere propan og flytende naturgass. På Haitis side tvang fattigdommen befolkningen til å basere seg på trekull fra skogene som brensel, og med det fremskynde ødeleggelsen av landets gjenværende skoger.»¹⁹⁵

Som vi ser her så er det en selvforsterkende prosess der Den Dominikanske republikk hadde ressurser til å innføre tiltak mot avskoging, men Haiti ikke hadde det. Dette førte igjen til at Haiti havnet enda lenger ned i uføret, mens deres Dominikanske naboer unngikk avskogingen. Jeg vil i de neste avsnittene se hvordan et moment, historie som en selvforsterkende prosess, er til stede i begge bøkene, men i forskjellig grad og med forskjellig fokus.

5.3.1 Selvforsterkende prosesser i *Guns* og *Collapse*

Dersom vi aksepterer historisk og samfunnsmessig utvikling som en selvforsterkende prosess, resulterer dette i at samfunn som først utvikler teknologi, som for eksempel matproduksjon, jern, skrift, irrigasjon, sentraliserte kongedømmer eller hvilke som helst andre applikasjoner som forbindes med en økende grad av samfunnsmodernisering, også vil være de kulturene som utvikler seg hurtigst inn i den moderne verden. Som Diamond hevder i kapittel 9, hvor han argumenterer for kontinentaksenes innflytelse:

«That faster spread of Eurasian agriculture, compared with that of Native American and sub-Saharan African agriculture, played a role (as the next part of this book will show) in the more rapid diffusion of Eurasian writing, metallurgy, technology, and empires.»¹⁹⁶

Det er denne forståelsen av samfunnsutvikling som en prosess der fremgang avler mer fremgang, som ligger til grunn for mye av argumentasjonen Diamond bruker i *Guns*. Sumerkulturen cirka 3000 f. kr, var de første til å utvikle flere aspekter som vi i dag regner som kjennetegn på sivilisasjon, deriblant skriftspråk og et sentralisert statsstyre. Dersom historie så fungerer som en selvforsterkende prosess, så vil denne allerede teknologisk avanserte kulturen og dets naboer som har lett for å plukke opp nyvinningene via diffusjon av

---

¹⁹⁴ Den Dominikanske Diktatoren

¹⁹⁵ Diamond 2012 s340

¹⁹⁶ Diamond 2003 s191

teknologi, modernisere seg raskere enn andre samfunn. Denne moderniseringen vil så foregå raskere og raskere i disse samfunnene etterhvert som årene går, siden de allerede har ressursene til å videreutvikle samfunnet.

Dette er vanligste måten Diamond bruker historie som en selvforsterkende prosess på. Nå vil jeg se mer på hvilke implikasjoner dette synet kan få for *Collapse*. Både *Guns*, og spesielt *Collapse*, omhandler som kjent i stor grad forskjellige samfunn sin forskjellige tåleevne hva gjelder økologisk og miljømessig påvirkning. Blant de områdene med liten økologisk tåleevne som Diamond har diskutert finner vi blant annet Island, Australia, og Påskeøya.¹⁹⁷ Mens på den andre enden av skalaen med høy økologisk tåleevne finner vi blant annet Japan, Rwanda og Europa.¹⁹⁸

Men det alle de nevnte områdene har til felles, er at det finnes en øvre økologisk tåleevne. Overutnyttelse av naturmiljøet vil alle plasser føre til økologiske katastrofer, forskjellen ligger kun i hvor fort dette skjer, og hvor sårbart det aktuelle området er. Diamond peker for eksempel på Rwanda, som hadde høy økologisk tåleevne, men som uansett ble utsatt for samfunnskollaps siden området hadde nådd sitt økologiske toppunkt.¹⁹⁹ Som vi kan se av dette sitatet der Diamond beskriver situasjonen i landet rundt år 1984, 10 år før det tragiske folkemordet.

"Hele landet så ut som en grønnsak- og bananplantasje. Bratte skråninger ble dyrket helt opp til toppen. Selv ikke de mest grunnleggende forholdsregler for å minimere jorderosjon ble tatt."²⁰⁰

Argumentasjonen til Diamond i dette tilfellet er at overbefolkning førte til at det ble nødvendig med mer mat, og den ekstra maten som ble produsert førte til økt befolkning.²⁰¹ Som vi kan se så var det her snakk om en selvforsterkende mekanisme som førte til at naturmiljøet ble ignorert, og jordsmonnet ble ødelagt i søken etter å produsere nok mat til å fø på en raskt voksende befolkning. Både økologisk fruktbare områder som Rwanda, og økologisk marginale områder som Island, står dermed i fare for miljømessig kollaps dersom

---

¹⁹⁷ Diamond 2012 s200-204, 379-382, og 119-121

¹⁹⁸ Diamond 2012 s303, 318-320 og Diamond 2003 s411

¹⁹⁹ Diamond 2012 s318-320

²⁰⁰ Diamond 2012 s319

²⁰¹ Diamond 2012 s325-327

landområdet ikke blir forvaltet på en bærekraftig måte. Forskjellen mellom de to er kun knyttet til hvilke rammer naturmiljøet setter for befolkningspotensialet. Økologisk ødeleggelse av fruktbare områder er heller ikke noe som hører kun den moderne verden til, det gjaldt også den fruktbare halvmånes overgang fra sivilisasjonens vugge, til ørkenen vi kjenner det som i dag. Eksemplifisert ved dette sitatet fra *Guns* som omhandler den fruktbare halvmåne og områdets økologiske ødeleggelse etter at det opprinnelige forspranget området hadde, som et resultat av tilgjengelige planter og dyr, var gått tapt:

"Its woodlands were cleared for agriculture, or cut to obtain construction timber, or burned as firewood or for manufacturing plaster. Because of low rainfall and hence low primary productivity, regrowth of vegetation could not keep pace with its destruction, especially in the presence of overgrazing by abundant goats. With the tree and grass cover removed, erosion proceeded and valleys silted up, while irrigation agriculture in the low rainfall environment led to salt accumulation."²⁰²

Selv om den fruktbare halvmåne aldri var et landområde med høy økologisk tåleevne, så sier dets ødeleggelse oss at alle områder risikerer å gå under dersom naturmiljøet ikke blir respektert. Og at dette ikke er unikt for vår moderne verden, men derimot var en fare også for fortidige samfunn uansett grad av økologisk tåleevne.

5.3.2 Jared Diamond og Thomas Malthus

Denne tanken om historie som en selvforsterkende prosess gir assosiasjoner til Thomas Malthus og hans teorier om befolkningsvekst. Folkemordet i Rwanda er et eksempel på en hendelse som ofte blir kategorisert som en malthusiansk katastrofe. Svært forenklet går dette ut på at befolkningsveksten i et samfunn vil foregå eksponentielt, mens matproduksjonen kun har potensial for lineær økning.²⁰³ Denne ujevnheten vil på sikt føre til at "bobla sprekker" og sykdom, sult eller krig mellom folkegrupper vil føre til massedød for å få befolkningen igjen ned på et nivå som samfunnet kan brødfø. Hva har dette så å si for oss? Både Rwanda og den fruktbare halvmåne er eksempler på områder som har gått under som en konsekvens av økologisk vanskjøting av naturmiljøet. Det virker sannsynlig at situasjonen i Rwanda var i stor grad preget av en malthusiansk katastrofe, mens det er vanskeligere å si noe sikkert om

---

²⁰² Diamond 2003 s411

²⁰³ Norborg, Lars-Arne. *Aschehougs Verdenshistorie. Bind 11, Det sterke Europa*. Aschehougs forlag. Oslo. 2001 s17-19

hvorvidt den fruktbare halvmåne fikk en liknende skjebne. Dersom vi aksepterer Malthus sin teori om befolkningsvekst så vil dette få enorme implikasjoner for Diamonds premiss i *Collapse*, siden det i praksis vil bety at alle samfunn før eller senere vil bryte sammen.²⁰⁴ Dette som et resultat av befolkningsvekst og økt press på naturressurser, uansett om det er snakk om et samfunn på et område med høy eller lav økologisk tåleevne. Dette blir ødeleggende for relevansen i Diamonds bok, da denne søker å forklare hvilke faktorer i naturmiljøet som skaper samfunnsmessig vekst og fall, og Malthus sine teorier reduserer konklusjonen til en avgjørende faktor, tid.

Problemene her er selvsagt mange, for det første så er Malthus sin teori en av de mest diskuterte, og dermed kritiserte teoriene blant samfunnsforskere. Den mest åpenbare kritikken er selvsagt at det finnes for moderne mennesker flere ulike former for prevensjon. Og også tidligere samfunn kunne utøve til tider effektiv befolkningskontroll dersom de var tilstrekkelig motiverte, via blant annet spedbarnsdrap, abort, eller å avstå fra sex. Dersom dette ikke skulle være nok så er det også et populært syn, særlig blant såkalte fremtidsoptimister, at teknologiske nyvinninger vil føre til økt matproduksjon og føre til at matproduksjonen vil øke i samme rate som befolkningen.²⁰⁵ I kapittel fire har jeg vært inne på Diamonds forklaring av bunnstyrte og toppstyrte strategier for å få bukt med miljøproblemer eller potensielle miljøproblemer. Disse kan også sees i lys av Malthus sin teori, og brukes for å forklare befolkningsøkning. Små samfunn, som er små nok til at alle kjenner alle, kan sette seg ned i tilnærmet egalitære grupper og bli enige om å begrense befolkningsveksten for felleskapets beste, slik at alle kan få nok mat. Store samfunn, som er store nok til å ha et sentralisert kongedømme med en monark som hersker over alt fra femti tusen til flere millioner mennesker, vil på sin side ha en hersker som ser landområdets bærekraftighet i et langsiktig perspektiv. De vil at sine sønner og sønnesønner skal overta makten, og vil dermed ha både motivasjon og evne til å iverksette tvangstiltak i form av befolkningskontroll.²⁰⁶

Problemet oppstår når vi kommer til mellomstore samfunn. Mellomstore samfunn sliter med at ingen har autoritet til å ta upopulære avgjørelser som gagnar miljøet, og at det er for mange mennesker til at alle lever i en gruppe/stamme der alle kjenner alle, samtidig som mennesker

---

²⁰⁴ Samfunnet gjennomgår en betydelig nedgang i befolkning og politisk kompleksitet, ikke total utryddelse.

²⁰⁵ Lakhotia. Gazu. *Criticism of Malthusian Theory of Population*. 2011. <https://economics-the-economy.knoji.com/criticism-of-malthusian-theory-of-population/> Hentet 16.02. 2015

²⁰⁶ Det beste eksempelet på dette er Kinas ettbarnspolitik.

generelt er genetisk programmert til å tenke på seg og sine i første rekke. Dette samme problemet som Diamond bruker for å forklare miljøødeleggelse, kan brukes for å forklare befolkningsvekst, i mellomstore samfunn blir familiens behov det som satses på av enkeltindivider, som fører til befolkningsvekst. (Siden enkeltfamilien tjener på flest mulig arbeidshender, døtre og gifte bort etc. ... gitt at vi snakker om et før-industrielt samfunn) Mens det i små eller store samfunn oftere blir fellesskapets interesser som kommer i sentrum, enten som et resultat av egalitært samspill eller tvang fra en herskende elite.

For å oppsummere de forrige sidene så kan vi si at historie som en selvforsterkende prosess brukes svært forskjellige i *Guns* og *Collapse*, mest sannsynlig som et resultat av bøkens ulike omfang, der *Guns* tar for seg langt større områder i tid og rom en tilfellet er for *Collapse*. Temaet brukes langt mer positivt i *Guns*, eller det vil si positivt for de kulturene som først kommer inn i den nevnte prosessen, selvforsterkende prosesser fører til en stadig rullende snøball av utvikling som blir større og større, og mer og mer avansert for hver meter den ruller. Hvis vi derimot ser på hvordan denne prosessen blir presentert i *Collapse*, så har det mye mer til felles med fremtidspessimismen til Thomas Malthus. En selvforsterkende prosess vil alltid føre til at et samfunn før eller siden når sin økologiske tåleevne, og kollapser. Selv om Diamond selv ikke argumenter for denne forståelsen direkte i *Collapse*, så er det, som man kan se av drøftingen ovenfor, lett å sitte igjen med dette inntrykket etter å ha lest boken. Dette synet forsterkes ved Diamonds bruk av toppstyrte og bunnstyrte strategier for å takle potensielle samfunnskollapser i *Collapse*. Kort sagt så presenteres historie som en selvforsterkende prosess, svært ulikt i *Guns* og *Collapse*. *Guns* fokuserer på det skapende, utviklende, og progressive aspektet av begrepet, mens fokuset ligger på den destruktive og ødeleggende delen i *Collapse*.

5.4 Ville Diamond skrevet *Guns* annerledes i 2005?

Er det mulig at Diamond ville skrevet *Guns* annerledes i 2005, som var utgivelsesåret til *Collapse*? Dette er et vanskelig spørsmål som vil være svært utfordrende å gi et godt svar på uten at det blir preget av spekulasjon. Det som gjør oppgaven noe enklere er at Diamond har gitt ut to tilleggskapitler i *Guns*, da det kom en ny versjon av denne i 2003. Dette kan være med å gi oss en pekepinn til å vurdere om vi kan se endringer i den generelle argumentasjonen til Diamond fra 1997 til 2003. I tillegg vier Diamond et kapittel i både *Guns* og *Collapse* til å

diskutere Kina, og det er disse to kapitlene om Kina, samt Diamonds to tilleggskapitler som vil utgjøre grunnlaget for drøftingen på de neste sidene.

5.4.1 Diamonds omtale av Kina

Diamond sin omtale av Kina i *Guns* har som målsetting å vise hvordan Kina oppnådde sin språklige og kulturelle enhet. Diamond hevder at verdens seks største land alle er smeltedigler av kulturelt og språklig mangfold, med unntak av Kina, som fortsatt er overveldende homogent.²⁰⁷ For å vise dette peker Diamond på Kina sin geografiske enhet, hvordan landets to store elver, kombinert med fraværet av geografiske barrierer som fjell, øyer, halvøyer og ørken, førte til at når et skriftspråk først ble utviklet i nord-Kina, så gjorde fordelene dette førte med seg det mulig for den kinesiske kulturen og raskt fortrenge andre sivilisasjoner. Dette førte også med seg at Kina raskt ble samlet til et rike, og de erobrede folkeslagene adopterte språket til erobrerne. Siden Kinas geografi også førte til at Kina har forblitt et samlet rike siden den tid, så førte dette til at Kina forble det relativt homogene samfunnet som vi har i dag.²⁰⁸ *Collapse* har en ganske annen målsetting enn *Guns* når det gjelder omtalen av Kina. Her vil Diamond vise hvilke miljøproblemer Kina står ovenfor i dag, han peker på avskoging, satsing på forurensende industri, vannforurensing, vannmangel, og forringelse av gress- og våtmarksområder. Videre går han inn på Kinas økende engasjement innen miljøvern, og de positive trekkene som vi tross alt også kan se i dagens situasjon i Kina.²⁰⁹

Hvilke endringer ser vi så mellom *Guns* og *Collapse* når det gjelder Diamonds omtale av Kina? I *Collapse* bruker Diamond Kinas geografiske enhet som en årsaksforklaring for hvorfor Kina har fått de miljøproblemene de har fått, og hvordan dette kan være med på å øke fremtidsoptimismen rundt Kinas miljøproblem. Han hevder at Kina som et resultat av sin politiske enhet, har gjennomgått forandringer de siste 60 årene som har fått enormt negativ innvirkning på miljøet, i form av «det store spranget» og «kulturrevolusjonen».²¹⁰ Kinas enhet og størrelse gjorde at landets ledere, på godt og vondt, kunne bestemme graden av miljøhensyn 20% av jordens befolkning skulle ta.²¹¹ Dette har i fortiden fått negativ

---

²⁰⁷ Diamond 2003 s322-323

²⁰⁸ Diamond 2003 s330-333

²⁰⁹ Diamond 2012 s357-371

²¹⁰ Diamond 2012 s361-362

²¹¹ Diamond 2012 s357

innvirkning på miljøet, men kan ifølge Diamond like gjerne få en positiv effekt i fremtiden dersom Kinas ledere bestemmer seg for å ta klimatrusselen på alvor.²¹²

«Denne sentraliseringen gjorde det mulig for Kinas herskere å innføre endringer over større områder enn noen Europeisk hersker noensinne har kunnet drømme om – både endringer til det bedre og til det verre, og gjerne med raske skiftninger.»²¹³

Som vi ser så er dette mye av den samme argumentasjonen som blir brukt i *Guns* for å forklare Kinas unikt homogene befolkning. I *Guns* bruker Diamond Kinas naturmiljø for å forklare hvordan området oppnådde sin enhet, mens i *Collapse* bruker han et ekstra ledd i å forklare hvordan naturmiljøet skapte sentralisering, som videre fører til Kinas enorme miljøpåvirkning. Av dette kan vi lese at Diamond fortsatt har troen på sin forklaring av naturmiljø som en avgjørende årsak til samfunnsmessig utvikling, og at han mener argumentene hans holder stand også åtte år senere.

Vi kan også se i *Collapse* at Diamond er mindre opptatt av årsaksforklaringer i kapitlet om Kina, enn tilfellet er i *Guns*. Men i de få han bruker så kan vi også muligens se en ørliten tendens til å være mer opptatt av kulturelle forklaringer. Forklaringene i *Collapse* blir stort sett plassert på Kinas geografi, men han snakker også om innvirkningen Kinas ledere har på nasjonen, altså forklaringer knyttet opp til enkeltindivid, noe vi kan se i dette sitatet, og som vi ikke finner i *Guns*:

«Kinas ledere pleide å mene at mennesket kan og bør underlegge seg naturen, at miljøødeleggelser var et problem som bare rammet kapitalistiske samfunn, og at sosialistiske samfunn var immune mot den slags. Når de i dag står ansikt til ansikt med de overveldende tegnene på landets egne alvorlige miljøproblemer, vet de bedre.»²¹⁴

Denne typen argumentasjon som baserer seg på at grunnen til at noe skjedde har sammenheng med mennesker egne valg er noe vi svært sjeldent ser i *Guns*. Men på den andre siden så kan det her også snakkes om «proximate» (utløsende) og «ultimate» (grunnleggende) årsaker: Diamond selv ville nok mest sannsynlig pekt på Kinas ledere og sagt at disse bare var en

---

²¹² Diamond 2012 s371-375

²¹³ Diamond 2012 s372

²¹⁴ Diamond 2012 s 371

utløsende årsak, som uansett måtte komme som et resultat av den grunnleggende årsaken, nemlig Kinas geografi. For å summere opp så kan vi si at Diamond viser lite tendens til å endre tankemåte i sin omtale av Kina i løpet av de åtte årene som går mellom utgivelsen av *Guns* og *Collapse*. Han bruker til dels forklaringer som baserer seg på enkeltindividens handlinger i *Collapse*, noe som aldri skjer i *Guns*, men dette må i all hovedsak tilskrives bøkens unike målsetting, ikke endringer i tenkemåten hos Diamond selv.

5.4.2 *Guns* seks år etter, og Diamonds omtale av Japan

De to kapitlene som Diamond har lagt til originalmanuskriptet for *Guns* i 2003, er titulert «Who are the Japanese»,²¹⁵ som naturlig nok tar for seg Japan og dette områdets utvikling, særlig knyttet til befolkingsmønster og opphav. Det andre kapitlet heter «Guns, Germs and Steel today»,²¹⁶ og omhandler hvordan *Guns* sin sentrale tese har overlevd tidens tann. I sistnevnte kapittel er det et par sitat som skiller seg ut, og som åpner for drøfting, det første av dette er følgende:

«It thus may be that, far from a necessary development of European civilization, the rich development of engine science was the chance outcome of specific, even if highly contingent, circumstances that happened to arise in 17th- and 18th- century Britain.²¹⁷ If this reasoning is correct, then a search for deep geographic or ecological explanations will not be profitable.»²¹⁸

Dette sitatet er tatt fra en sammenheng der Diamond adresserer kritikere som mener han ikke gjør en god nok jobb i å fragmentere²¹⁹ teoriene sine til å kunne brukes på mindre skala, nærmere bestemt på hvorfor det var Europa og ikke Kina som først nådde den moderne verden. Og at fokuset ligger for mye på landmasser og at han ikke skiller mellom Europa og Asia. Som vi ser fra sitatet så åpner Diamond for at Europa har havnet i førersetet som et resultat av tilfeldigheter knyttet til innovasjon av nyttig teknologi som kunne brukes til å bygge maskiner. Men dersom vi ser på ordlyden og språket i sitatet («If this reasoning is

---

²¹⁵ Diamond 2003 s426-449

²¹⁶ Diamond 2003 s450-464

²¹⁷ Diamond siterer Jack Goldstone i første delen av dette sitatet. Første delen av sitatet er dermed et eget sitat, mens siste del av sitatet er Diamonds egne ord.

²¹⁸ Diamond 2003 s455

²¹⁹ Fragmentere betyr i denne sammenhengen å gjøre en teori brukbar på mindre geografiske områder, og mer presis i forhold til utviklingsløpet hos spesifikke samfunnsgrupper.

correct») så impliserer dette at Diamond ikke mener at det er korrekt. Diamonds språk i sidene der han diskuterer kritikken mot *Guns*, er preget av tynt forkledd forståelse for kritikken mot han, men han ordlegger seg på en måte som levner liten tvil om hvorvidt Diamond føler kritikken mot han er begrunnet, med fraser som: «Historians have subsequently pointed out to me»²²⁰ og «My sense is that a large majority of social scientist still favors proximate explanations.»²²¹. Diamonds dårlig skjulte irritasjon over kritikerne, og hans uklare språkbruk forsvinner så fort diskusjonen kommer tilbake til temaet hans i *Guns*, som vi kan se av det neste aktuelle sitatet:

«As explained in the preceding section. I inferred that competition between different political entities spurred innovation in geographically fragmented Europe, and that the lack of such competition held innovation back in unified China.»²²²

Her er Diamond tilbake til geografiske forklaringer for ulike politiske sammensetninger. Kinas enhet og Europas splittelse, som igjen førte til Europas mange innovasjoner, og Kinas tilsynelatende mangel på det samme. Dette er den samme argumentsrekken som er sentral i resten av *Guns*, indirekte (grunnleggende) økologisk/geografiske årsaker, fører til direkte (utløsende) politisk/økonomisk/kulturelle årsaker. Så selv om Diamond anerkjenner kritikken mot han, og tilsynelatende åpner for alternative forklaringer, så virker det på språkbruken som om Diamonds hovedtanke vedrørende sine argumenter forblir uendret fra 1997 til 2005

Et annet aspekt ved Diamonds kapittel om *Guns* sin holdbarhet, er avsnittet der han diskuterer effektiviteten i Japans matproduksjonsindustri, samt Tyskland mange bryggerier. Temaet i denne diskusjonen omhandler hvordan lokale preferanser gjør at to nasjoner, (Japan og Tyskland) med en generelt svært effektiv industri, ikke kan drive effektivt på disse to områdene. Japanske forbrukere stiller høye krav til at maten de spiser er fersk, derfor må maten være kortreist, som gjør at maten generelt blir produsert på liten skala, og ikke i store fabrikker.²²³ Tyskland har det samme problemet med øl, der alle foretrekker øl fra sitt lokale bryggeri, og at ølet dermed blir lokalprodusert, snarere enn produsert i noen få store bryggerier. Og siden tysk lovgivning har strenge regler for hva øl kan inneholde²²⁴, så er også

---

²²⁰ Diamond 2003 s454

²²¹ Diamond 2003 s455

²²² Diamond 2003 s458

²²³ Diamond 2003 s460-461

²²⁴ Tyske lover om hva øl kan inneholde er selvsagt igjen basert på hva tyske øl tradisjonelt inneholder.

importen av utenlandsk øl liten. Dermed kan vi se at som et resultat av forbrukernes preferanser og statlig lovgivning, så forblir produksjonen ineffektiv.²²⁵ Denne type argumentasjon, som bygger på lovgivning og kulturelle idiosynkrasier ser vi unektelig lite av i *Guns*. Det at vi ser det her i dette kapitlet reflekterer nok ikke en generell endring i tenkemåte hos Diamond, men snarere det at diskusjonen tar en mye mer spesifikk vending enn tilfellet er generelt i *Guns*. I boken generelt er det svært få innslag av drøfting som tar for seg spesifikke kulturer på den måten Diamond gjør her, så nok en gang må den tilsynelatende endringen hos Diamond tilskrives målsetting og diskusjonens omfang, snarere enn endringer i Diamonds tenkemåte som forfatter.

Diamonds neste tilleggs kapittel omhandler Japan, og Diamond bruker kapitlet til å undersøke hvordan Japan passer inn i *Guns* sitt generelle rammeverk. Dette er nok den delen av sammenlikningen hvor argumentasjon ligner mest på slik Diamond argumenterer i *Guns* generelt. Vi kan vise dette ved å bruke et par eksempler. Sitatet under er hentet ut fra et avsnitt der Diamond forklarer hvordan Japan har en av de beste naturforutsetningene for jeger- og sanker samfunn i verden, og dermed kan opprettholde en stor befolkning på et lite geografiske område. Enkelte plasser er så økologisk lukrative at det også fantes omfattende tilfeller av bofaste jeger- og sanker-samfunn.²²⁶

«Their closest rivals in modern times would have been American Indians of the Pacific Northwest coast and of California, subsisting similarly off of nut-rich forests, salmon runs, and productive seas – a striking case of convergent evolution of human societies»²²⁷

Den siste linjen i sitatet illustrerer godt Diamonds generelle poeng i *Guns*, nemlig at mennesker handler tilnærmet likt dersom de blir presentert med de samme forutsetningene. I tillegg til dette eksemplifiserer sitatet også Diamonds argumentasjon i kapitlet om Japan, som ligner på den generelle argumentasjonen i *Guns*, siden den alltid streber etter å forklare samfunnsmessige forskjeller og likheter ved å peke på geografiske, økologiske og miljømessige forutsetninger.

---

²²⁵ Diamond 2003 s458-460

²²⁶ Diamond 2003 s430-431 og 436

²²⁷ Diamond 2003 s439

Dette neste sitatet er hentet fra et kapittel som søker å forklare forskjellige teorier vedrørende Japans overgang fra jeger- og sanker-samfunn, til jordbruksamfunn:

«Instead, farming spread mainly through farmers' outbreeding hunters, developing more potent technology, and then killing the hunters or driving them off of all lands suitable for agriculture.»²²⁸

Nok en gang ser vi at argumentasjonen minner om den vi finner overalt i *Guns*, i dette tilfellet er det samme argumentasjonen som blir brukt i kapittel 14. Den generelle trenden gjennom historien er at komplekse samfunn tar over landområdet til mindre kompliserte samfunn, som enten må tilpasse seg endringen, eller gå under. Det samme argumentet blir i dette tilfellet brukt av Diamond for å argumentere for hvilken av tre ulike teorier vedrørende Japans skriftlige, kulturelle og biologiske historie som han regner som mest sannsynlig.²²⁹ Kort sagt er det ingen unike elementer ved Diamonds kapittel om Japan som henter om en endring i forfatterens tankemåte.

Alt i alt kan vi oppsummere ved å si at det finnes noen elementer ved Diamonds omtale av Kina i *Collapse* og *Guns*, samt i de to tilleggs kapitlene, som kan indikere en endring i tenkemåte hos Diamond. Men som jeg har forklart, så kan nesten alle disse elementene tilskrives en ulik målsetting, i tilfellet Kina særlig knyttet opp mot de ulike «utløsende» og «grunnleggende» årsaker som brukes i *Guns*. Også i de to tilleggs kapitlene må mye av endringen legges på kapitlenes egenart og målsetting. Alt i alt så blir de få endringene som vi har funnet totalt overskygget av de mange likhetene, og den samlede konklusjonen må være at Diamond ikke endret sitt tankesett betraktelig mellom 1997 og 2005

5.5 Jared Diamond og «Den edle ville»

Jared Diamond har ofte blitt kritisert for en partisk holdning i sin omtale av urfolk. I denne delen av oppgaven vil jeg henvise til de vanligste kritikkene mot Diamond på dette området,

---

²²⁸ Diamond 2003 s445

²²⁹ Dette refererer til tre ulike teorier vedrørende dagens Japanere, og deres biologiske arv. En teori sier at de er direkte etterkommere av urfolket Jomon, en annen teori sier at de er etterkommere av Koreanske immigranter, mens den siste teorien hevder at tilfellet var en mellomting, hvor de to folkegruppene blandet seg. Diamond 2003 s444-445

og vurdere om det kan være hold i påstandene. Jeg vil også vurdere hva dette kan si oss om Diamonds bruk av henholdsvis kulturell og økologisk/geografisk argumentasjon.

I en anmeldelse av *Guns* på historienettstedet H-World summerer Thomas Hone opp kritikken mot Diamond på dette punktet på en utmerket måte. Diamond har ifølge Hone en etisk agenda i *Guns*, han liker noen mennesker bedre enn andre, og han foretrekker urfolk, og da særlig urfolk fra Ny-Guinea, fremfor mennesker som bor i byer. Hone siterer Diamond på en påstand om at barn som vokser opp på Ny-Guinea blir utsatt for mye hardere utviklingspress, og de naturlige prosessene som utgjør naturlig seleksjon har gått mye hardere til verks på Ny-Guinea enn tilfellet har vært i industrialiserte samfunn, som igjen fører til smartere barn på Ny-Guinea enn i det industrialiserte vesten.²³⁰ Liknende kritikk har også blitt presentert av andre forfattere, blant annet Victor David Hanson i sin bok *Why the West has Won*,²³¹ som jeg nevnte i kapittel 2.

Hone (og Hanson) henter disse synspunktene fra innledningskapitlet i Diamonds bok, og han har uten tvil et poeng når han setter spørsmålsteget ved Diamonds faglige ståsted med tanke på urfolk. Diamond hevder at det er to grunner til at Ny-Guineanere gjennomsnittlig er smartere enn mennesker i I-land. Han peker på hvordan mennesker ubevisst tilpasser seg til samfunnet de er en del av. Vestlige mennesker, som var en del av tett befolkede samfunn med domestiserte dyr og derav mange sykdommer, ville ubevisst prioritere og utvikle sykdomsresistans, siden mennesker som var resistente mot sykdommer ville leve lenger å få muligheten til å føre sine gener videre. Samtidig befant de seg ikke i en tilstand av sammenhengende livsfare, siden de levde i organiserte lovmessige stater, som hindret tilfeldige drap i frykt for konsekvenser fra statens side. De evolusjonsmessige prosessene som fremmet intelligens var på sin side langt mer brutale i Ny-Guinea, (i form av slåsskamper, krig, ville dyr, klima og andre ting med potensielt dødelige konsekvenser) og på den måten var de utsatt for en «spis eller bli spist» livstil i en helt annen grad enn mennesker som levde under kontroll av en stat.²³² Videre hevder også Diamond at barn i utviklingsfasen i Ny-Guinea og andre primitive folkeslag, brukte barndommen i langt større grad enn vestlige barn på å snakke med andre barn og voksne, leke og aktivt gjøre noe.²³³ Mens vestlige barn på sin

---

²³⁰ Hone. Thomas. <http://h-net.msu.edu/cgi-bin/logbrowse.pl?trx=vx&list=h-war&month=9807&week=a&msg=mvr3x%2b%2buUse23qX7vGDeYQ&user=&pw=> Hentet 26.01. 2015

²³¹ Hanson 2001 s15-19

²³² Diamond 2003 s18-22

²³³ Diamond 2003 s21

side blir passivt underholdt av en tv-skjem eller liknende, Diamond hevder så at mange studier viser at dette kan være svært skadelig for den mentale utviklingen hos barn.²³⁴ Kort sagt sier Diamond at evolusjonsprosessen i større grad tar hensyn til intelligens, nysgjerrighet og mentale evner hos urfolk. Mens mennesker i moderne samfunn på sin side er kun avhengige av å være resistente mot sykdommer for å overleve.

5.5.1 Drøfting

Den siste delen av argumentet, som omhandler passive vestlige barn, og aktive Ny-Guineanere, kan i teorien aksepteres uten at noen drøfting er nødvendig. Diamond bygger her resonnetet sitt på den allment aksepterte ideen om at barns oppvekst har innvirkning på hvordan de blir som voksne. Dersom ordlyden hadde vært at nordmenn var bedre enn kenyanere til å hoppe på ski hadde dette aldri blitt en diskusjon, fordi de geografiske forutsetningene for skihopp i de to nasjonene er så ulike. Men siden det er intelligens, som er et veldig sensitivt tema som er gjenstand for diskusjon, så blir påstanden kritisert uansett.

Men Diamond presser uansett nådeløst videre på det første punktet, og hevder blant annet at:

«In mental ability New-Guineans are probably genetically superior to Westerners, and they surely are superior in escaping the devastating developmental disadvantages under which most children in industrialized societies now grow up.»²³⁵

Det virker utrolig å tenke på at dette blir sagt av den samme forfatteren som kun 4 sider senere når han blir bedt om å summere opp boken i en setning, gir følgende svar:

«History followed different courses for different peoples because of differences among peoples environments, not because of biological differences among people themselves.»²³⁶

Ved første øyekast kan dette virke enormt selvmotsigende, men det Diamond egentlig sier her er at urfolk som de på Ny-Guinea var overlegent genetisk utviklet med henhold til intelligens, som en kompensasjon for blokkeringer for teknologisk/økonomisk utvikling som var tilstede i

---

²³⁴ Diamond 2003 s20-21

²³⁵ Diamond 2003. s21

²³⁶ Diamond 2003 s25

naturmiljøet. Det var kort sagt nødvendig for urfolk å utvikle høyere intelligens siden naturmiljøet ikke gjorde dem noen tjenester.

Noe annet som taler til Diamonds fordel er hans anerkjennelse av at vestlige mennesker og urfolk har vokst opp under forskjellige vilkår, og dermed vil være opplært til å takle ulike oppgaver, vi kan se et sitat av Diamond:

«New Guineans tend to perform poorly at tasks that Westerners have been trained to perform since childhood and that New Guineans have not. Hence when unschooled New Guineans from remote villages visit towns, they look stupid to Westerners. Conversely, I am constantly aware of how stupid I look to New Guineans when I am with them in the jungle.»²³⁷

Som vi ser her anerkjenner Diamond at vestlige mennesker og urfolk har ulike spesialiteter, og har blitt lært ulike evner som er relevante for det samfunnet de vokste opp i. Av dette kan vi se at det er mulig at kritikken mot Diamond som jeg har presentert ovenfor, må tones ned et hakk. Det er mulig at Diamond ikke egentlig mener at urfolk er smartere, i den vestlige forståelsen av ordet, men derimot smartere kun i den aller mest grunnleggende «spis eller bli spist» forståelsen av begrepet. Med andre ord kan vi si at Diamond mener at mennesker via kulturell oppfostring har blitt lært til å løse problemer som er relevante for det samfunnet de er født inn i, som har ført til at overlevelsesegenskapene til urfolk ute i naturen er større enn hos vestlige, men at ingen av de to gruppene likevel er grunnleggende smartere enn noen andre. Svakheten med dette argumentet er at det ikke egentlig endrer noe på Diamonds utsagn vedrørende urfolks intellekt, det blir bare spekulasjoner som det er grunn til å tro medfører sannhet, som et resultat av årsakene som er blitt nevnt ovenfor.

Et annet moment som potensielt kan forsvare Diamonds sin omtale av urfolk, er at Diamond sitt mål med innledningen, er å vise leseren hvorfor hans bok er viktig, hva tidligere svar på hans problemstilling er, og i vårt tilfelle, hvorfor tidligere forklaringer på Eurasias raskere teknologisk/økonomiske utvikling ikke holder mål. Nesten samtlige av sitatene som kan brukes mot Diamond med tanke på hans påståtte forkjærlighet for urfolk, finnes mellom side 19-24 i *Guns*. I resten av *Guns*, og hele *Collapse*, finner vi nesten ingen liknende omtaler. I

---

²³⁷ Diamond 2003 s20

Guns vil Diamond hovedsakelig vise leseren at tidligere biologiske og til dels rasistiske forklaringer på ulikheten mellom vestlige og urfolk ikke holder mål. Han gjør dette ved å bygge tungt på egne erfaringer i Ny-Guinea, og ordlegger seg i varmen ordelag om urfolket der, med mål om å vise leseren at Ny-Guineanere på ingen måte står tilbake for vestlige i mentale evner.²³⁸ Og det er dette som er kjernen av problemet, Diamond skrev ikke disse sidene for å vise Ny-Guineanere sin overlegne intellekt, men derimot for å få fram at vestlige ikke hadde overlegen intellekt. Dette kan ha ført til at Diamond ordla seg litt for kraftig, og at han håpet at dette ville vise samfunnstypenes likhet innen intelligens, men isteden ble presentert som en forherligelse av «den edle ville».

Et siste punkt jeg vil nevne er hva dette kan si oss om Diamonds bruk av naturmessig argumentasjon. Diamond har et mål om å vise at urfolk ikke står tilbake for andre med tanke på intelligens, og han gjør dette ved å peke på naturmessige årsaker, og evolusjonistiske prosesser som fremmer intelligens. Men i han nevner også vestlige barn som mer passivt underholdte, mens urfolk sine barn leker og snakker med andre barn og voksne i større grad, og det kan argumenteres for at dette er mer preget av kulturell argumentasjon. Kort sagt så kan Diamonds omtale av urfolk være et eksempel på at Diamond ikke skyr unna kulturelle forklaringer der de kan være relevante, men at det må finnes andre årsaker til at han fokuserer så utelukkende på økologisk/geografiske forklaringer i resten av *Guns*.

5.6 Geografisk determinisme og misforstått kritikk

I kapittel 2 nevnte jeg Jason Antrosio og hvordan han har kritisert Diamond. Antrosio²³⁹ hevder at *Guns* og *Collapse*, når man leser de to bøkene samlet, legger opp til en forståelse av at samfunn som går under gjør det som et resultat av egen inkompetanse, mens samfunn som overlever gjør det som et resultat av økologisk/geografiske tilfeldigheter, og flaks²⁴⁰. Det er forståelig hvordan Antrosio kan hevde dette, siden *Guns* og *Collapse* er to ganske ulike bøker, men skrevet av en forfatter som mange mener at har forskanset seg i en økologisk/geografisk forståelse av verdenshistorien. Ved første øyekast kan det også virke som han har et poeng. *Guns* tar for seg fremveksten av kompliserte samfunn, og moderniseringsprosessen. For å forklare denne legger Diamond vekt på omtrent utelukkende geografisk/økologiske årsaker

---

²³⁸ Diamond 2003 s19-25

²³⁹ Antrosio siterer i realiteten Frederick K Errington, men jeg har valgt å bruke Antrosio her for å gjøre det hele mer oversiktlig, og siden han er artikkelens forfatter.

²⁴⁰ Antrosio 2013

som står utenfor menneskers kontroll, som igjen fører til at menneskets utvikling kan virke uunngåelig i enkelte områder, og umulig i andre. Om vi vender blikket mot *Collapse* så kan vi se et økt fokus på årsaksforklaringer som mennesket selv har kontroll over, slik som befolkningskontroll, naturvern, handel, krig og andre faktorer. Og siden *Collapse* tar for seg hvordan samfunn går under, så er det lett å anta at dette betyr at mennesker er i stor grad ansvarlig for sin egen undergang.

Med denne informasjonen i bakhodet kan det være lett å konkludere med at Antrosio hadde rett, men argumentets svakhet er at det ikke tar hensyn til omfanget av Diamonds bøker. Dersom *Guns* omhandlet de samme enhetene som *Collapse*, for eksempel Påskeøya, Grønland og Mayariket, så hadde ikke Diamond landet på de samme konklusjonene. *Guns* sitt budskap gir bare mening som et resultat av det enorme sammenligningsgrunnlaget, når det er kontinenter som sammenlignes, Diamond skriver selv at: «Naturally, additional factors contributed to history's diverse courses in different parts of Eurasia.»²⁴¹ Som vi kan se så vedgår Diamond at flere ulike faktorer var sentrale i fremveksten av ulike samfunn innad i Eurasia, og at hans argumenter er ment til å fungere på svært stor skala. Antrosio på sin side virker å tro at Diamond mener hans argumenter også kan brukes også når man sammenligner nabostater, noe som altså er feil. *Collapse* tar på sine side opp mye mer avgrensede geografiske områder og samfunn, noe som fører til at kulturelle argumenter som åpner for menneskelig agens har mye større relevans.

Kort sagt kan man si at Diamond kun hevder at sivilisasjonens vugge måtte ligge i Eurasia, som et resultat av økologisk/geografiske faktorer. Hvilken av de flere tusen sivilisasjonene på det enorme kontinentet som lykkes, lar han i langt større grad være opp til tilfeldigheter, også knyttet til menneskelig agens og kulturelle faktorer, selv om han i siste kapittel i *Guns* spekulerer i ulike økologisk/geografiske årsaker også vedrørende dette.²⁴²

For å kort og konsist oppsummere dette kapittelet vil jeg si at Diamond sin argumentasjon endrer seg fra et fokus på økologisk/geografisk årsaksmodeller i *Guns*, til å være mer preget av kulturell argumentasjon i *Collapse*, som et resultat av bøkens ulike målsetting og omfang.

---

²⁴¹ Diamond 2003 s416

²⁴² Diamond 2003 s405-425

Kapittel 6. Konklusjon

I starten av denne oppgaven spurte jeg: Hvorfor endrer Diamond argumentasjon fra økologisk/geografiske forklaringsmodeller i *Guns*, til kulturelle forklaringsmodeller i *Collapse*? For å svare på dette spørsmålet måtte jeg først finne ut av hvordan argumentasjonen foregikk i henholdsvis *Guns* og *Collapse*. Dette har ledet meg til å formulere to støtteproblemstillinger, som jeg har besvart i henholdsvis kapittel tre og fire, før hovedproblemstillingen har blitt drøftet inngående og forsøkt besvart i kapittel fem.

6.1 Støtteproblemstilling nr.1:

Hvilke geografiske og økologiske argument bruker Jared Diamond for å svare på sin tese i boken *Guns, Germs and Steel*?

Som jeg har fastslått i kapittel tre så er Diamonds tese i *Guns* at økologi, geografi og klima var avgjørende for hvordan samfunnsmessig utvikling utfoldet seg forskjellig på ulike kontinenter. Og hans argumenter for å svare på dette er knyttet til tre hovedretninger:

1. Planter og dyr tilgjengelige for domestisering. Diamond hevder at de forskjellige dyrene og plantene som var tilgjengelig i ulik grad på det forskjellige kontinentene, var med å skape et ulikt utgangspunkt for moderniseringsprosessen, der Eurasia hadde tilgang på langt flere gunstige matplanter og dyr som kunne domestiseres enn tilfellet var for Afrika, Amerika og Australia.
2. Kontinentets akse og ulike klimasoner. Diamonds påstand er at Eurasia øst-vest akse, og som et resultat av dette, en liknende klimasone over store deler av kontinentet, førte til raskere spredning av matplanter, dyr, mennesker og teknologi. Likt klima fører til at de samme matplantene og dyrene kan brukes uten en nevneverdig endring i det genetiske materialet, som fører til raskere diffusjon, og kumulativ samfunnsutvikling av området som en helhet.
3. Geografiske barrierer. Den mest selvforklarende forklaringen, Diamond hevder at geografiske barrierer som hav, fjell og ørken, var med å stoppe utvikling av teknologi ved å hindre fri flyt av applikasjoner som kunne gagne utviklingen.

Oppsummert i en setning kan vi si at Diamond hevder ulike områder fulgte forskjellige utviklingsløp som et resultat av de ulike kontinentenes planter, dyr, akser, klima og geografi. Hvordan endrer så disse argumentene seg i *Collapse*?

6.2 Støtteproblemstilling nr 2:

Hvilke økologisk/geografiske og kulturelle argument bruker Diamond for å svare på sin problemstilling i *Collapse*?

Diamonds svar på sin problemstilling i *Collapse* bygger på de fem punktene han oppgir i innledningen, og i hvilken grad ulike samfunn er utsatt for disse aspektene. Områdets økologiske sårbarhet, klimaendringer, fravær av vennlige naboer, fiendtlige naboer og samfunnets svar på dets problemer. Diamond hevder at jo mer preget et samfunn er av disse punktene, jo større er sjansen for kollaps.

Jeg har også konkludert med at *Collapse* i langt større grad enn *Guns* er preget av kulturell argumentasjon, og her blir Diamonds fem punkter for å forstå samfunnsmessig sammenbrudd sentrale. I kapittel fire argumenterte jeg for at det var mulig å se Diamonds femte punkt, samfunnets reaksjon på dets problemer, som altavgjørende. Og jeg kom også frem til at dette punktet var kulturelt.

Diamond bruker også i langt større grad politisk og aktørorienterte forklaringsmodeller i *Collapse*, som jeg har eksemplifisert ved Diamonds omtale av Haiti og Den Dominikanske Republikk. *Guns* holder seg på sin side til langsiktige økologiske og klimatiske prosesser som de mest brukte forklaringsmodellene. Sammen gjør disse to faktorene, Diamonds bruk av det femte punktet samt hans argumentasjon i *Collapse* kontra *Guns*, at *Collapse* i langt større grad enn *Guns* er preget av kulturell argumentasjon.

6.3 Hovedproblemstilling

Jeg har nå fastslått at *Guns* bruker økologisk/geografisk argumentasjon i større grad enn tilfellet er i *Collapse*. Dette gjør at jeg kan forsøke å besvare hovedproblemstillingen. Drøftingen rundt årsakene til endringen i forklaringsmodeller har foregått i kapittel fem, og jeg vil nå raskt gå gjennom de viktigste funnene mine i dette kapitlet. I drøftingen titulert «*Guns* og *Collapse*, målsetting og dens innvirkning på bøkens argumenter» kom jeg fram til at *Guns* og *Collapse* sin ulike målsetting førte til skilnader i bruken av økologisk/geografisk og kulturell argumentasjon. Mer spesifikt vil jeg si at formålet til *Guns* er å forklare hvordan Eurasia endte opp med å dominere verden økonomisk og teknologisk, mens *Collapse* vil forklare hvordan allerede utviklete samfunn gikk under. Denne ulikheten i målsetting, der

Guns vil forklare fremgang mens *Collapse* vil forklare sammenbrudd, fører til at argumentasjonsrekken til de to bøkene starter på ulike steder. *Guns* starter helt tilbake i de første jordbrukssamfunnene og ofte også før det, mens *Collapse* vil starte i allerede velutviklede kulturer og sivilisasjoner. Dette fører til at sistnevnte åpner i langt større grad for kulturell argumentasjon, da personlige særegenheter hos herskere eller kulturelle tradisjoner i samfunnet, kan være med å hemme utvikling i det aktuelle samfunnet. *Guns* sin målsetting fører til at argumentasjonsrekken ofte begynner i så primitive samfunn at det blir til tider meningsløst å snakke om noen omfattende kultur.

I segmentet «Jared Diamond og historie som en selvforsterkende prosess» fant jeg ut at *Guns* fokuserer på den utviklende og progressive delen av begrepet, mens det i *Collapse* blir brukt langt mer destruktivt og ødeleggende. Dette kom mest sannsynlig som en konsekvens av bøkens ulike omfang. *Collapse* omhandler i hovedsak enkelte kulturer og «case studies», der Diamond ser på situasjonen innad i en kultur, mens *Guns* hele tiden søker å se det store bildet. Som jeg skriver i kapittel fem så kan tap av handelspartnere, en kulturell årsak, også være en grunnleggende årsak når man snakker om Grønland, som tross alt er et relativt begrenset geografisk område. Mens å snakke om tap av handelspartene som en årsak for utvikling eller fravær av utvikling i Eurasia ville blitt meningsløst som et resultat av områdets størrelse. Dette fører til at selv om Diamond ser etter grunnleggende årsaker i begge bøkene, så vil *Collapse*, som et resultat av et mer snevert omfang, også kunne ha grunnleggende årsaker som er kulturelle av natur.

Jeg har også undersøkt om det er grunn til å tro at endringene fra *Guns* til *Collapse* kan tilskrives endringer hos Diamond selv under overskriften «Ville Diamond skrevet *Guns* annerledes i 2005?». Her har jeg også kommet fram til at endringene i hans argumentasjon de to bøkene imellom ikke kan tillegges endringer hos forfatterens tenkemåte, men heller må tilskrives endringer i bøkens målsetting og omfang. Til slutt har jeg i drøftingen vedrørende Diamonds omtale av urfolk kommet frem til at Diamond ikke viker fra å bruke kulturelle forklaringsmodeller i *Guns* dersom det er relevant, og at hans overveldende bruk av økologisk/geografisk argumentasjon derfor må tilskrives andre faktorer, som for eksempel målsetting og omfang.

Oppsummert i en setning må svaret på problemstillingen bli dette: Endringen fra økologisk/geografisk argumentasjon i *Guns*, til argumentasjon preget av kulturelle

forklaringsmodeller i *Collapse*, kommer som et resultat av bøkens ulike målsetting og omfang. Og ikke som en konsekvens av endringer i tenkemåten hos forfatteren selv.

Litteraturliste

Antrosio, Jason, 2013. Real History versus Guns Germs and Steel. *Living Anthropologically*.

<http://www.livinganthropologically.com/anthropology/guns-germs-and-steel/> Hentet

16.02.2015

Blaut, J.M. *Eight Eurocentric Historians*. Guilford Press. New York 2000 s149-172

Briggs. A. Clavin. P. *Modern Europe, 1789-Present*. Pearson Longman. London. 2003

Bulliet R. Crossley P. Headrick D. Hirsch S. Johnson L. Northrup D. *The Earth and its Peoples*. Houghton Mifflin Company. Boston. 1997 s346-350

Crosby. Alfred W. *Ecological Imperialism: The Biological Expansion of Europe, 900-1900*. Cambridge University Press. Cambridge. 2004

Crosby. Alfred W. *The Past and Present of Environmental History*. The American Historical Review» 1995

Diamond, Jared. *About Me*. http://www.jareddiamond.org/Jared_Diamond/About_Me.html

Hentet 10/9-2014

Diamond. Jared. *Kollaps, Hvordan samfunn går under eller overlever*. Spartacus Forlag. Oslo 2012. (Første gang utgitt 2005)

Diamond. Jared. Geographic Determinism. *What does Geographic Determinism really mean?*

Hentet fra: http://www.jareddiamond.org/Jared_Diamond/Geographic_determinism.html

[13.02.2015](#)

Diamond. Jared. *Guns Germs and Steel. The Fates of Human Societies*. W.W Norton & Company. New York. 1997

Duchesne. Richardo. *The Uniqueness of Western Civilization*. Brill. Boston. 2012.

- Ferguson, Niall. *Civilization: The West and The Rest*. Penguin Group. London. 2011
- Fishlow, Albert. *Economic Backwardness in Historical Perspective: A Book of Essays*. 2001. http://eh.net/book_reviews/economic-backwardness-in-historical-perspective-a-book-of-essays/ Hentet 18.02. 2015
- Galton, Francis. *English Men of Science, Their Nature and Nurture*. (1874) Kessinger Publishing. 2008
- Gause, Emma. A Critique: Jared Diamond's Collapse Put In Perspective. *Papers from the Institute of Archaeology* 24(1):16. 2015. <http://www.pia-journal.co.uk/article/view/pia.467/630>. Hentet 16.02 2015
- Hanson, Victor Davis. *Why the West has Won*. Faber and Faber. London. 2001.
- Jones, Eric. *The European Miracle. Enviroments, Economies and Geopolitics in the History of Europe and Asia*. Cambridge University Press. New York. Third Edition. 2003
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var*. Universitetsforlaget. Oslo. 1992
- Lakhotia, Gazu. *Criticism of Malthusian Theory of Population*. 2011. <https://economics-the-economy.knoji.com/criticism-of-malthusian-theory-of-population/> Hentet 16.02. 2015
- Manning, Patrick. *Navigating World History*. Palgrave MacMillian. New York. 2003
- Norborg, Lars-Arne. *Aschehougs Verdenshistorie. Bind 11, Det sterke Europa*. Aschehougs forlag. Oslo. 2001
- Page, Scott E. "Are We Collapsing? A Review of Jared Diamond's *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*." *Journal of Economic Literature*, 43(4) s1049-1062. 2005
- Ponting, Clive. *A Green History of the World: The Environment and the Collapse of Great Civilizations*. Penguin. 1991.

Rees, Willam E. *Ecological footprints and appropriated carrying capacity: What urban economics leaves out*". 1992 Hentet fra: <http://eau.sagepub.com/content/4/2/121.abstract>
09.03.2015

Williams. M. *The apple of my eye: Carl Sauer and historical geography*". Journal of Historical Geography 9 (1) s1-28 1983

Østerud. Øyvind. *Utviklingsteori og historisk endring*. Gyldendal forlag. Oslo. 1978